

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

DOÑA PERFECTA

REGÉNY

IRTA

B. PÉREZ GALDÓS

SPANYOL EREDETIBŐL FORDITOTTA
HUSZÁR VILMOS

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1903.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-96-1 (online)
MEK-14604

TARTALOM

I. KÖTET

- I. Villahorrenda!... öt percz!
- II. Utazás Spanyolország szívéen keresztül.
- III. Pepe Rey.
- IV. Az unokaöccs megérkezése.
- V. Összetűznek-e?
- VI. Amelyből kitűnik, hogy nézeteltérés támadhat,
amikor legkevésbé sem gondolják.
- VII. A nézeteltérés nagyobb lesz.
- VIII. Sebtiben.
- IX. A nézeteltérés egyre nagyobb lesz, és azzal
fenyeget, hogy egyenetlenségbe csap át.
- X. Az egyenetlenség létezése nyilvánvaló.
- XI. Az egyenetlenség nagyobb lesz.
- XII. Troya.
- XIII. Egy casus belli.
- XIV. Az egyenetlenség egyre nagyobb lesz.
- XV. Mindegyre nagyobb, míg végre kitör a harcz.
- XVI. Éjszaka.
- XVII. Fény a sötétben.

II. KÖTET

- XVIII. Csapat.
- XIX. Rettenetes harc. - Hadi csel.
- XX. Hírek. Aggodalmak.
- XXI. Riadó.
- XXII. Harczra föl!
- XXIII. Titokzatosság.
- XXIV. A vallomás.
- XXV. Előre nem látott események.
- XXVI. Mária Remedios.
- XXVII. Egy kanonok gyötrelme.
- XXVIII. Pepe Rey Juan Reyhez.
- XXIX. Pepe Rey Rosario Polentinoshoz.
- XXX. A hajsza.
- XXXI. Doña Perfecta.
- XXXII. Befejezés.
- XXXIII.

I. KÖTET

I. Villahorrenda!... öt percz!

Mikor a 65-ik számú vegyesvonal a 171 és 172 kilométerek közt fekvő kis állomásnál megállott, az összes másod- és harmadosztályú utasok álomba merülve vagy ászítózva a kocsikban maradtak, mert a metsző reggeli hideg nem igen csábított sétára az elhagyatott perronon. Az egyedüli első osztályú utas, aki a vonaton jött, gyorsan kiszállott és a kalauzokhoz fordulva, megkérdezte, vajjon Villahorrenda¹ (a név és számos más, melyek majd később fognak előfordulni, a Szerző tulajdona) állomása előtt vannak-e?

- Villahorrendában vagyunk, - válaszolt a konduktor, akinek hangja összevegyült a kakasok kukorékolásával. - Elfelejtettem önnek szólni, de Rey ur. Azt hiszem, itt már várják a lovakkal.

- De milyen kegyetlen hideg van! - mondá utasunk köpenyegébe burkolózva. Nincs itt valahol egy hely, hol az ember kipihenhetné magát, mielőtt lóháton utnak indul e jég-országban?

Még be sem fejezte mondanivalóját, amikor a konduktor elszólíttatva hivatala sürgős kötelességeitől, faképnél hagyta ismeretlen uriemberünket. Ez egy másik hivatalnokot látott feléje közeledni, akinek jobb kezében függő mécses volt, amely vivője járásának ütemei szerint izgett-mozgott, fényhullámos geometriai formák sorozatát vetítve a földre. A fény a perron talajára esett és czikk-czakkot irt le mint egy öntözőből locsolt víz cseppjei.

- Van fogadó vagy hálószoza Villahorrendában? - kérdezé az utas a lámpás embertől.

- Itt nincs semmi - felelt a megszólított szárazon, a felszálló utasok felé futva s a szitkoknak, káromkodásoknak és egyéb durva kifakadásoknak olyan tömegét zuditva rájuk, hogy még a kakasok is megbotráncoztak ketreczeikben.

- Legjobb lesz innen mennél előbb eltávozni - mormolta az uriember köpenyége alatt. - A konduktor azt mondta, hogy itt vannak a lovak.

Miközben ekképp gondolkozott, egyszerre úgy érezte, hogy egy kéz gyöngéden ránczигálja köpenyége szélét. Megfordult és egy sötét halmaz maga köré csavart sárga posztót látott, melynek főnyílásán át egy kasztíliai paraszt ránczos, ravasz arcza kandikált ki. Rászegezte szemét erre az esetlen szoborra, amely olyan volt, mint a nyárfa a csalánok közt... A széles, kopott bársonykalap karimája alól okos szem villogott feléje; a kérges, izmos kéz vastag botot szorongatott és nagy lábán, ha egyet lépett, zajosan megcsöndült a sarkantyú vasa.

- Ön José de Rey ur? - kérdé a paraszt, kezét kalapjához emelve.

- Igen, s nemde maga, - válaszolt utasunk örömmel - az a szolga, akit Perfecta asszony azért küldött, hogy Orbajosába kísérjen?

- Ugy van. Ha tetszik, indulhatunk... Lovaink szélesebesen futnak. Azt hiszem, Don José ur bizonyára kitünő lovas. Hja, aki urnak születik...

- Merre van a kijárási? - kérdé utasunk türelmetlenül. - Menjünk, menjünk innen, izé... Hogy is hívják, kérem?

¹ A. m. Borzasztó helység.

- Petro Lucas a nevem - válaszolt a sárga posztós alak, ismét hajlandóságot mutatva kalapja levevésére; - de közönségesen Licurgo bácsinak hívják. Hol van a fiatal ur podgyásza? - Ott látom az óra alatt. Három darab. Két koffer és egy nagy csomó könyv don Cayetano ur számára. Itt a feladó vevény.

Egy perc múlva ur és lovász már elhagyták a váróteremnek nevezett viskót s egy kis ut elé értek, amelynek vége a szomszédos kopár dombok közt enyészett el, melyek mögött Villahorrenda nyomorult házainak határozatlan körvonalai tünedeztek fel. Három ló állt készen az emberek és a málha elszállítására. Egy jóvérű ló az urnak volt szánva. Licurgo bácsi vénecske, bár elég erős lóra kapott; és az öszvérre, amelynek fékét egy gyorslábu és hevesvérű ifju tartotta, a podgyászt rakták rá.

Mielőtt a karaván utnak eredt volna, a vasut elindult, a vegyes vonat késedelmes lassuságával. Robogásának zaja, amely mindinkább távolabbról hallszott, mély visszhangot keltett a föld alatt. A 172-ik kilométer alagutja elé érve, a fütty jelzésére gőz nyomult ki s lármás zaj hasította át a léget. Az alagut, melynek fekete száján át fehéres füst szállt ki, harsogott mint a trombita, s hatalmas hangja hallatára felébredtek faluk, városok, tartományok. Itt egy kakas kukorékolt, amott egy másik. Pitymallani kezdett.

II.

Utazás Spanyolország szíven keresztül.

Mikor megkezdtek utjokat, oldalt elhagyva Villahorrenda házacskaát, az ur, aki fiatal és kellemes arcú ember volt, megszólalt:

- Mondja csak, Solon ur...

- Licurgo, - szolgálatjára...

- Azaz Licurgo ur. Tudtam, hogy az ó-kor egy tudós törvényhozója. Bocsásson meg tévedésemért. De térjünk a tárgyra. Mondja csak, hogy van kedves nagynéném?

- Még mindig nagyon szép - viszonzá a paraszt, néhány lépést előre lovagolva. - Az évek - úgy látszik - nyomtalanul suhannak el Perfecta asszony fölött. Jól mondják, hogy Isten hosszabbítja meg életét. Bár ezer évig élne az Urnak ez angyala! Ha azok az áldások, melyeket e földön szórnak reája, tollakká válnának, asszonyunknak nem volna szüksége szárnyakra, hogy az égbe szálljon.

- Hát Rosario unokahugom?

- Áldott legyen, akihez csak hasonlít is! - szólt a paraszt. - Mit mondjak mást Rosarióról, mint hogy szakasztott olyan, mint az anyja? Nagy kincsre tesz ön szert, José ur, ha - mint mondják - azért jött ide, hogy feleségül vegye. No de a leánynak sincs panasza oka.

- Hát don Cayetano ur hogy van?

- Örökösön könyvei közé temetkezve. Nagyobb könyvtára van, mint a székesegyház, azonkívül ásatásokat is végez, hogy olyan kövek után kutasson, amelyekre állítólag a mórok róttak holmi ákom-bákomokat.

- Mennyi idő alatt érünk Orbajosába?

- Kilencz órára ott leszünk, ha Isten is úgy akarja. Mennyire fog örülni asszonyunk, ha meglátja unokaöccsét... Hát még Rosario kisasszony, aki tegnap egész napon át azt a szobát rendezgette, amelyben ön lakni fog... Mivel eddig sohasem látták, anyja és leánya már

egészen belefáradtak a sok találgatásba, hogy milyen is lehet az a José ur. Mihelyt a leány meglátja unokabátyját, öröme és boldogságra válik majd minden.

- Minthogy néném és hugom még nem ismernek, - mondá mosolyogva a lovag - nem okos dolog, ha már előre terveket csinálnak.

- Igaz, ember tervez, Isten végez - viszonzá a paraszt. - De az arcvonások nem csálnak! Mily kincs vár önre! És mily derék ember ő reá!

A lovag nem hallotta Licurgo bácsi ez utóbbi szavait, mert szórakozottan és némileg gondolataiba merülten folytatta utját. Utjuk szélére értek, midőn a paraszt megváltoztatva a lovak utirányát, így szólt:

- Most ezen az uton kell áthaladnunk. A hid el van törve és a folyót csak a *Liliomok dombján* át lehet keresztülgázolni.

- A liliomok dombján? - szólt a lovag, felriadva elmélkedéséből. - Mily bőviben vannak a költői elnevezéseknek e rut vidékeken! Utazásom megkezdése óta egyre meglep a neveknek ez a szörnyű iróniája. A vidéket, amely feltűnik pusztaságával és fekete tájkának vigasztalan szomorúságával, *Valleamenonak*² hívják. Egy nyomoruságos vályogviskókból álló falucska, amely kopár síkságon terül el és mindenféle módon csak szegénységét árulja el, elég szemtelen *Villaricának*³ neveztetni magát: aztán van egy kövecses, poros földterület, ahol még a bogáncskóró sem fogamzik meg és mégis *Valdefloresnek*⁴ hívják. Ez itt előttünk a *Liliomok dombja*? De az Istenért, hát hol vannak rajta a liliomok? Én csak köveket és fakó fűszálakat látok mindenütt. Nevezzék el a *Vigasztalanság dombjának* és akkor igazuk lesz. Kivéve *Villahorrendát*, amely, úgy látszik, egyszerre kapta nevét és ennek megfelelő külsejét, itt minden irónia. A szavak szépek, a valóság prózai és nyomoruságos. A vakok boldogok lehetnének e vidéken, amely a nyelvnek paradicsom, de a szem előtt pokol.

Licurgo ur vagy nem hallotta Key ur szavait vagy nem törődött velük. Mikor átgázoltak a folyón, amely türelmetlen gyorsasággal zavarogva rohant tova, mintha saját partjai elől futna, a paraszt kezével kopár, terjedelmes földek felé mutatott, amelyek tőlük balra szomoruan terültek és így szólt:

- Ezek a *bustanantei nyárfák*.

- Az én birtokaim! - kiáltott fel vidáman a lovag, tekintetét a szomoru mezők felé fordítva, amelyeket a reggel korai fénye világított meg. Első izben látom a földet, mit anyámtól örököltem. Szegény, annyira dicsőítette ezt a vidéket és annyi csodás dolgot mesélt róla, hogy én gyermekkoromban azt hittem, hogy itt csupa boldogságban uszik az ember.

Virág, gyümölcs, mindenféle vad, hegy, völgy, tó, költői patak, pásztori kunyhó: minden van a *bustanantei fák* között, ezen az áldott földön, amely a legjobb és a legszebb minden föld között... Az ördögbe is! E vidék népe képzeletével él. Ha gyermekkoromban, amikor jó anyám eszméi és lelkesedése tölték el valómat, idehoztak volna, én is elragadónak találtam volna e sivár dombokat, e homokos és posványos síkságokat, ez ódon munkásházakat, e régies kutakat, amelyeknek vedrei elég vizet sirnak ahhoz, hogy féltucsat dombot megöntözhessenek...

- A legjobb föld az országban, - mondá Licurgo ur, - a bagolyborsóra nézve pedig jobb nincs sehol.

² A. m. Kellemes völgy.

³ A. m. Gazdag város.

⁴ A. m. Virág völgy.

- Nagyon örvendek, mert amióta e hires földek örökül jutottak rám, még egy fabatka hasznót sem hoztak.

A tudós spártai törvényhozó megvakarta fülét és sóhajtott egyet.

- Azt mondták nekem, - folytatta a lovag - hogy néhány szomszédos birtokos szeret néha szántogatni az én jeles földeimen is, melyeket lassankint maguknak tulajdonítanak el... Itt nincs határ, sem birtokjelző vonal, sem valódi tulajdon - Licurgo ur.

A paraszt rövid szünet után, mely alatt finom szelleme mélyen elgondolkozni látszott, ekként szólott:

- Paso Largo bácsi, akit okossága mián *filozófusnak* nevezünk, a remetelak feletti részen addig szántogatott, míg néhány vékára való földet elkaparított magának.

- Páratlan egy módszer! - kiáltott fel nevetve a lovag. - Fogadni mernék, hogy nemcsak egy ilyen... filozófus akadt.

- Jól mondják, hogy aki birja, marja... De, don José ur, amint mondani szokás: a gazda szemétől hizik az ökör és most ön visszaszerezheti az elvesztett földet.

- Talán nem oly könnyű a dolog, Licurgo ur - felelt a lovag, midőn egy utra tértek, amelynek mentén a szép kalászkok zöld színükkel és korai érettségükkel gyönyörködtették a szemet. - Ez a föld, úgy látszik, jobban van művelve. Még sem minden szomorú és nyomorult a *nyárfás*-ban!

A paraszt sajnálkozó arcot vágott és bizonyos megvetést színelve az utastól megdicsért földek iránt, a legalázatosabb hangon így szólt:

- Uram, ez a föld az enyém!

- Bocsánatot kérek - viszonzá élénken a lovag, - már én is a maga földjén akartam kaszálni. Ugy látszik, a filozófia ragadós.

Nemsokára egy völgybe szálltak le, amely egy szegény, kiszáradt folyónak szolgált ágyául, aztán egy kövektől ellepett mezőre értek, amelyen nyoma sem volt a növényzetnek.

- Ez nagyon rossz föld - mondá a lovag, megfordítván arcát, hogy vezetőjére és kísérőjére nézzen, aki kissé hátra maradt. - Nehezen hiszem, hogy valami hasznát lehessen venni, mert az egész csak mocsár és por.

Licurgo a legnagyobb szelidséggel válaszolt:

- Ez... az öné.

- Ugy látom, hogy itt minden, ami rossz, az enyém - mondá vidáman nevetve a lovag.

E beszélgetés után ismét az országutra tértek. A nap fénye, a spanyol horizont minden ablakán és néző-nyílásán át vidáman benyomulva, ragyogó világosságot árasztott a mezőkre. A mérhetetlen felhőtlen ég még nagyobbodni látszott s úgy tűnt fel, mintha azért távolodnék a földtől, hogy még magasabbról nézzen le reá és gyönyörködjék látásában. Az egész fátlan, vigasztalan föld, melyet itt-ott agyagszínű szalma fődött, sárgás vagy feketés, szürke vagy halaványzöld három- és négyszögekre volt felosztva. E nyomorult földön a kereszténység és az izlámizmus epikus csatákat vívott. Dicsőséges mezők, de a mult küzdelmei rémes nyomokat hagytak rajtuk!

- Ma nagyon meleg napunk lesz, Licurgo ur - mondá a lovag, kissé kibontakozván a felöltőjéből. - Mily szomorú ut! Egyetlen fa sincs, ameddig a szem ellát. Itt minden fordítva van. Az ironia nem szünetel. Ha nincsenek sem kis, sem nagy nyárfák, akkor miért kell ezt a *nyárfás*nak nevezni?

Licurgo bácsi nem felelt a kérdésre, mert egész lelkével bizonyos hirtelen felhallatszó zajos hangokra figyelt, aztán nyugtalan mozdulattal megállította lovát, s az utat és a távoli halmokat sötét tekintettel kezdte vizsgálni.

- Mi az? - kérdé utasunk, miközben szintén megállt.

- Van önnél fegyver, José ur?

- Revolver... Ah, már értem. Rablók is járnak erre?

- Lehet - viszonzá a paraszt mély gyanuval. - Ugy tetszik, mintha puskaropogást hallottam volna.

- Majd meglátjuk... csak előre! - mondá a lovag, megsarkantyuzva lovát. - Nem lesznek azok a rablók olyan félelmesek.

- Nyugalom, don José - kiált fel a paraszt, feltartóztatva őt. - Ez a népség rosszabb, mint a sátán. A minap két urat gyilkoltak meg, akik a vasutra akartak szállni... Nincs értelme a hősködéseknek. Gáspár az erős, Pepito Chispillas, Merenge és Ahorca Sugeras sohasem fognak arcomba tekinteni. Menjünk a mellékuton.

- Előre, Licurgo ur.

- Hátra, don José - viszonzá a paraszt szomorodott hangon. - Ön nem tudja, micsoda népség ez. Ezek voltak azok, akik a múlt hónapban Carmen templomából ellopták a szent kelyhet, a Szűz koronáját és két gyertyatartót; ezek voltak azok, akik két évvel ezelőtt kirabolták a vonatot, amely Madrid felé tartott.

Don José vakmerősége e szavak hallatára kissé lecsillapult.

- Látja, kérem, ott a távolban azt a magas dombot? Ezek a gazemberek ott rejtőzködnek azokban a barlangokban, amelyeket az *Urak tanyájának* neveznek.

- Urak tanyájának!

- Igen, uram. Ha az őrség nincs résen, lemennek az országuton és rabolnak, amit lehet. Nem lát amott távolabb, az ut fordulójánál egy keresztet, amelyet a villahorrendai birónak a választások alkalmával szenvedett halála emlékére emeltek?

- Igen, látom a keresztet.

- Ott van egy régi ház, amelyből a rablók az utasokra rálesnek. Azt a *Gyönyörök helyének* nevezzük.

- A Gyönyörök helyének!

- Ha mindazok, akiket erre menet kiraboltak és megöltek, feltámadnának, egész hadsereg telnék ki belőlük.

Miközben ekként beszéltek, a lövések zaja közelebből hallatszott, ami kissé megrémíté az utasok megedzett szívét, de nem a fiatal parasztét, aki ujjongva örömeiben, engedélyt kért Licurgótól, hogy előre mehessen és megnézhesse a harcot, melynek egészen közel hozzájuk kellett lefolynia. Mikor José a fiatal paraszt elhatározását meghallotta, megszegyenítve érezte magát, hogy félelmet vagy legalább is némi tiszteletet érzett a rablók iránt, és lovát megsarkantyuzva így kiáltott fel:

- Mindnyájan odamegyünk! Tán még segítségére is lehetünk a szerencsétlen, veszélyben forgó utasoknak és rendre utasíthatjuk az *urakat*.

A paraszt igyekezett meggyőzni a fiatal embert szándékai vakmerőségéről és nagylelkű eszméjének hiábavalóságáról, mert - mondá - a kiraboltak már ki voltak rabolva, tán megölve

is, szóval oly helyzetben, hogy nem volt szükségük senki segítségére. De a lovag a józan tanácsok ellenére sem akart tágitani, a paraszt viszont a legélénkebben ellene szegült, amikor néhány teherszállító embernek a megjelenése, akik nyugodtan hajtották maguk előtt lovaikat, véget vetett a vitatkozásnak. Nem lehetett oly nagy a veszély, ha ezek ily gondtalanul jöttek, vidám dalokat énekelve. Így is volt; az emberek azt mondták, hogy a lövések nem a rablóktól eredtek, hanem a csendőröktől, akik ily módon végeztek azzal a féltuczat gazemberrel, akiket megkötözve vittek a városi börtönbe.

- Ahá, már tudom, mi volt az - szólt Licurgo, kezével arra a gyenge füstfelhőre mutatva, mely tőlük balfelé, az ut mentéhez közel látható volt. Itt terítették le őket. Az ilyesmi mindennap előfordul.

Utasunk nem értette e beszédet.

- Biztosítom don José urat - folytatta erélyesen a lakedemoni törvényhozó - hogy ez nagyon helyesen van cselekedve; mert ezeket a gazembereket semmivel sem lehet megrettenteni. A bíró egy kicsit megkinozza, aztán szabadon bocsátja őket. Ha hat évi pereskedés után egyet el is ítélnék gályarabságra, a legjobb esetben vagy megszökik, vagy megkegyelmezik neki és ismét visszakerül az urak tanyájára. A legjobb ez: tüzet nekik! A börtönbe vezetik őket és midőn egy alkalmas hely előtt mennek el: »ah kutya, szökni akarsz... bum... bum...« Fel van véve a jegyzőkönyv, kihallgatva a tanúk, kimondva az ítélet... Minden egy perc alatt. Jól mondják, hogy bármily ravasz is a róka, okosabb az, aki megfogja.

- Menjünk hát előre és lépünk szaporábban, mert ezen az uton nincs semmi kellemes - mondá Rey.

A Gyönyörök helye mellett elhaladva, az uttól kis távolságra utasaink észrevették a csendőröket, akik néhány percczel előbb végrehajtották azt a sajátságos ítéletet, amelyről az olvasó már tudomást szerzett. A fiatal vitéz nagyon sajnálta, hogy nem engedték meg neki, hogy közeli nézhessen meg a rablók vonagló testét, amelyek borzalmas csoportban látszottak a távolban. Valamennyien előrehaladtak, de alig mentek tíz lépésnyire, midőn hátuk mögött egy ló sebes vágatását hallották, amely már egész közel ért hozzájuk. Lovagunk megfordult és egy embert, jobban mondva egy centaurt vett észre, mert nem lehetett volna teljesebb harmoniát elképzelni a ló és lovasa között, aki egyenes, hatalmas termetű ember volt, nagy, ragyogó szemmel, kemény fejjel, fekete bajuszszal, izgékony, kihívó tekintettel és egész testében az erő jeleivel. Jól táplált pompás lovon ült, amely hasonlított a pantheonbeliekhez; a vidék festői szokása szerint volt fölnyergelve és a hátára erősített nagy bőrtáskán vastag betűkkel volt olvasható: *Posta*.

- Hollá, jó napot, Caballuco ur - mondá Licurgo, köszöntve a lovast, amikor közelükbe ért. - Mennyire megelőztük! De ha kegyed akarja, előbb ér haza mint mi.

- Pihenjünk kissé, viszonzá Caballuco ur, lovát az utasainké mellé terelve és figyelmesen vizsgálgatva hármuk közül a legfőbbet. - Feltéve, hogy a társaság...

- Ez az ur - viszonzá Licurgo mosolyogva - donna Perfecta unokaöccse.

- Ah!... Rendkívül örvendek, kedves uram és parancsolóm.

Mindketten üdvözölték egymást, de meg kell jegyezni, hogy Caballuco a büszkeség és a felsőbbség olyan kifejezésével végezte köszöntését, amely legalább is arra mutatott, hogy nagy bátorságot érez magában, vagy valami magas állást foglal el a vidéken. Amikor a büszke lovag kissé eltávozott mellőlük, hogy az utra kiért csendőrökkel néhány szót váltson, utasunk megkérdezte vezetőjét:

- Kicsoda az a fickó?

- Hát ki volna? Caballuco.

- És kicsoda az a Caballuco?

- No nézzék már! Hát nem is tetszett hallani a nevét? - szólt a paraszt, meghökkenve donna Perfecta asszony unokaöccsének e megdöbbentő tudatlanságán. - Nagyon bátor ember, jeles vitéz, a legjobb lovas az egész vidéken, Orbajosában nagyon szeretjük, mert ő, igazán mondom, oly jó, mint az Isten áldása. Amint látni tetszik, valóságos félelmetes fejedelem és a tartomány kormányzója kalapot emel előtte.

- Igen, mikor a választások vannak.

- És a madridi kormánytól is kap megbízásokat... Ugy hányja a rudat, mint egy szent Kristóf és minden fegyverrel úgy tud bánni, mint mi a kis ujjunkkal. Vannak emberek, akik sok pénzt érnek, mert mindenhez értenek... Segíti a szegényeket és ha valami idegen merészkedik egy orbajosainak csak a hajaszálát is meggörbíteni, vele gyülik meg a baja... Ide ugyszólván soha sem jönnek madridi katonák; amikor egyszer itt jártak, mindennap vér folyt, mert Caballuco minden csekélység miatt beléjük kötött. Most, úgy látszik, szegényesen él és a posta ügyeit végzi. Nem bírom felfogni, hogy nem említették ön előtt a nevét Madridban... Ő fia egy híres Caballuconak, aki a pártharcokban vett részt; az öreg Caballuco is fia egy híres Caballuconak, aki szintén küzdött a régebbi harcokban... És mivel most azt beszélük, hogy ismét ki fog törni a pártok küzdelme, mert minden gyökerestül fel van forgatva, attól félünk, hogy Caballuco is elhagy bennünket, hogy befejezze ama hőstettek sorát, amelyeket városunk dicsőségére már ősei megkezdtek.

Utasunk nagyon meg volt lepve, mikor hallotta, hogy ez a kóbor-lovag intézmény fennáll e vidékeken, de nem volt alkalma új kérdéseket tenni, mert maga ez intézmény hőse közeledett feléjük és rosszkedvűen mondá:

- A csendőrök három embert küldtek a másvilágra. Mondtam nekik, hogy máskor óvatosabban járjanak el. Holnap majd beszélünk a tartomány kormányzójával és én...

- Ön X-be megy?...

- Nem, mert a kormányzó idejön, Licurgo ur; tudja meg, hogy néhány ezred katonát szállásolnak majd el Orbajosába.

- Ugy van, - mondá élénk mosolylyal utasunk. - Madridban hallottam, hogy e vidéken némi felkelésektől lehet tartani... Helyesen teszik, ha előzetesen intézkednek.

- Madridban csak bolondságokat beszélnek! - kiáltott fel hevesen a centaurus, állítását egy csomó gyalázó kifakadással kísérve. - Madridban csak gazságokon törnek a fejüket... Miért küldenek a nyakunkra katonákat? Hogy még több adót, még több ujoncot sajtoljanak ki belőlünk?... Lelkemre mondom!... Ha nem volna pártütés, hát csinálni kellene. Tehát ön - folytatta, erősen szeme közé nézve utasunknak - ön Perfecta asszony unokaöccse?

Ez a hang és a vitéz szemtelen tekintete bosszantotta fiatal emberünket.

- Igen, uram. Szolgálatára lehetek valamiben?

- Én barátja vagyok annak az urasszornynak s úgy szeretem őt mint a szemem fényét - viszonzá Caballuco. - Ha ön Orbajosába megy, ott majd találkozunk.

És egyebet sem mondva, megsarkantyuzta lovát, amely sebes vágatással eltűnt egy porfelhő mögött. - Félórai utazás után, mely alatt sem don José, sem Licurgo ur nem igen mutatta magát közlékenynek, a magaslaton elterülve egy csomó régi ház tűnt szemük elé, amelyek között néhány fekete torony és egy pusztuló kastély szomorú tornyai látszottak. Alaktalan vályogfalak, földszinű és porlepte házacsák körül néhány bástyafal romja terült el, amelyek-

nek védelme alatt ezer alázatos kunyhó mutatta nyers téglából épített nyomorult homlokzatát, hasonlóan vértelen, éhező arcokhoz, mintha alamizsnát kérnének a járókelőktől. Egy szegény folyócska, mint valami bádog-szalag, szelte át a várost, felfrissítván útjában azt a néhány kertet, amelyek némi örömet szereztek a szemnek virágzatukkal.

A lakosok lóháton vagy gyalog jártak-keltek és ez a csekély emberi forgalom némi életet adott e nagy városnak, amelynek arkitektonikus képe inkább a romlásé és halálé, mintsem a haladásé és életé volt. A számtalan és visszaszító koldus, akik elárasztották az utcaszéleket, obolusokat kérve a járó-kelőktől, szálnalmas látványt nyújtottak. Nem lehetett volna oly lényeket elképzelni, akik jobban illettek volna és alkalmasabbak lettek volna az üregeibe ennek a sirnak, amelyben egy város nemcsak eltemetve, hanem elrothadva is volt... Mikor utasaink közelébe értek, néhány disharmonikusan zsongó harang hangja jelezte, hogy e mumiában még lélek mozog.

Orbajosának nevezték a várost, amely nem a kald, sem a kopt, hanem Spanyolország földrajzában 7.324 lakossal szerepel. Van megyeháza, püspöki székhelye, törvényszéke, szeminárium, ménese, másodfoku tanítóintézete és más hivatalos prerogatívája.

- Éppen nagymisére harangoznak - szólalt meg Licurgo bácsi. - Előbb érkezünk meg, mintsem gondoltam volna.

- Az ön hazájának képe - szólt lovagunk, vizsgálva az előtte feltáruló panorámát - már nem lehet kellemetlenebb. Orbajosa⁵ történelmi városa, amelynek neve kétségtelenül *urbs augusta*-ból (felséges város) romlott el, nagy szemétdombnak tűnik fel.

- Azért, mert innen csak a külvárost láthatni - felelt kedvetlenül a vezető. - Majd ha ön végigmegy a Real- és a Condestable-utcán, oly diszes épületeket fog látni, amilyen a székes-egyház.

- Nem akarok rosszat mondani Orbajosáról, mielőtt még ismerném - szólt a lovag. - Amit mondtam, azt sem megvetésem jeléül mondtam; mert legyen bár alázatos és nyomorult, vagy szép és büszke: ez a város mindenkor kedves lesz előttem, nemcsak azért, mert anyám szülőföldje, hanem mert olyanok laknak benne, akiket szeretek, a nélkül, hogy ismerném őket. Lépünk be hát a *felséges* városba.

Egy közeli uton már az első utcákba értek és nemsokára a kertek falait kezdték érinteni.

- Látja kérem azt a nagy házat, ott ama nagy kert mögött, amelynek kerítése mellett most elmegyünk? - szólt Licurgo bácsi, rámutatván a falazatára az egyedüli háznak, amely kényelmes és vidám lakhelynek mutatkozott.

- Igen... az a nagynéném háza?

- Ugy van, kérem. Innen a hátsó részét látjuk. A homlokzata a Condestable-utra nyílik és öt olyan vaserkélye van, amelyek bástyáknak tetszenek. A szép kert, amely a fal mögött van, a házhoz tartozik, és ha ön lábujjhegyére áll, az egészet megláthatja innen.

- Hisz akkor már otthon vagyunk - mondá a lovag. - Erre nem lehet bemenni?

- Van egy kis ajtó e célra, de urasszonyunk befalaztatta.

A lovag felágaskodott és amennyire lehetett, kinyújtá fejét és átnézett a kerítésen.

- Az egész kertet látom, - mondá. - Ott lenn ama fák alatt egy asszony, egy leány vagy kis-asszony...

⁵ Az összes helynevek képzeletiek.

- Rosario kisasszony, - viszonzá Licurgo.

És e perczben ő is felágaskodott, hogy odatekintsen.

- Eh! Rosario kisasszony, - kiáltott fel, jobbkézével a legélénkebb gesztusokat csinálva. - Már itt vagyunk... Itt hozom az unokabátyját.

- Észrevett bennünket, - szólt a lovag, a lehető leghosszabbra nyujtva ki nyakát. - De ha nem csalódom, egy pap is van mellette... egy tisztelendő ur.

- A gyóntató atya, - viszonzá természetességgel a paraszt.

- Unokahugom meglátott... Magára hagyta a papot és a ház felé kezdett futni... Szép leány...

- Mint a nap!

- Pirosabbra vált az arcza, mint a cseresznye. Siessünk, siessünk, Licurgo ur.

III. Pepe Rey.

Mielőtt tovább mennénk, meg kell mondanunk, ki volt Pepe Rey és mi járatban volt Orbajosában.

Mikor Rey brigadéros 1841-ben meghalt, két gyermeke: Juan és Perfecta épp megházasodott. A leány Orbajosa leggazdagabb földbirtokosához ment férjhez, Juan pedig ugyanabból a városból való leányt vett feleségül. Perfecta férjét Manuel Maria José de Polentinosnak hívták, Juan nejének Maria Polentinos volt a neve. De vezetéknevük egyenlősége mellett rokonságuk csak távoli volt. Juan Rey hires, nagy tekintélyű jogtudós volt Sevillában, ahol harmincz éven át polgártársai hasznára és a maga dicsőségére ügyvédeskedett. 1845-ben már özvegy lett és volt egy fia, aki ördögi dolgokat kezdett művelni. Rendes mulatsága abban állt, hogy házuk udvarában vízvezetékeket, gátakat, tavakat, malomgátakat, csatornákat készített, aztán vizet vezetett be törekeny művei közé. Atyja csak hagyta, hogy kénye-kedve szerint dolgozzék és ezt mondogatta: »mérnök leszel.«

Házasságuk után Perfecta és Juan nem látták többé egymást, mert az asszony Madridba ment lakni a dúsgazdag Polentinossal, akinek épp oly nagy volt a vagyona, mint amily ügyesen értett elköltéséhez. A játék és az asszonyok annyira elfoglalták Manuel Maria José szívét, hogy elpazarolta volna minden vagyonát, ha a halál még gyorsabb nem lett volna és még előbb magával nem ragadta volna. Egy orgiában eltöltött éjszaka alatt véget értek a napjai e vidéki gazdagnak, akit a főváros piócái és a játék vampirjai oly falánkul szipolyoztak. - Egyetlen örököse egy párhónapos leányka lett. Perfecta férjének halálával a családban megszűnt a félelem; de megkezdődött a nagy baj. Polentinos háza tönkre ment; a mezei házak abban a veszélyben forogtak, hogy az uzsorások magukhoz ragadják; minden a legnagyobb zavarban volt; óriási adósságok sulyosodtak az asszonyra; Orbajosában szörnyen gazdálkodtak, Madridban semmi hitele nem volt...

Perfecta bátyjához folyamodott, aki sietett is a szegény özvegy asszony segítségére, és oly ügyesen járt el dolgában, hogy rövid idő alatt a veszélyek legnagyobb része eltűnt. Azon kezdte, hogy hugát arra kényszerítette, hogy Orbajosában lakjék s maga ügyeljen fel terjedelmes földjeire, ő maga pedig Madridban szállt szembe a hitelezők rettenetes tömegével. A család lassanként megszabadult óriási adósságainak sulyától, mert don Juan Rey, akinek nagyon szerencsés keze volt az efféle dolgokban, kiegyezkedett a hitelezőkkel, halasztást nyert a fizetésekre nézve s ügyes eljárásának végeredménye az lett, hogy Polentinos öröke a

legjobb állapotban került ki a perekből és még sok éven át dicsőséget és fényt árasztthatott a híres családra.

Perfecta hálája oly élénk volt, hogy midőn irt bátyjának Orbajosából, ahol addig szándékozott maradni, míg leánya fel nem nő, - gyöngédségének tanujelei között ezt is említette: »Több voltál nekem, mint testvér, és leányomnak több, mint a saját atyja volt. Miként fogjuk mindketten ezt meghálálhatni neked? Ah! szeretett bátyám, mihelyt leányom képes lesz kimondani egy nevet, a tiedre fogom megtanítani, hogy áldhassa azt. Hálám egész életemen tartani fog. Méltatlan hugod sajnálja, hogy nem mutathatja ki, mennyire szeret és nem jutalmazhat meg oly módon, amely arányban álljon lelked nagyságával és szived jóságával.«

Mikor ezt írta, Rosario két éves volt. Pepe Rey, egy sevillai kollégiumba zárva, vonalakat rajzolt a papirosra s azzal foglalkozott, hogy kimutassa, hogy »a sokszög belső szögeinek összege egyenlő oldalai kettővel kisebbített számának kétszeres derékszögeivel.« Ezek az unalmas közgazdaságok nagyon elfoglalták. Egymásután multak el az évek. A fiu nőttön-nőtt és még sem hagyta abba a vonalak rajzolását. Végre csinált egyet, amelynek azt volt a neve: *Tarragonától a Montblancig*. Első komoly munkája a Francoli folyó fölé épített 120 méteres hid volt.

Hosszu időn át Perfecta tovább is Orbajosában élt. Mivel testvére nem hagyta el Sevillet, néhány év eltelt a nélkül, hogy látták volna egymást. Minden három hónapban Perfecta levelet irt, amelyre épp oly pontosan érkezett a válasz, amily pontosan ő levelét megírta. E levél volt a közvetítő e két szív között, melyeknek szeretetét sem az idő, sem a távolság nem tudta meghidegíteni.

1870-ben, amikor don Juan Rey megelégedvén azzal, hogy a társaságban jól betöltötte hivatását, visszavonult portoreali szép villájába, Pepe, aki néhány éven át már számos hatalmas vállalkozó társaságnál dolgozott volt, tanulmányutat tett Német- és Angolországban. Atyja vagyona, amely oly nagy volt, amilyen csak Spanyolországban egy becsületes uton szerzett vagyon lehetett, lehetővé tette neki, hogy időnként lerázhassa magáról az anyagi munka nyűgét. Magas eszméssel és a tudomány iránt rajongó szeretettel eltelve, legnagyobb gyönyörét abban találta, hogy megfigyelje és tanulmányozza azokat a csodákat, amelyekkel a század szelleme az ember kulturájához, fizikai jólétéhez és morális tökéletesedéséhez járult hozzá.

Mikor visszatért utazásáról, atyja egy fontos terv hírét közölte vele. Pepe eleintén azt hitte, hogy valami hid vagy kikötő építéséről vagy legalább valamely mocsár lecsapolásáról van szó. Don Juant azonban csakhamar kijózanította tévedéséből, amikor elmondta neki:

- Márczius havában vagyunk és Perfecta asszony három hónaponként érkező levele nem maradhatott el. Kedves fiam, olvasd el és ha kedvedre van az, amit benne ez a szent és példás asszony, kedves hugom kinyilatkoztat: a legnagyobb boldogságot szerzed nekem, amely után öregségemben kívánczozhatom. Ha a terv nem tetszenék neked, vedd el azonnal, s bár tagadó válaszod szomorúságot okoz is nekem, a legkevésbé sem akarlak rábeszélteni. Méltatlan volna hozzám és hozzád, ha az a terv egy makacs apa kényszerítése következtében valósulna meg. Szabadságodban áll az elfogadás vagy elvetés, és ha csak a legkisebb, akár szivedben, akár másban rejlő ellenállást tanúsítja is akaratom, én nem kívánom, hogy miattam erőszakot kövess el rajta.

Pepe, elolvassván a levelet, az asztalra tette s nyugodtan mondá:

- Nagynéném azt akarja, hogy feleségül vegyem Rosariot.

- Azt válaszolja, hogy a legnagyobb örömmel fogadja el eszmémet - viszonzá az atya mélyen megindulva. - Mert az én eszmém volt... igen, már rég ideje, hogy megfogamzott bennem... de

nem akartam neked szólni róla, míg nem ismertem meg hugom gondolatát. Mint látod, Perfecta örömmel fogadja tervemet; azt mondja, hogy ő is gondolt erre, de nem merte ki-nyilatkoztatni előttem, mert te... nem láttad, mit ír? »mert te nagyérdemű fiatal ember vagy, míg leánya egyszerű falusi leány, aki ragyogás, és világi csábok nélkül nevedett.« Szórol-szóra ezt írja... Szegény hugom! Milyen jó!... Látom, hogy nem haragszol, látom, hogy nem találod képtelennek a tervemet, amely bizonyos tekintetben hasonlít őseink gyors előrelátá-sához, amelylyel fiaikat megkérdezésük nélkül megházasították és legtöbbszörre a legképtele-nebb és legmeggondolatlanabb egyesüléseket hozták létre. Adja Isten, hogy az a legboldo-gabbak közül való legyen vagy legalább is igérkezzék annak. Igaz, hogy nem ismered unokahugodat, de mindketten értesültünk erényéről, tisztességéről, szerénységéről és nemes egyszerűségéről. Hogy semminek se legyen hiájával, még szép is. Az én véleményem az, - folytatta ünnepiesen - indulj utnak s keresd fel azt a rejtett püspöki várost, az *urbs augusta*t és ott, hugom és kedves Rosariojának társaságában határozd el, vajjon arra való-e, hogy több is legyen nekem, mint hugom.

Pepe ismét kezébe vette a levelet és gondosan elolvasta. Arcza sem aggodalmat, sem örömet nem fejezett ki. Mintha két vasut keresztezésére vonatkozó tervet vizsgálgatott volna.

- Annyi bizonyos, - szólt don Juan, - hogy abban a távoli Orbajosában, ahol, zárójel közt legyen mondva, birtokaid is vannak, melyeket most megvizsgálhatsz - idillikus nyugalom és öröm között telik el az élet. Mily patriarkális szokások! Mily nemesség van abban az egysze-rűségben! Mily vergiliusi mezei béke! Ha nem matematikus, hanem latinista volnál, az *erga tua rura manebunt*-ot ismételnéd, amikor odaérkeznél. Mily csodálatosan alkalmas az ilyen hely, hogy önlelkünk vizsgálatára szenteljük magunkat és elkészüljünk a jó cselekedetére! Ott minden csupa jóság, becsületesség; ott nem ismerik a hazugságot, a tettetést, mint a mi nagy városainkban; ott ugraszületnek a szent hajlamok, melyeket a modern élet zajgó folyama elnémit; ott ismét felébred az alvó hit és az ember szívében gyermekes türelmetlenséghez hasonló, meghatározhatatlan, élénk ösztönzést érez, amely arra készíti, hogy így kiáltson fel: »élni akarok!«

E beszélgetés után, pár nap múlva, Pepe elutazott Porto-Realból. Néhány hónappal előbb visszautasította a kormánynak ama megbízását, hogy bányászati szempontból megvizsgálja Orbajosa völgyében a Nahara folyó ágyát. De a tervek, amelyekre az elmondott beszélgetés szolgáltatott alkalmat, most megváltoztatták véleményét és így gondolkozott: »Fel kell hasz-nálnunk az időt. Isten tudja, meddig fog tartani ez az eljegyzési história és a vele járó unat-kozás.« Irt tehát Madridba és kérte, hogy bizzák meg a Nahara ágyának átkutatásával. Kérését minden nehézség nélkül teljesítették, bár hivatalosan nem tartozott is a bányásmérnökök testületéhez. Ezután mindjárt utnak indult, és miután előbb néhány vonatösszeütközést átszen-vedett, a 65-ik számú vegyesvonal - mint tudjuk - Licurgo bácsi szerető karjai közé vitte.

E kitűnő fiatalember kora közel járt a harmincnégy esztendőhöz. Erős, herkulesi testalkatu s oly daliás volt, hogy ha katonai egyenruhát visel vala, a legmarczonább alakok egyike lett volna. Bár haja és szakállja szőke volt, arczából hiányzott a szászoknak rendithetetlen flegmája, sőt ellenkezőleg, oly élénkség honolt rajta, hogy szeme feketének látszott, bár nem volt az. Személyiségét bátran valamely szép és befejezett szimbólumnak lehetett volna tartani, és ha szobor lett volna, a képfaragó ezt véste volna a talapzatára: *Értelem, Erő*. - Ha nem is látható betűkben, de ki volt ez fejezve tekintete fényében, személyisége hatalmas vonzó-erejében és abban a rokonszenvenben, amelyet szeretetreméltó modora keltett.

Nem igen szeretett sokat beszélni: csak a bizonytalan eszméjü és állhatatlan ítéletü értelmi-ségek hajlanak a bőbeszédűsögre. A jeles ifjut mély erkölcsi érzése nagyon szűkszávúvá tette mindazokban a vitatkozásokban, melyek a napi kérdésekről állandóan folytak. De társalgás közben megragadó ékesszólást fejtett ki, mely mindig jó érzékéből és a világ dolgainak helyes

felfogásából és megítéléséből fakadt. Nem élt hamis fogásokkal, misztifikációkkal, sem a gondolatnak ama szójátékaival, amelyekben egynémely szofizmákkal impregnált szellem kedvét leli. Hogy az igazság határaiba jusson, Pepe Rey néha s nem is mindig módjával, a guny fegyvereit is szokta volt használni. Ez valóságos hiba volt sokak előtt, akik becsülték, mert fiatal emberünk olykor kissé tiszteletlennek mutatkozott egy csomó olyan dologgal szemben, amelyeket a világban mindenki elismert. Meg kell mondanunk, bár ez kisebbíteni fogja varázását: Rey nem ismerte türelmességét az udvarias századnak, amely a beszédnek sajátságos fátyolait találta fel, hogy elfödje azt, ami a közönséges szemre nézve kellemetlen lehetett.

Ilyen és nem más volt az a fiatal ember - mondjanak bármit a rágalmazó nyelvek - akivel Licurgo bácsi Orbajosába ért épp akkor, amikor a székesegyház tornyában nagymisére harangoztak. Mikor a kerítésen át mindketten észrevették a leányt és a gyóntató atyát és amannak futását a ház felé, megsarkantyuzták lovaikat, hogy a Real-utczába érjenek. Itt már nagy csomó kíváncsi járókelő verődött össze, hogy bámulják a patriarkális városba betolakodott sajátságos vendéget. Aztán jobbra fordulva, a székesegyház irányában haladtak, amelynek testes tornya az egész várost uralta; így értek a Condestable-utczára, amelyben, mivel szűk és kövezett volt, fülsiketítő zajjal visszhangzott a lovak toporzékolása, fellármázva a szomszédságot, amely az ablakokból és erkélyekről igyekezett kíváncsiságát kielégíteni. Az ablakok zsámai sajátságos zajjal nyitak ki és felülről-alulról különböző, többnyire női arcok kandikáltak ki belőlük. Mikor Pepe Rey Polentinos házának arkitektonikus küszöbéhez ért, már nagyon sok különböző kommentár keringett arczáról, alakjáról.

IV.

Az unokaöccs megérkezése.

A tisztelendő ur, amikor Rosario hirtelen elszökött mellőle, átnézett a kerítésen és meglátva Licurgonak és utitársának fejét, ezt mondta magában:

- Nosza, megérkezett a nagy csoda.

Egy darabig gondolatokba mélyedve maradt, hátratett kézzel tartva reverendáját, a földre szegezve szemét, amelyről aranykeretű pápaszeme lassanként orra hegyére csuszott. Erősen kiálló, nedves alsó ajka volt és fehérbe csavarodó fekete szemöldökeit kissé összeránczogatta. E nem közönséges tudású, feddhetetlen papi szokású, körülbelül hatvan éves, szent, jámbor férfiú, akinek modora nyájas, finom és előkelő volt, férfiaknak, asszonyoknak egyaránt jó tanácsokat osztogatott. Évek óta tanította a latin nyelvet és a retorikát az ottani iskolában és e nemes hivatása révén egész kincstára volt a horáziusi idézetekből és képes kifejezésekből, amelyeket alkalomadtán kellemmel tudott felhasználni. Nincs erről a személyiségről semmi különös mondanivalónk, csak azt jegyezzük meg, hogy mikor a Condestable-utczába érő lovak dobogását hallotta, megigazította reverendáját és kalapját, amely nem egészen jól állott tisztes fején, és a ház felé tartva, azt mormogta:

- Lássuk hát azt a csodát.

E közben Pepe leszállt a lóról.

Perfecta asszony fogadta az ajtóban, tárt karral, könyáztatta arczczal és szeretető őszinte kifejezésének jeléül csak rövid, hebegő szavakat ejtve ki.

- Pepe... de mennyire megizmosodtál! Szakállad nőtt... Ugy tetszik, hogy csak tegnap volt, amikor még térdemen ringattalak... Már most férfi, egész férfi lettél!.. Hogy mulnak az esztendő!.. Istenem! Itt van leányom, Rosario.

Ezt mondván, az alsó, rendesen fogadásra szánt terembe értek és Perfecta asszony bemutatta neki leányát.

Rosario finom, gyöngéd testalkatu volt, ami sóvárgó hajlamra mutatott olyasvalami után, ami elérhetetlen. Finom, tiszta arczán észre lehetett venni valamit abból a gyöngyszínű lágyságból, amelylyel a regényírók legnagyobb része felruhazza a hősnőket és amelynek szentimentális zománcza nélkül, úgy látszik, egyetlen Henriette és egyetlen Julia sem lehet érdekes. De Rosarioban a legérdekesebb szerény és nyájas arczkifejezése volt. Nem azt akarja ez jelenteni, hogy rut volt; viszont tulzásnak volna minősíthető, ha szépnek neveznék, e szót szigorú értelemben véve.

Donna Perfecta leányának valódi szépsége a gyöngy, az alabastrom, a márvány és az emberi arcok leíró összetételénél alkalmazott egyéb anyagokétól eltérő áttetszőségben állott; olyan áttetszőségben, amelyen keresztül lelkének minden mélyedését tisztán látni lehetett, bár e mélyedések nem voltak olyanok mint egy tengeré, hanem mint szelid, tiszta vizü folyóé. De hiányzott az anyag, hogy a személy teljes legyen; hiányzott a meder, hiányzottak a partok. Szellemének bőséges kincse ki-kicsordult, elnyeléssel fenyegetve a szűk partokat. Mikor unokabátyja köszöntötte, piros lett, mint a gránát és csak néhány ügyetlen szót hebegett.

- Nagyon ki lehetsz merülve, - szólt Perfecta asszony öccséhez. - Azonnal adatom a reggelit.

- Ha meg tetszik engedni, - viszonzá az utas, - lerázom magamról az ut porát.

- Nagyon helyesen, - mondá az urasszony. - Rosario vezesd unokabátyádat abba a szobába, amelyet készítettünk számára. Siess, végezz gyorsan, öcsém. Én megyek s azonnal intézkedem.

Rosario bátyját egy szép szobába vezette, amely a földszinten feküdt. Amint Pepe belépett, a lakás legkisebb részleteinek elrendezésében is azonnal észrevette egy nő szerető és szorgalmas kezét. Minden sajátos művészettel volt elhelyezve és a tisztaság és kellem, amely benne honolt, nyugalomra csábították a szép fészekben. A vendég olyan aprólékos dolgokat vett észre, amelyek megneveztették.

- Itt a csengettyű - szólt Rosario, megfogván a zsinórját, amelynek vége az ágy feje mellett lógott. - Csak épp hogy ki kell nyujtanod a karodat. Az íróasztal úgy van elhelyezve, hogy a világosság balról jön... Látod, ebbe a kosárba dobod az eltépett papirosokat... Szoktál szivarozni?

- Szerencsétlenségemre, igen - felelt Pepe Rey.

- Hát idedobhatod a szivarvégeket - szólt a leány, lábával egy aranyszegélyű, homokkal telt kis ládát érintve. - Nincs rutabb dolog mint a szivarhamuval bepiszkolt padló... Itt a mosdóasztal... Ruháid számára van fogasod és szekrényed... Azt hiszem, az óra nem jó helyen van és ágyad mellé kell függeszteni... Ha zavar a fény, csak le kell bocsátanod ezt a függönyt... Meghuzod a zsinórt, így ni!...

A mérnök el volt ragadtatva.

Rosario kinyitott egy ablakot.

- Nézd - szólott - ez az ablak a kertre nyílik. Erre hatolnak be estefelé a napsugarak. Itt egy kanárimadár kalitkája van; a madár nagyon hangosan énekel. Ha zavar, kivihetjük.

Kinyitott a szemben fekvő oldalon is egy ablakot.

- Ez az ablak az utcára nyílik - folytatá. - Nézd, innen látni a székesegyházat, amely nagyon szép és tele van drágaságokkal. Nagyon sok angol jár a látogatására. Ne nyisd ki mind a két ablakot egyszerre, mert a léghezam nagyon ártalmas.

- Kedves unokahugom - szólt Pepe, akinek lelkét megmagyarázhatatlan gyönyör árasztotta el
- mindenben, ami szemem előtt van, egy angyali kéz művét látom, amely csak a tiéd lehet. Mily szép ez a szoba! Ugy tetszik, mintha egész életemen át benne laktam volna. Békére int benne minden.

Rosario nem felelt semmit e kedves beszédre, hanem mosolyogva kiment.

- Ne késsél sokáig - szólt az ajtóból - az ebédlő szintén lenn van... e folyosó közepén.

Licurgo bácsi jött be a podgyászszal. Pepe oly kézszorítással jutalmazta, amelyhez a paraszt nem volt hozzászokva. Miután alázatosan megköszönte a kitüntetést, kezét fejéhez emelte, mint aki sem fel, sem le nem veszi a kalapját és zavarodott hangon, csürve-csavarva a szókat, mint aki mondani is akar valamit, nem is, ily módon fejezte ki magát:

- Mikor ér rá leginkább José ur, hogy egy... egy kis ügyben beszélhessünk?

- Egy kis ügyben? - Most mindjárt - viszonzá Pepe, egy bőrdönt nyitva ki.

- Most nem alkalmas erre az idő, - szólt a paraszt. - Pihenje ki magát, José ur, a dolog ráér. Több nap, mint kolbász, mondja a példabeszéd, és egyik nap jön a másik után. Csak pihenje ki magát, don José... Ha majd kedve lesz egy sétát tenni... a lovak nem rosszak... Tehát alázatos szolgája, don José. Isten éltesse ezer esztendeig... Ah, el is felejtettem - folytatta tovább, távozása után néhány pillanat múlva visszatérve. - Ha valamit tetszenék izenni a városbíró urnak... Megyek hozzá ügyecskénkről beszélni...

- Mondja meg neki, hogy tiszteltetem - szólt ünnepiesen, nem találván más formulát, hogy a spártai törvényhozót lerázza a nyakáról.

- Tehát alázatos szolgája, José ur.

- Menjen isten hírével.

A mérnök még ki sem vette bőrdöntjéből ruháját, midőn harmadszor is kinyílt az ajtó és Licurgo bácsi okos szeme és ravasz arcza kandikált be rajta.

- Bocsásson meg José ur, - szólt kedves nevetésben törve ki, amely alatt fehér fogait mutatta, - de... azt akartam mondani, hogy ha azt kívánja, hogy barátságos uton intézzük el a dolgot...

- Ember, nem akar maga távozni innen?

- Csak azért mondom, mert én nem szeretek perlekedni. Semmihez sem akarok per utján jutni. Tehát Isten áldja meg, don José. Isten tartsa meg sokáig, a szegények öröme...

- Isten megáldja, Isten megáldja.

Pepe kivette a kulcsot az ajtóból és így szólt magához:

- Ugy látszik, e városka népe nagyon szeret perlekedni.

V. Összetűznek-e?

Nemsokára Pepe megjelent az ebédlőben.

- Ha jól bereggelizel - szólt hozzá Perfecta asszony szerető hangon - nem lesz majd étvágyad ebédelni. Itt egy órákor szoktunk ebédelni. A falusi szokások nem lesznek kedvedre.

- Nagyon tetszenek - kedves nagynéném.

- Tehát mondd meg, mit akarsz inkább: erősen megreggelizel most vagy csak épp hogy eszel valamit és bevárod az ebéd idejét?

- Választottam: csak épp egy falatot eszem most, hogy legyen szerencsém kegyetekkel ebédelni; és ha Villahorrendában akadtam volna valamelyes táplálékra, most semmit sem kívánnék.

- Azt hiszem, nem szükséges mondanom, hogy teljes őszinteséggel légy hozzánk. Itt épp úgy parancsolhatsz, mint ha odahaza volnál.

- Köszönöm, néném.

- De mennyire hasonlitsz atyádhoz! - folytatá aztán az urasszony, valóságos elragadtatással nézve a fiatal emberre, mialatt evett. - Azt hiszem, szeretett bátyámat, Juant látom. Ugy ült le mint te, úgy evett mint te. Különösen a nézések módja úgy hasonlít, mint egyik vízcsepp a másikhoz.

Pepe hozzáfogott a mérsékelt reggeli elköltéséhez. Nagynénje és huga kifejezései, tartása, tekintete oly bizalommal töltötték el, hogy a maga házában hitte magát.

- Tudod, mit mondott nekem ma reggel Rosario? - mondá Perfecta asszony, mereven unoka-öcscsére tekintve. - Azt mondta, hogy te, mint a főváros fényezéséhez, czeremoniáihoz és a külföldi divatokhoz szokott ember nem fogod tudni beleélni magad ebbe a kissé falusias egyszerűségbe, amelyben a mi napjaink telnek el, és nehezedre esik majd a közönséges modor, mert nálunk nincs semmi teketória.

- Mily tévedés - válaszolá Pepe, hugára nézve. - Senki sem utálja jobban nálamnál az ugynevezett magas társaság hamisságait és komédiáit. Higgyék meg, hogy már régóta az volt a szándékom - mint magát valaki kifejezte - hogy egész testemet megfüröszszem a természetben, hogy elvonuljak messze a világtól és a mező magányában és békéjében éljek. Küzdelem, törekvés nélküli élet után vágyom, nem irigyelve senkit és nem irigyeltetve senkitől - mint a költő mondja. Hosszu időn át előbb tanulmányaim, később elfoglaltságom megakadályoztak abban a pihenésben, amelyre testemnek, lelkemnek egyaránt szüksége van; de amióta e ház küszöbét átléptem, úgy érzem, a békének az az atmoszférája környez, mely után régóta vágyakoztam. Ne beszéljenek hát nekem sem az alsó, sem a magas társaságról, sem a nagy és kis világról, mert én szívesen felcserélném ezért a zugért.

Igy beszélt, midőn az üvegei annak az ajtnak, amely a kertbe vezetett, egy fekete árnyék rávetődése következtében elsötétültek. Néhány kis tükör, a nap fényétől érintve, gyorsan enyésző sugarakat vetett; a kilincs megzörrent, az ajtó kinyílt és a tisztelendő ur komoly méltósággal belépett a szobába. Köszönt és meghajtotta magát, miközben kalapját annyira leemelte, hogy széle a földet érintette.

- A szent székesegyház penitenciáriusa - mondá Perfecta asszony, - akit nagyon tisztelünk, és akivel, reméljük, barátságot kötsz. Tessék leülni, Inocencio⁶ ur.

Pepe megszorította a tiszteletreméltó kanonok kezét, és mindketten leültek.

- Pepe, ha szivarozni szoktál az evés után, ne tartóztasd magad, - jelzé jóakaró hangon Perfecta asszony - valamint a tisztelendő ur se.

Erre a jó Inocencio reverendája alól nagy bőrtokot huzott elő, amelyen az ősrégi használat tagadhatatlan jelei látszottak. Kinyitotta és két szivart vett belőle, amelynek egyikével barátunkat kínálta meg. Rosario egy papirtokból, melyet a spanyolok gunyosan *wagon*-nak neveznek, gyufát hozott elő, és nemsokára a mérnök és kanonok egymásra eregették a füstfelhőket.

⁶ Inocencio mint melléknév a. m. ártatlan.

- És hogy tetszik don José urnak a mi kedves városunk, Orbajosa? - kérde a kanonok, erősen behunyván balszemét, ami szokása volt szivarozás közben.

- Még nem alkothattam magamnak véleményt a városról - viszonzá Pepe. - Az után a kevés után, amit láttam, azt hiszem, nem ártana Orbajosának néhány olyan tőke, melyet itt fektetnének be, néhány intelligens fő, amely a vidék átalakítását igazgatná és néhány ezer munkás kéz. A városba lépésemtől addig, míg e ház küszöbéig értem, több mint száz koldust láttam. A legnagyobb részük egészséges és erős ember. Szánalmas had ez, amely elkeseríti az ember szívét.

- Erre való a jótékonyság - állítá don Inocencio. - Különben Orbajosa nem nyomoruságos város. Hisz tudja, itt terem Spanyolország legjobb foghagymája. Több mint husz gazdag család él itt.

- Igaz - mondá Perfecta asszony - hogy az utóbbi évek termése a szárazság miatt nagyon silány volt; de még így is eléggé tele vannak a magtárak, és legutóbb több ezer hagymakoszorut vittek a vásárra.

- Amióta csak Orbajosában lakom - szolt a pap, összeránczolva szemöldökét, - számtalan embert láttam idejönni a fővárosból; némelyeket a választási mozgalom hozott ide, mások azért jöttek, hogy megnézzenek egy-egy elhanyagolt földséget vagy a székesegyház nevezetességeit, és mind-mind angol ekékről, cséplőgépekről, vízvezetékekről és tudom is én miféle más ostobaságokról beszélt. Egyre csak azt hajtogatták, hogy ez meg az nagyon rosszul van és jobb is lehetne. A manóba velők, mi itt nagyon jól megvagyunk a nélkül, hogy azok a fővárosi urak meglátogatnának; sokkal jobban vagyunk, ha nem halljuk ezt az örökös jajgatást a mi szegénységünkről és más országok nagyságáról és csodáiról. Még a legeggyűbb ember is többet tud a maga házában, mint a bölcs a máséban, nem úgy van-e, José ur? Megjegyzem, hogy ez még a legtávolabbról sem vonatkozik önre. Semmi szín alatt. Csak ez kellene még. Jól tudom, hogy a modern Spanyolország egyik legkiválóbb fiatalembere előtt vagyunk, oly ember előtt, aki gazdag területekké tudná átváltoztatni a mi sivár pusztáinkat. Egy cseppet sem bánt, ha újra kezdi a régi nótát az angol ekékről, a faművelésről, az erdőművelésről... Eszem ágában sincs; az ilyen kiváló, az ily rendkívüli talentumos embereknek meg lehet bocsátani, ha megvetik a mi alázatos szegénységünket. Nem, nem José ur, kegyed mindenre fel van jogositva, még arra is, hogy zulukaffereknek nevezzen bennünket.

Ez az erősen gunyos hangon tartott és egészében is nagyon impertinens beszéd nem tetszett a fiatal embernek, de tartózkodott attól, hogy nemtetszésének legcsekélyebb jelét is adja; folytatta a társalgást, lehetőleg kerülve azokat a pontokat, amelyekben a kanonok ur tulérzőkeny patriotizmusa könnyen találhatna okot az egyenetlenségre. A tisztelendő ur felkelt, midőn az asszony unokaöccsével családi ügyekről beszélt, és néhány lépést tett a szobában.

E szoba széles, világos volt, falain antik szőnyegekkel, amelyeknek virágai és levelei, noha már színüket veszítették, teljesen megőrizték kezdetleges rajzuk formáit. Ez annak a tisztaságnak volt tulajdonítható, amely a lakás minden részében nyilvánult.

A fali óra, amelynek tokjából látszólag mozdulatlan sulyok és a libbenő inga lógtak ki, örökösen *nem-et* mondva, tarka-barka lapjával a legkiváltságosabb helyet foglalta el az ebédlő szolid butorai között. A falak ékitményeit egy csomó franczia metszet egészítette ki, amelyek Mexikó meghódítójának hőstetteit ábrázolták, alul bőséges magyarázatokkal, amelyekben szó volt egy Cortéz Ferdinandról és egy Donna Mariáról, akik épp oly kevésbé voltak valószínűek, mint az alakok, melyeket a tudatlan művész rajzolt. A két üvegajtó között, melyek a kertbe vezettek, egy rézből való rud volt, amelyet felesleges bővebben leírnunk, midőn azt mondjuk, hogy egy papagály tartózkodott rajta, amely az efféle állatok sajátos komolyságával és óvatosságával mindenre figyelt. A papagályok gunyos, rideg fiziognómiája, zöld tollazata,

piros nyaka, sárga lába és azok a rekedt tréfás szók, melyeket ki szoktak ejteni, e madaraknak a nevetséges és komoly közötti sajátságos visszautasító képet adnak. Van bennük valami a diplomaták rideg viselkedéséből. Némelykor bohóczoknak tűnnek fel, de mindig hasonlítanak az olyan felfujt emberekhez, akik mivel nagyon nagyoknak óhajtanak feltűnni, karrikatúrává torzulnak.

A penitenciárius nagyon kedvelte a papagályt. Mikor Perfecta asszonyt és Rosariot utasunkkal beszédbe elegyedve hagyta, hozzájött és a legnagyobb készséggel engedve, hogy a madár mutató ujját harapdálja, így szólt:

- Te bitang, te gazficzkó, miért nem beszélsz? Nem sokat érnél fecsegésed nélkül. Fecsegőkkel van tele az emberek és madarak világa.

Aztán saját tiszteletes kezével a közeli kis csészéből néhány borsót vett ki és a madarat kezdte etetni. A madár a szolgálot szólíttatta, csokoládét kérve, és szavai megzavarták a két hölgyet és az urat társalgásukban, amely nem lehetett tulságosan fontos.

VI.

Amelyből kitűnik, hogy nézeteltérés támadhat, amikor legkevésbé sem gondolják.

Hirtelen megjelent don Cayetano Polentinos, Perfecta asszony sógora, aki kitárt karral, hangosan kiáltva lépett be:

- Jőjj ide, drága Josém.

És szívélyesen ölekeztek. Cayetano és Pepe ismerték egymást, mert a kiváló tudós és könyvkedvelő el szokott rándulni Madridba, amikor valamely nevezetes antikvárius hagyatékának könyvei kerültek eladásra. Don Cayetano magas, sovány, középkorú ember volt, bár a folytonos tanulás és a betegeskedés nagyon megviselték. Gondosan, tökéletesen beszélt, ami pompásan illett neki, s a mellett gyöngéd és szeretetreméltó volt. Ami széles tudását illeti, mit mondhatunk egyebet, mint hogy az valósággal csodaszámba ment. Madridban nem tisztelet nélkül emlegették nevét, és ha don Cayetano a fővárosban lakott volna, bizonyára ő sem kerülhette volna ki, hogy szerénysége mellett is az összes létező és leendő akadémiák tagjukká ne válasszák. De ő neki a nyugodt egyedüllét tetszett és a helyet, melyet mások lelkében a hiuság foglal el, nála a könyvek iránt való tiszta szenvedély, a magános, csöndes tanulás szeretete foglalta el; minden más utószándék és indító ok nélkül csupán maguk a könyvek, maga a tanulás.

Orbajosában olyan gazdag könyvtárt alapított, mely ritkította párját egész Spanyolországban és itt töltötte a nappal és az éjjel legtöbb óráját, kompilálva, klasszifikálva és mindenféle becsebbnél-becsebb jegyzeteket készítve, vagy valami olyan hallatlan és sohasem álmodott munkán fáradozva, amely a legnagyobb elmékhez is méltó lett volna. Szokásai nagyon patriarkálisak voltak; keveset evett, még kevesebbet ivott; egyedüli mulatsága az volt, hogy egy-egy ünnepnapon elment a Nyárfásba ozsonnázni, vagy sétát tett a Mundo-Grande-nak nevezett helyen, ahol a husz százados sárból sok római érmet, homlokzat-töredékeket, egy sajátságos építészeti oszlopromjait, valamely megbecsülhetetlen értékű amforát vagy egyéb házi eszközt ástak ki.

Cayetano és Perfecta asszony oly egyetértésben éltek, amely még a paradicsom békéjét is felülmulatta. Soha sem czivakodtak. Igaz, hogy a tudós soha sem avatkozott semmiféle házi dologba és Perfecta sem nézett soha a könyvtárba, kivévn, amikor minden szombaton

poroltatott és tisztogatott benne, áhítatos csodálattal bánva a könyvekkel és papirosokkal, melyek az asztalon és a falak polczain feküdtek.

Az utazásra vonatkozó kérdések és feleletek után don Cayetano így szólt:

- Már láttam a csomagot. Nagyon sajnálom, hogy nem hoztad el az 1527-iki kiadást. Magamnak kell majd Madridba utaznom... Sokáig maradsz itt? Mennél tovább, annál jobb. Mennyire örvendek, hogy itt vagy. Együtt fogjuk majd rendezni könyvtáram egy részét, és megcsináljuk a nyestről írók névjegyzékét. Nem mindig akadunk oly talentumos emberre, amilyen te vagy... Meglátod könyvtáramat... Sok szép dolgot olvashatsz benne... Mindent, amit akarsz... Látsz majd csodákat, valóságos csodákat, megbecsülhetetlen kincseket, aminőkkel csak én bírok, egyedül én... De mégis azt hiszem, itt az ebéd ideje; nemde, José? Nemde, Perfecta? Nemde, Rosario? Nemde, Inocencio ur? Ma kegyed kétszeresen penitenciárius: azért mondom, mert most elkísér minket a penitenciára.

A kanonok meghajtotta magát és beleegyezését mosolygásával nyájasan jelezte. Az ebéd nagyon szívélyes volt és minden fogásnál észre lehetett venni a falusi étkezéseknek azt az aránytalan bőséget, amely a változatosság rovására esik. Kétszer annyi embernek is elég ennivaló akadt volna, mint amennyien az asztalnál ültek. A társalgás különböző tárgyacról folyt.

- Mennél előbb meg kell látogatnia székesegyházunkat - mondá a kanonok. - Kevés ilyen van, don José ur!... Igaz, hogy ön, aki már annyi csodát látott a külföldön, semmi nevezetese nem fog találni a mi régi templomunkban... Mi, szegény orbajosai bárgyuak, isteninek találjuk. Lopez de Berganza mester, aki plébánosa volt, a XVI. században pulchra augustinának nevezte... De az oly tudásu emberek előtt, mint ön, bizonyára semmiféle értelme nem lesz és akármelyik vascsarnok szebbnek fog feltűnni.

Pepe Reynek mindinkább visszatetszett a bölcs kanonok gunyos beszéde, de elhatározta, hogy visszatartja és eltitkolja bosszankodását és ezért csak határozatlan szavakat mondott. Perfecta asszony vette át a szót és vidáman mondotta:

- Vigyázz, Pepito; figyelmeztetlek, hogy ha rosszat beszélsz a mi szent egyházunkról, akkor vége közöttünk a barátságnak. Te sokat tudsz és kiváló ember vagy, aki mindenhez ért; de ha arra a felfedezésre jutsz, hogy az a nagy torony nem a nyolcadik világcsoda, tartsd meg magadnak tudományosságodat és ne tárd fel előttünk...

- Nemcsak hogy nem hiszem, hogy az az épület nem szép, - viszonzá Pepe - sőt az a kevés, amit külsejéből láttam, impozáns szépségűnek tetszett. Ugy hogy, kedves néném, nincs mitől megijedni; és én sem leszek ez által kevésbé tudós.

- Csak lassan - szólt a kanonok, kinyújtva kezét és kis ideig pihentetve száját, hogy beszélgetés közben kiheverje a rágás fáradalmait. - Ne játszsza a szerényt, don José ur, mert mi nagyon jól tudjuk, hogy kegyed mily nagy értékű ember, mily jó hírnévnek örvend és mily fontos szerepet játszhat mindenütt, ahol csak akarja. Nem mindennap található ilyen embert. De midőn ekképp elismerem az ön érdemeit...

Félbeszakította beszédét, hogy tovább egyék, majd így folytatá:

- De midőn ekképp elismerem az ön érdemét, engedje meg, hogy kifejezzek egy másik véleményt, azzal az őszinteséggel, amely jellemem sajátja. Igen, don José ur, igen, don Cayetano ur, igen, asszonyom és leányom: a tudomány, amint ezt a modernek tanítják és terjesztik, az érzés és az édes illúziók halála. Általa a szellem élete csökken; minden határozott szabályokra redukálódik és a fenséges természet varázsai is eltűnnek. A tudomány azt mondja, hogy minden hazugság és mindent számokban és vonalakban akar kifejezni, nemcsak *maria ac terras*-okat, ahol mi vagyunk, hanem *caelumque profundum*-ot is, ahol Isten van... A lélek

csodálatos álmai, titokzatos elragadtatása, még a költők sugallata is hazugság. A szív szivacs, az agy sejtömeg.

Mindnyájan nevetésbe törtek ki, miközben a pap egy pohár bort hajtott fel.

- Hát vajjon tagadná-e, don José ur, - folytatá a pap - hogy a tudomány, amint ma tanítják és terjesztik, a világból és az emberi nemből nagy gépet akar csinálni?

- Ez ugy van - felelt Cayetano ur. - Minden dolognak meg van a maga pro és contrája.

- Vegyen több salátát, - penitencziárius ur - mondá Perfecta asszony. - Sok mustár van rajta, ahogy ön szereti.

Pepe Rey nem szeretett hiábavaló vitatkozásokba bocsátkozni, nem volt sem pedáns, sem nem játszotta a tudóst, legkevésbé pedig nők előtt, vagy bizalmas összejöveleteken; de a kanonok alkalmatlan szószátyárkodása nézete szerint kiigazításra szorult. E kiigazítás megtételére nem tartotta alkalmasnak olyan eszmék nyilvánítását, amelyek megegyezvén a kanonokéival, hizelegjenek ennek; s ezért elhatározta, hogy oly véleményeket fog nyilvánítani, amelyek még jobban ingereljék és bosszantsák a csipkedő penitencziáriust.

- Mulatni akarsz rajtam - gondolá magában. - No majd megkeserülöd.

És aztán hangosan folytatá:

- Mindaz igaz, amit a penitencziárius ur tréfaképp mondott. De nem a mi vétünk, hogy a tudomány kalapács-ütéseivel egymásután tör össze annyi hiu bálványt, babonát, szofizmat, a mult ezer hazugságát, amelyek közt sok a szép és sok a nevetséges, mert mindenből van az Ur szőlejében. Az illúziók világa, amely, mondhatnók, egy második világ, nagy robajjal omlik össze. A vallásban a miszticizmus, a tudományban a gyakorlati ügyesség, a művészetekben a modorosság, úgy enyésznek el, mint a pogány istenek: nevetés között. Isten veletek, kába álmok, az emberi nem ébredszik és szeme a világosságot látja. Az üres szentimentalizmus, a miszticizmus, a láz, a hallucináció, a delirium eltűnnek, és aki előbb még beteg volt, ma egészséges és kimondhatatlan gyönyörrel örvend annak, hogy a dolgokat helyesen megítélheti. A képzelet, ez a rettentő őrült, aki azelőtt a ház ura volt, lassanként szolgává leszen...

- Tekintsen bárhová, penitencziárius ur, és mindenütt meglátja a valóságnak azt a csodás összességét, amely a mese helyét elfoglalta. Az ég nem boltozat, a csillagok nem világító kis mécsesek, a hold nem nyugtalan vadász, hanem átláthatatlan tömeg; a nap nem diszes, száguldozó kocs, hanem álló tűz. A Syrtek nem nimfák, hanem két tengeröböl, a Szirének fókák, és a személyek sorrendjében Merkur Manzanedo; Mars öreg szakáttalan ur, Moltke gróf; Nestor valamely taláros ur, akinek Thiers a neve; Orfeus Verdi; Vulkanus Krupp; Apollo bármelyik költő. Akar-e még többet? Nos hát Jupiter, ez az Isten, aki megérdemelné, hogy gályarabságra ítéljék, ha még élne, nem sujt le villámaival, mert a villám akkor csap le, amikor az elektromosságnak tetszik. Nincs Parnasszus, nincs Olympus, nincs Styx folyó, nincsenek más elizeumi mezők, mint a párisiak. Nincs más lejárát a pokolba, mint a geológiáé, és ez az utazó, a hányszor csak visszatér, mindig azt mondja, hogy nincsenek elkárhozottak a föld belsejében. Nincs más felszállás az égbe, mint a csillagászaté, és visszatértekor ez is biztosít róla, hogy nem látta azt a hat vagy hét emeletet, amelyekről Dante és a középkor misztikusai és álmodozói beszélnek. Csak csillagzatokat és távolságokat, óriási vonalakat, óriási térségeket talál és semmi mást. Már nincsenek hamis adataink a világ koráról, mert az őslénytan és a prehistória megolvasták a fogait annak a halálfejnek, amelyen élünk és megállapították igazi korát. A mese, legyen a neve akár pogányság, akár keresztény idealizmus, már nem létezik és a képzelet testet öltött. Valamennyi lehetséges csoda azokra redukálódik, amelyeket dolgozó szobámban tetszésem szerint vihetek végbe egy Bunsen-oszloppal, egy elektromos fonállal, vagy egy mágnes-tüvel. A kenyerek és a halak már nem sokszorozódnak

másképp, mint az ipar mintái és gépei által, vagy a könyvnyomtatás útján, amely a Természetet utánozza, midőn egy forma után ezer példányt csinál.

Szóval, kedves kanonok ur, lejárt a kora mindazoknak a képtelenségeknek, hamisságoknak, álmoknak, érzékenykedéseknek és előítéleteknek, amelyek az ember értelmét elhomályosítják. Örvendjünk a haladásnak.

Mikor Pepe Rey befejezte beszédét, ajkain derült mosoly játszadozott és szeme szokatlan élénkséggel villogott. Cayetano ur azzal foglalkozott, hogy majd rombus, majd hasábalaku formákba gyurjon egy darabka kenyérbelet. De Perfecta asszony halovány volt és szemét figyelmes állhatatossággal szegzé a kanonokra. Rosario megdöbbenve nézett unokabátyjára. Ez feléje fordult és halk hangon észrevétlenül a fülébe sugta:

- Ne vedd ezt komolyan, édes hugocskám. Ezeket az ostobaságokat csak a kanonok ur bosszantására mondom.

VII.

A nézeteltérés nagyobb lesz.

- Ne hidd, - szólt Perfecta asszony némi hiusággal, - hogy don Inocencio ur elhallgat, a nélkül, hogy ellenvetéseid minden pontjára kimerítően ne válaszolna.

- Oh, nem! - kiáltott fel a kanonok, szemöldökét ránczolgatva. - Nem mérem én össze az én csekély erőmet egy ilyen bátor s egyszersmind jól felszerelt harczossal. José ur mindent tud, az ekzakt tudományok egész fegyvertára rendelkezésére áll. Jól tudom én, hogy a tan, melyet hirdet, hamis; de nincs elég tehetségem, sem kellő ékesszólásom, hogy megczáfoljam. Felhasználnám az érzés fegyvereit, élnék teológiai érvelésekkel, melyeket a kinyilatkoztatásból, a hitből, az isteni ígéből meritenék: de ah! José ur, aki jeles tudós, nevetné a teológiát, a hitet, a kinyilatkoztatást, a szent prófétákat, az evangéliumot... Egy szegény tudatlan klerikus, egy szerencsétlen, aki nem tud se matematikát, se német filozófiát, amelyben az az *én* és *nem én* előfordul, egy szegény ember, aki nem tud mást, csak Isten tudományát és valamit a latin költőkből, nem bocsátkozhatik harczba ily kiváló korifeusokkal.

Pepe Rey jóízű nevetésben tört ki.

- Ugy látom - szólt - Inocencio ur komolyan vette azokat a bolondságokat, amelyeket mondtam... Ugyan kanonok ur, tegyük le a fegyvert s mindennek vége szakad. Biztos vagyok benne, hogy igazi nézeteim és az önéi nem ellenkeznek egymással. Ön szerény és tanult harczos. A tudatlan én vagyok. Ha tréfáltam, bocsássonak meg mindnyájan: én már ilyen vagyok.

- Köszönöm - viszonzá az egyház fia, s látszott, hogy e válaszra nem volt elkészülve. - Most már ezt mondjuk? Jól tudom és jól tudjuk mindnyájan, hogy az eszmék, nézetek, melyeket hangoztatott, az ön igazi meggyőződését fejezik ki. Nem is lehetne másképpen. Ön a század embere. Nem lehet tagadni, hogy értelme csodálatos, valóban csodálatos. Megvallom őszintén, hogy mialatt beszélt, bár bensőmben sajnálkoztam nagy tévedésén - de azért mégis csodálnom kellett kifejezésének fenségét, csodás ékesszólását, okoskodásának meglepő módját, érvelésének erejét... Micsoda feje, micsoda feje van az ön unokaöccsének, Perfecta asszony! Mikor Madridban voltam és elvezettek az Ateneoba⁷, megvallom, hogy elkábultam, mikor azt a roppant értelmességet láttam, melyet Isten az ateistáknak és protestánsoknak adott.

⁷ Irodalmi kör, ahol kiváló írók, tudósok szabad előadásokat tartanak.

- Inocencio ur - szólt Perfecta asszony felváltva barátjára és unokaöccsére tekintve - azt hiszem, hogy kegyed tullépi a jóakarat határait, amikor ezt a fiut megitéli... Ne haragudj meg, Pepe, ne is adj semmit arra, amit mondok, mert én sem tudós, sem filozófus, sem teológus nem vagyok, de nekem úgy tetszik, hogy Inocencio ur ismét bizonyítékát adta nagy szerénységének és keresztényi szeretetének, amikor vonakodott téged megsemmisíteni, amikor azt megtehetette volna, ha akarta volna...

- Az istenért, asszonyom! - kiáltott fel a pap.

- Ez már szokása - folytatá az asszonyság. - Mindig ártalmatlannak tettei magát... És többet tud, mint hét doktor együttvéve. Haj, Inocencio⁸ ur, mily jól illik önnek a név, melyet visel! De most ne álljon elő ide nem való alázatossággal. Hisz öcsém nem lép fel nagy igényekkel... Hisz ő csak azt tudja, amire tanították és egyebet semmit... Ha csak a téves nézetekre tanították, mit kívánhat egyebet, mint hogy kegyed felvilágosítsa és kiszabadítsa őt hamis tanainak poklából.

- Valóban, nem kívánok egyebet, minthogy a penitenciárius ur kiszabadítson, - mormolá Pepe, észrevéve, hogy akarata ellenére is csávéba került.

- Én szegény pap vagyok, aki nem ismer mást, mint a régi tudományt - viszonzá don Inocencio.
- Elismerem José urnak óriási világi tudását és ily tündöklő orákulum előtt elhallgatok és leborulok.

Ezt mondván, a kanonok kezét mellén összekulcsolta és fejét lecsüggesztette. Pepe Reyt kissé zavarba hozta ez a fordulat, amelyet nagynénje adott e hiábavaló vitának, amelyben csak azért vett részt, hogy kissé élénkebbé tegye a társalgást. Legokosabbnak tartotta, ha véget vet ennek a veszélyes beszélgetésnek és ezért kérdést intézett Cayetano urhoz, aki felébredvén abból a bágyasztó letargiából, amelybe a desszert felszolgálása után esett, asztaltársainak a nélkülözhetetlen fogpiszkálókat ajánlotta fel.

- Tegnap egy kezet találtam, amely egy amfora fülét tartja, az amforán mindenféle olvashatatlan jelek vannak. Majd megmutatom neked - mondá Cayetano, aki örült, hogy egyik kedves témája került szóba.

- Felteszem, hogy Rey ur a régiségtani dolgokban is nagyon járatos - szólt a kanonok, aki könnyörtelen maradt s még legelrejtettebb menedékhelyéig is követte áldozatát.

- Bizonyára - mondá Perfecta asszony. - Hát mihez nem értenek a mai felvilágosodott gyermekek? Minden tudomány a kis ujjukban van. Az egyetemek és akadémiák mindenre megtanítják őket s szabadalmi leveleket állítanak ki nekik tudományosságukról.

- Oh! ön igaztalan - viszonzá a kanonok, észrevévén azt a rossz benyomást, melyet a mérnök arcza kifejezett.

- Nagynénémnek igaza van - erősítgeté Pepe. - Ma mindenből tanulunk valamit, és az iskolából különféle tudományok elemeit hozzuk magunkkal.

- Azt mondtam - folytatá a kanonok, - hogy ön nagy arkeologus.

- Egy szót sem értek ehhez a tudományhoz - felelte a fiatal ember. - A romok, romok, és soha sem volt kedvem közéjük temetkezni.

Don Cayetano rendkívül sokat jelentő fintort vágott.

⁸ A. m. ártatlan.

- Nem akarom ezzel elítélni a régiségtudományt - szólt élénken Perfecta asszony unokaöcscse, fájdalommal észelve, hogy egy szót sem ejthet ki a nélkül, hogy valakit meg ne bántana. - Tudom, hogy a romok porából emelkedik ki a történelem. Az ilyen tanulmányok becsesek és nagyon hasznosak.

- Kegyednek - szólt a penitencziárius, a fogpiszkálót utolsó két foga közé dugva, - a vitatkozási tanulmányokhoz van hajlama. Most kitűnő eszme jutott eszembe! José ur, önnek ügyvédnek kellene lennie.

- Utálom az ügyvédi foglalkozást, - válaszolt Pepe Rey. - Nagyon tiszteletreméltó ügyvédek ismerek, többek közt apámat, aki az emberek legjobbjai. Noha ily jó példa van előttem, soha életemben nem szántam volna rá magamat, hogy oly foglalkozást üzzek, amelynek egyidőben kell védelmeznie a vitás dolgok pro és contráját is. Nem ismerek nagyobb tévedést, elfogultságot, vakságot, mint a szülőknek azt a törekvését, hogy az ifjúság legnagyobb részét az ügyvédi pályára terelik. Spanyolország legelső és legrettenetesebb sebe az, hogy egész tömeg fiatal ügyvéde van, akinek fenntartására mesés mennyiségű per szükséges. A perlekedések a szükséglet arányában növekednek. Még így is sokan munka nélkül maradnak és mivel a jogtudós ur nem foghatja meg az eke szarvát, sem nem ülhet a szövőszék elé: előáll a naplopók az a fényes hada, amely nagy igényekkel lévén eltelve, csak táplálja a hivatalkeresés mániáját, zavarja a politikát, izgatottságba hozza a közvéleményt és felidézi a forradalmakat. Valamiből csak meg kell élniök. Még nagyobb volna a szerencsétlenség, ha mindegyikük számára akadna per.

- Pepe, az istenért, vigyázz arra, amit beszélsz - szólt Perfecta asszony, észrevehetőleg szigorú hangon. - De bocsásson meg neki, don Inocencio ur... mert ő nem tudja, hogy kegyednek egy kis unokaöcscse van, aki bár csak most került ki az egyetemről, már is hatalmasság az ügyvédek között.

- Én csak általánosságban beszélek - jelenté ki Pepe szilárdan. Magam is híres ügyvéd fia lévén, nem tagadhatom, hogy némelyek ezt a nemes hivatást dicsőséggel gyakorolják.

- Ugyan ne... hisz az én unokaöcsém még gyermek - szólt a kanonok alázatosan. - Eszem ágában sincs, hogy oly csoda-tudósnak állítsam, amilyen Rey ur. Idővel, ki tudja... Tehetsége nem tündöklő, nem kápráztató. De Jacintito nézetei szilárdak, ítélőtehetsége ép; azt, amit tud, azt nagyon jól tudja. Nem ismeri a szofizmákat, sem az üres szavakat...

Pepe Rey mindinkább nyugtalanabbnak látszott. Az a gondolat, hogy akarata ellenére ellentétbe jött nagynénje barátainak nézeteivel, nagyon bosszantotta és elhatározta, hogy hallgatni fog, mert attól tartott, hogy ő és don Inocencio majd azon végzik, hogy tényezőket fognak egymás fejéhez vágdosni. Szerencsére azonban a székesegyház harangja, amely a kanonokokat a kórus fontos szolgálatába szólította, megszabadította őt kellemetlen helyzetéből. A tiszteletreméltó férfi felkelt, bucsut vett mindenkitől és Pepével szemben oly hizelgőnek, oly szeretetreméltónak mutatkozott, mintha a legrégebbi benső barátság fűzné őket egymáshoz. A kanonok, miután mindenben felajánlotta neki szolgálatait, megígérte, hogy bemutatja unokaöcscsét is, aki majd elkíséri, ha a város megtekintésére indul... Aztán a legszivélyesebben elbucszott tőle, sőt arra méltatta, hogy távozásakor gyöngéden megveregette a vállát. Pepe Rey kész örömmel fogadta kedvességének e megnyilatkozásait, de mégis megkönnyebbültnek érezte magát, amikor a papot a házon és ebédlőn kívül látta.

VIII. Sebtiben.

Nemsokára ezután a szintér megváltozott. Don Cayetano, magasztos fáradozásai után enyhülést találván az édes álomban, amely elnyomta, csendesen szendergett az ebédlő egy székében. Perfecta asszony házi teendői után nézett. Rosario egy üvegajtó mellé ült le, amely a kertbe nyílt és unokabátyjára nézett, szemének néma beszédével mondván neki:

- Bátyám, ülj le ide mellém, és mondd el nekem mindazt, ami mondani valód van.

Ez, noha matematikus volt, megértette a leány szavait.

- Kedves hugom - szólt Pepe - mennyire untathattak ma vitatkozásaink! Pedig Isten tudja, a magam jószántából nem pedánskodtam volna, amint hallhattad; de a kanonok ur a hibás... Tudod-e, hogy furcsának találom ezt a tisztelendő urat?...

- Nagyon derék ember! - válaszolt Rosario, örülve, hogy alkalma nyílik unokabátyjának megadni mindazokat az adatokat és felvilágosításokat, amelyekre szüksége volt.

- Oh igen, nagyon derék ember. Meglátszik rajta.

- Ha majd tovább érintkezel vele, meglátod...

- Hogy megbecsülhetetlen. Végre is elég, hogy anyádnak és neked barátod, hogy nekem is az legyen - viszonzá a fiatalember. - És sokat jár ide?

- Minden nap. Sokat van velünk - felelte Rosario - gyermekes nyíltsággal. - Mily jó és mily szeretetreméltó! és mennyire szeret!

- Már is kezd tetszeni nekem ez az ur.

- Esténként is el szokott jönni fresillot⁹ játszani - folytatta a leány - mert mihelyt beesteledik, összegyül nálunk néhány uriember, az elsőfoku törvényszék bírása, a kincstári meghatalmazott, a dékán, a püspöki titkár, a városbíró, az adószedő, don Inocencio unokaöccse...

- Ah! Jacintito, az ügyvéd.

- Az. Szegény fiu, jobb mint a kenyér. Nagybátyja az imádásig szereti. Amióta elhagyta az egyetemet és elhozta doktori süvegét... mert több kar doktora, aki kitűnően tette le a vizsgálatot... mit gondolsz? no!... hát a mióta elhagyta az egyetemet, nagybátyja igen gyakran hozza ide. Nagyon komoly fiu. Korán visszavonul nagybátyjával; este sohasem megy el a kaszinóba, nem játszik, nem dorbézol és don Lorenzo Ruiz, Orbajosa első ügyvédjének irodájában dolgozik. Beszélik, hogy Jacintitoból kitűnő védőügyvéd fog válni.

- Nagybátyja nem tulzott, amikor dicsérte - mondá Pepe. - Nagyon sajnálom, hogy elmondtam azokat a bolondságokat az ügyvédekről... Kedves hugom, nemde, kissé illetlen voltam.

- Oh, ne mondd ezt, nekem úgy tetszik, hogy nagyon is igazad volt.

- De valóban, nem voltam kissé...?

- Egy cseppet sem.

- Mily tehertől szabadítsz meg! Magam sem tudom miképpen, de folytonos és kellemetlen ellentétbe jöttem azzal a derék tisztelendővel. Nagyon sajnálom.

- Én azt hiszem, - mondá Rosario, szeretetet kifejező szemét rávetve, - hogy te nem való vagy miközénk.

⁹ Kártyajáték.

- Mit jelent ez?

- Nem tudom, jól fejezem-e ki magamat, kedves bátyám. Azt akarom mondani, hogy nem egy könnyen szokhatsz hozzá Orbajosa népének társalgásához és nézeteihez. Csak úgy gondolom... feltevés az egész.

- Oh nem. Azt hiszem, tévedsz.

- Te más tájról, más világból jössz, ahol az emberek nagyon felvilágosodottak, nagyon tanultak; finom modoruk, szellemes beszédmódjuk és oly külsejük van... lehet, hogy nem jól fejezem ki magam. Azt akarom mondani, hogy te válogatott társasághoz vagy szokva; sokat tudsz... Itt nincs meg az, amire neked szükséged van; itt nincsenek tudós emberek, itt nincsen nagy elegancia. Minden csupa egyszerűség, Pepe. Nekem úgy tűnik fel, hogy unatkozni, nagyon unatkozni fogsz és utóvégre is el kell majd távoznod innen.

A szomorúság, mely rendesen is ott honolt Rosario arczáin, oly szembeszökő módon mutatkozott most, hogy Pepe Rey mély megindulást érzett.

- Tévedésben vagy, drága hugom. Én nem jöttem ide olyan eszmékkel, aminőket említettél, és sem jellemem, sem gondolkodásom módja nincsenek disharmóniában az itteni jellemekkel és nézetekkel. De tegyük fel egy pillanatra, hogy így is volna...

- Tegyük fel...

- Ez esetben is erős a meggyőződése, hogy köztem és közted, mi kettőnk között, kedves Rosario, teljes harmónia fog létesülni. Ebben nem csalatkozhatom. Szívem mondja, hogy nem csalatkozom.

Rosario elpirult; de hogy pirulását eltüntesse, ide-oda mosolygott és tekintgetett, aztán így szólt:

- Ne élj most cselfogásokkal. Ha csak azért mondd, mert nekem mindent helyesnek kell találnom, amit mondasz, akkor igazad van.

- Rosario, - kiáltott fel a fiatal ember, - amióta megláttalak, egész lelkemet élénk öröm fogta el... ugyanakkor bizonyos bánatot is éreztem, hogy miért nem jöttem előbb Orbajosába.

- Ezt már igazán nem hihetem el, - mondá a leány, vidámságot tettetve, hogy valamiképp eltitkolja megindultságát. Olyan hamar? Hagyd el most a szép szavakat... Látod, Pepe, én vidéki leány vagyok: csak nagyon köznapi dolgokról tudok beszélni; nem tudok francziául; nem öltözködöm elegánsan; alig tudok kissé zongorázni; én...

Hirtelen belépett a mama. Rosario, bár nem tudta, mit feleljen unokabátyja utóbbi szavaira, mindazonáltal érezte, hogy kell valamit mondania és azért anyjára nézve, így szólt:

- Ah, el is felejtettem enni adni a papagájnak.

- Ne törődj most ezzel. Miért vagytok idebenn? Vidd unokabátyádat egy sétára a kertbe.

Az urasszony anyai jóssággal mosolygott, miközben unokaöcscsének a lombos fákat mutatta, melyek az ablakok mögül bólingattak.

- Pepe, aki oly sokat tud és bizonyára ismeri a fákat - állítá Perfecta asszony - megtanít rá, hogyan kell a beoltást végezni. Halljuk, hogy vélekedik ő azokról a kis kőrtefákról, melyeket most átültetünk.

- Jőjj, jőjj, - szólt Rosario kívülről.

Türelmetlenül szólította unokabátyját. Mindketten eltűntek a lomboszat mögött. Perfecta asszony megvárta, a míg eltávoznak és aztán a papagájjal kezdett foglalkozni. Mialatt fel-frissítette ennivalóját, teljesen halk hangon, gondolkodó arczkifejezéssel mondá:

- Mily kemény szíve van! Még csak meg sem simította a szegény állatkát.

Aztán abban a hitben, hogy unokaöccse meghallhatja, hangosan hozzátette:

- Cayetano, hogy tetszik neked az öcsénk? Cayetano!

Tompa nyöszörgés jelezte, hogy a régiségtudós e nyomorult világ tudatára ébredt.

- Cayetano...

- Ugy van... úgy van... - mormogta álmos hangon a tudós, - ez az uracska is a többiek téves véleményét fogja hangoztatni, hogy Mundogrande¹⁰ szobrai az első feníciai bevándorlás korából valók. Majd én más meggyőződésre tértem...

- De Cayetano...

- De Perfecta... Bah! Most tán csak nem fogod állítani, hogy aludtam?

- Dehogya, barátom, már hogy is állitanék én ilyen képtelenségeket!... De hát nem felelsz kérdésekre, mi a véleményed erről a fiatal emberről?

Don Cayetano tenyerét szája elé tette, hogy kénye-kedve szerint ásithasson, és aztán hosszas társalgásba bocsátkozott az urasszonynyal. Azok, akik az e történet megírásához szükséges adatokat átadták nekünk, hallgatnak erről a párbeszédéről, kétségtelenül azért, mert nagyon titkos lehetett. Ami azt illeti, amit az este a kertben a mérnök és Rosario beszélgettek, az nyilvánvalólag nem érdemel említést.

De a következő nap estéjén igenis történtek dolgok, melyeket hallgatással nem mellőzhetünk; mert a legnagyobb fontosságuk. A két unokatestvér az est meglehetősen előrehaladott órájában együtt volt a kertben, amelynek különböző helyein előbb mindenféleképp elbeszélgettek; mindketten csak egymásra figyeltek és lelkük, érzékeik csak arra szolgáltak, hogy egymást lássák és hallgassák.

- Pepe - mondá Rosario - mindaz, amit mondtál, olyan szeszély, olyan szép mondóka, amihez ti szellemes férfiak nagyon jól értek. Te azt hiszed, azért, mert vidéki leány vagyok, mindent elhiszek.

- Ha úgy ismernél, mint én téged, tudnád, hogy sohasem mondok mást, mint amit érzek. De hagyjuk azokat az ostoba udvariaskodásokat és a szerelmesek egyéb furfangosságait, amelyek csak az érzelmek meghamisítására valók. Én nem beszélek veled csak az igazság nyelvén. Talán olyan kisasszony vagy, akivel sétaközben vagy a társaságban ismerkedtem meg és akivel egy kicsit csak szórakozni akarok? Nem. Unokahugom vagy. Még több is... Rosario, állítsuk a dolgokat kellő helyükre. Félre a kerülőkkel. Én azért jöttem ide, hogy téged feleségül vegyelek.

Rosario érezte, hogy arcza lángba borul és szíve majd kiugrott kebeléből.

- Látod, kedves hugom, folytatód a fiatal ember - esküszöm, hogyha nem tetszettél volna, már messze volnék innen. Bár az udvariasság és gyöngédség arra kényszerítettek volna, hogy titkoljam benyomásaimat, mégis nehezen tudtam volna csalódásomat elpalástolni. Én ilyen vagyok.

¹⁰ Nagy világ.

- Kedves unokabátyám, hisz csak alig érkeztl meg, - mondá lakonikusan Rosario s nevetni igyekezett.

- Alig érkeztem meg, de már mindent tudok, amit tudni akartam; tudom, hogy te vagy az a nő, akit szivem már régóta várt, éjjel-nappal mondván: »Már jön, már közel van; már égsz...«

Ez a kifejezés jó ürügyül szolgált Rosarionak, hogy elkaczagja magát, mert ajkai már előbb is jelezték, hogy nevetni akar. Szelleme belemerült az öröm vidám atmoszférájába.

- Te mindenáron azt akarod bebizonyítani, hogy semmit sem érsz - folytatta Pepe - és csodaszerű vagy. Megvan az a bámulatos tehetséged, hogy arra, ami környékez, mindenkor ráveted lelked isteni fényét. Ha valaki lát, ha valaki reád néz, szived nemes érzései és tisztasága azonnal megnyilatkoznak. Téged látva az ember égi lényt lát, aki Isten elnézéséből a földön él; angyal vagy és én imádlak mint az eszt vesztett.

Ugy látszott, mintha ennek elmondásával Pepe fontos missziót teljesített volna. Rosario érzelmei hirtelenében oly élénken kezdtek forrongani, hogy testének gyenge erélye nem állhatott arányban szellemi felhevülésével és aléltan hanyatlott le egy kőre, amely ama kellemes helyeken lócsául szolgált. Pepe föléje hajlott. Észrevette, hogy behunyja szemét és tenyerét homlokához szorítja. Nemsokára aztán Perfecta Polentino asszony leánya, könnyek között, gyöngéd pillantást vetett unokabátyjára s így szólt:

- Szeretlek, még mielőtt ismernék.

A fiatal ember kezébe fogódzva, felemelkedett, és alakjuk eltűnt egy oleanderektől alkotott sűrű sétat hely lombzatai között. Beköszöntött az est és enyhe árnyék vonult a kert alsó részébe, a leáldozó nap sugarai pedig különböző színű fényt árasztottak a fák csucsaira. A madárkák lármás köztársasága rettentő csicsergést csapott a felső ágakon. Olyan óra volt az, amelyben, miután összevissza kalandoztak az egek mérhetetlenségein át, valamennyien lenyugodni készültek és azok fölött az ágak fölött czivakodtak, a melyeket mindegyik a maga fekvőhelyéül kiszemelt. Csicsergésük olyankor vitatkozásnak és czivakodásnak, máskor meg tréfálkozásnak és mulatozásnak látszott. Ritmikus csevegésükkel e csavargók a legnagyobb szemtelenségeket mondták egymásnak, közben csipkedve egymást és ide-oda mozgatva szárnyaikat, amint a szónokok szoktak hadonázni kezükkel, amikor el akarják hitetni a hazugságokat, melyeket beszélnek. De szerelmes szók is hallatszottak itt, mert a békés óra és a szép hely nagyon alkalmasak voltak ilyenekre. A gyakorlott fül ilyesmit hallhatott volna:

- Mielőtt ismertelek, már szerettelek, és ha nem jöttél volna ide, meghaltam volna bánatomban. Anyám ideadta olvasás végett atyád leveleit és mivel azokban folyton dicsérettel halmozott el téged, azt mondtam: »ilyen férj kellene nekem.«

Hosszu időn át nem beszélt másról, mint hogy te és én egybekelünk, ami előttem nagy vigyázatlanságnak tűnt fel. Nem tudtam, mit tartsak ekkora könnyelműségről... Nagybátyám, Cayetano, valahányszor csak említett, mindig azt mondta: »Ilyen ember kevés van a világon. Az a nő, aki hálójába keríti, boldognak tarthatja magát...« Végre atyád kimondta azt, amit én olyan nagyon óhajtottam... Igen, nem fejezhettem volna ki jobban: minden nap vártalak.

E szavak után ugyanaz a hang ijedten tette hozzá:

- Valaki jön utánunk.

Kilépve az oleanderek közül, Pepe két alakot látott feléjük közeledni és egy közelükben levő gyöngé fáska leveleire mutatva, hangosan így szólt leánykisérőjéhez:

- Nem helyes mindjárt beoltani az ilyen fiatal fákat, amíg csak teljesen gyökeret nem vertek. A nemrég ültetett fáknak nincs annyi erejük, hogy elviseljék ezt a műveletet. Te is jól tudod, hogy a gyökerek csak a levelek hatása következtében képződhetnek; ha tehát megfosztod őket leveleiktől...

- Ah! Don José ur - kiáltott fel a penitenciárus ártatlan nevetéssel, a fiatalokhoz közeledve és meghajtva magát előttük.

- Kegyed leczkéket ad a kertészetből? »Inserere nunc Melibe pyros, pone ordine vites« - mint a mezei munkák nagy költője mondta. Oltsd be a körtefákat, kedves Melibus, rendezd a szőlővenyigeket... Hát hogy vagyunk egészség dolgában, don José ur?

A mérnök és a pap kezet szorítottak. Aztán az utóbbi hátrafordult és egy mögötte jövő ifjonczra mutatva, mosolyogva mondá:

- Van szerencsém bemutatni önnek kedves kis Jacintomat... jó gyerek, szeleburdi, - don José ur.

IX.

A nézeteltérés egyre nagyobb lesz, és azzal fenyeget, hogy egyenetlenségbe csap át.

A fekete reverenda mögött mosolygó és friss arcú tűnt fel. Jacinto köszönt fiatal emberünknek, nem minden zavar nélkül.

Egyike volt azoknak a koraérett ifjaknak, akiket az elnéző egyetemek idő előtt bocsátanak a világ ádáz küzdelmeibe, azt hitetvén el velük, hogy emberek, azért, mert már doktorok. Jacinto arcza kellemes és telt volt, orczái pirosak voltak, mint egy leányé, termete kicsi, tömzsi, sőt szokatlanul kicsi, szakálzata csak annyi, amennyit serkedő bajusza jelzett.

Alig lehetett több husz évesnél. Gyermeksége óta kitünő és nyájas nagybátyja vezetése alatt nevelkedett, amiből értetődik, hogy a gyöngéd csemete nem görbült el növényezés közben. A szigorú erkölcs mindig egyenesen tartotta, iskolai kötelességei teljesítésében pedig semminemű hibát nem lehetett szemére vetni. Egyetemi tanulmányait megdöbbentő eredménnyel bevégezvén, - mert alig volt tárgy, amiből kitünő osztályzatot ne nyert volna - dolgozni kezdett és szorgalma és jóviselete után várni lehetett, hogy örökzöld babérokkal fogja gazdagítani az ügyvédi kar auláját.

Némelykor pajkos volt mint a gyermek, némelykor komoly mint egy férfi. Valóban, ha a kis Jacintonak nem tetszettek volna egy kevésbé, sőt nagyon is a szép leányok, jó nagybátyja tökéletesnek tartotta volna. Minden alkalmat megragadott, hogy erkölcsi leczkéket adjon neki és merész röptének szárnyait szegje; mindazonáltal az ifjú e világi hajlama sem tudta elhídegetni azt a nagy szeretetet, amelyet a jó kanonok kedves testvérenek, Maria Remediosnak e bájos csemetéje iránt tanúsított. Ha az ügyvédecskéről volt szó, mindenben engedett. Még fontos és rendszeres vallási teendőiben is változás állott be, ha valamely koraérett tanítványa rá vonatkozó dologról volt szó. Bánásmódja, mely kimért és ingathatatlan volt, mint egy csillagrendszer, el szokta veszíteni egyensúlyát, ha a kis Jacinto beteg volt vagy elutazni készült. Hiábavaló a papok nőtlensége! Ha a trienti zsinat meg is tiltja nekik, hogy gyermekeik legyenek, Isten, nem az ördög nővéreket ad nekik, hogy megismerhessék az apaság édes örömeit.

E jóra való ifjú tulajdonságait pártatlanul vizsgálván, lehetetlen volt el nem ismerni, hogy érdemei nincsenek. Jelleme általában a becsületesség felé hajolt és a nemes cselekedetek őszinte csodálkozást keltettek lelkében. Értelmi tehetségét és általános műveltségét tekintve,

megvolt benne mindaz, ami szükséges, hogy idővel egyike lehessen azoknak a nevezetes személyiségeknek, amelyek oly bőviben vannak Spanyolországban; hogy egyikévé válhasson azoknak, akiket tulozva »kiváló hazafinak« vagy »közéletünk egy kitűnő alakjának« szereztünk nevezni, és akiket, mert nagyon sokan vannak, alig becsülnek meg kellő értékük szerint. Abban a zseni korban, amelyben az egyetemi kvalifikáció összeforrasztóul szolgál a gyermek- és a férfikor között, csak kevés ifju van, különösen ha tanáraik elkényeztették őket, akik mentek volnának bizonyos unalmas pedantériától, amely ha jól is áll nekik, amikor mamájuk mellett ülnek, de nagyon nevetségesnek tűnik fel a felnőtt és komoly emberek között. A kis Jacintonak megvolt ez a hibája, nemcsak azért, mert nagyon ifju volt, hanem mert jó nagybátyja oktalan dicsérgetéseivel még élesztette gyermekes hiuságát.

Mikor mind a négyen együtt voltak, sétálni kezdtek. Jacinto hallgatott. A jó kanonok visszatérván a félbeszakított tárgyra: a »pyrus«-okra, amelyeket be kellett oltani, és a »vitis«-ekre, melyeket rendezni kellett, így szólt:

- Már látom, hogy don José nagy gazdaságtudós.

- Szó sincs róla, semmit sem értek e tudományhoz - válaszolt a fiatal ember, akit nagyon bosszantott az a mánia, hogy minden tudományban nagy jártasságot tulajdonítottak neki.

- Oh igen! nagy gazdaságtudós - folytatta a penitenciárius, - de nekem a gazdasági dolgokra nézve ne czitáljanak új műveket. Rám nézve ez az egész tudomány abban van összegyűjtve, amit a Mező bibliájának nevezek: a halhatatlan latin Georgiconjában. Minden csodaszép benne; kezdve azon a nagy mondáson: »Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt« azaz, hogy nem minden föld alkalmas minden fának, egész a méheknek ama részletes leírásáig, amelyben a költő mindent elmond, ami e tudós állatkákra vonatkozik és így beszél a darázs-ról: Ille horridus alter desidia, lactamque trahens inglorius alvum: borzasztó és lomha az alakja, nehéz, rut potrohát vonszolván...

- Nagyon jól teszi tisztelendő ur, hogy lefordítja, - szólt Pepe - mert csak nagyon keveset tudok latinul.

- Oh, hát ugyan miért is tanulnának a mai emberek efféle ócskaságokat? - mondá a kanonok gunyosan. - Latinul csak olyan kontárok irtak, mint Vergilius, Titus Livius, Cicero. Mindazonáltal én az ellenkező véleményen vagyok; tanum rá unokaöcsém, akit e felséges nyelvre tanítottam. A ficzkó többet tud mint én. Csak az a baj, hogy a modern olvasmányok miatt el fogja felejteni, és egy szép napon, a nélkül, hogy sejtelve volna róla, tudatlan lesz. Mert don José ur, az én unokaöcsém nagyon szeret a legujabb könyvekkel és a legkülönösebb teoriákkal foglalkozni; telidesteli van Flammarionnal és szerinte a csillagok tele vannak emberekkel. Azt hiszem, maguk ketten nagyon jól illenek egymáshoz. Jacinto, kérd meg ezt az urat, tanítson meg a felsőbb mennyiségtanra, a német filozófusok tanaira és akkor ember vagy.

A jó kanonok nevetett a saját beszédének, Jacinto pedig örült, hogy a társalgás ily kedvére való mezőre terelődött, és engedelmet kérve Pepe Reytől, minden kerülő nélkül, rövidesen ezt kérdezte tőle:

- Mondja, don José ur, mi önnek a véleménye a darwinizmusról?

Fiatal emberünk mosolygott, mikor e helyén kívül való pedanteriát észrevette, és szívesen követte volna az ifjut gyermeki hiusága ez útján; de okosabbnak tartotta, ha nem bocsátkozik bizalmas beszélgetésbe sem a nagybácsival, sem az öcscsével, s azért egyszerűen csak így válaszolt:

- Nem lehet nézetem Darwin tanairól, mert alig ismerem őket. Hivatásom dolgai közben rá nem értem, hogy efféle tanulmányoknak szenteljem magam.

- Ugy - szólt a kanonok nevetve. - Mindennek az a vége, hogy a majmoktól származunk... Ha legalább bizonyos emberekre értené, akiket én ismerek, igaza volna.

- Mondják, hogy a természeti kiválás elméletének sok hive van Németországban - szólt Jacinto patétikusan.

- Nem kétkedem benne - válaszolt a klerikus. - Németországban nincs mit sajnálkozni, hogy ez a teoria igaz, ami Bismarckot illeti.

Perfecta asszony és Cayetano ur szembejöttek négyükkel.

- Mily szép az este! - szólt az urasszony. - Hogy vagy, öcsém, sokat unatkozol?...

- Dehogy, szó sincs róla, - válaszolt a fiatal ember.

- Sohse' tagadd.

- Éppen erről beszélgettünk most Cayetanoval. Te unatkozol és ezt palástolni igyekszel. A mai fiatal emberek közt nem mindegyikben van akkora önmegtagadás, hogy, mint Jacinto, oly városban töltsék ifjúságukat, ahol se opera, sem vigszínház, sem tánczosnők, sem filozófusok, sem irodalmi társaságok, sem kongresszusok, sem más multságok és időtöltések nincsenek.

- Én nagyon jól érzem itt magamat, - viszonzá Pepe. - Épp az imént mondtam Rosarionak, hogy ez a város és ez a ház annyira tetszik, hogy örömet élnék és halnék itten.

Rosario nagyon elpirult, a többiek pedig hallgattak. Aztán egy lugasba mentek leülni és Jacinto sietett a kisasszony balján lévő helyet elfoglalni.

- Látod, kedves öcsém, figyelmeztetni akarlak egy dologra, - szólt Perfecta asszony, a vidám kifejezésével annak a jósnak, amely lelkéből áradt, mint illat a virágból. - De ne hidd valahogy, miképp megrólok vagy leckét adok neked: te nem vagy gyerek és könnyen megérted gondolataimat.

- Csak szídjon meg kedves nagynéném, mert bizonyára megérdemlem, - viszonzá Pepe, aki már kezdett hozzászokni atyja hugának jószágaihoz.

- Nem, nem, csak figyelmeztetni akarlak valamire. Ezek az urak megmondhatják, igazam van-e, vagy sem.

Rosario egész lelkével figyelt.

- Hát csak annyi az egész, - folytatá az asszony, - hogy ha ismét meglátogatod szép székes-egyházunkat, igyekezzél valamivel több áhitatot tanusítani, amikor benne vagy.

- De hát mit tettem?

- Nem lep meg, hogy magad sem vetted észre hibádat - szólt az urasszony látszólagos vidámsággal. - Természetes; te, aki megszoktad, hogy a legnagyobb fesztelenséggel lépj be az irodalmi körökbe, klubokba, akadémiákba és kongresszusokba, azt hiszed, hogy épp úgy lehet belépni a templomba is, ahol az isteni Szentség honol.

- De asszonyom, bocsásson meg - szólt komolyan Pepe. - Én a legnagyobb tisztelettel léptem be a templomba.

- Hiszen nem akarlak megróni, édes barátom. Ha így fogod fel a dolgot, akkor elhallgatok. Uraim, bocsássonak meg unokaöcsémnek. Nem lehet csodálkozni egy kis vigyázatlanságon, egy kis szórakozottságon... Hány éve, hogy nem tetted be lábadat szent helyre?

- Asszonyom, esküszöm... De utóvégre is bárminők legyenek is vallási eszméim, én mindig a legnagyobb illedelemességgel szoktam viselkedni, ha templomban vagyok.

- Igen, én csak azt mondom... no de, ha megsértődül, akkor nem folytatom... csak azt mondom, hogy ma reggel viseleted sokaknak feltűnt. González uraknak, Robustina, Serafinita asszonynak, egy szóval magadra vontad a püspök ur figyelmét is... Ő Méltósága ma este panaszkodott nekem unokahugaim házában. Azt mondta, hogy csak azért nem küldetett ki az utcára, mert megmondták neki, hogy unokaöcsém vagy.

Rosario aggódással nézett unokabátyja arcára, s igyekezett kitalálni a választ, melyet Pepe adni készült.

- Kétségkívül mással tévesztettek össze.

- Nem... nem... te voltál... De ne sértődj meg, mert itt barátaink és bizalmas ismerőseink között vagyunk. Te voltál, én magam láttalak.

- Kegyed!

- Ugy van. Tagadnád, hogy a festményeket kezdted vizsgálni, miközben a hívők egy csoportján haladtál át, akik misét hallgattak?... Esküszöm neked, hogy ide-odamenésed úgy zavarba hozott, hogy... Hallod-e... ezt nem kell többé ismételned. Aztán beléptél szent György kápolnájába: a főoltáron a szent ostyát áldozták és te még csak oda se néztél, hogy áhítatosságodnak némi jelét add. Aztán szélteben-hosszában bejártad a templomot, a kormányzó sirjához közeledtél, rátetted kezedet az oltárra, majd megint átmentél a hívők csoportján, magadra vonván a figyelmet. Minden leány rád nézett és úgy látszott, neked jól esett, hogy ily szépen megzavartad annak a jó népnek ájtatosságát és jámborságát.

- Istenem! Mi mindent csináltam!... - kiáltott fel Pepe félig bosszusan, félig tréfásan. - Szörnyeteg vagyok és még csak nem is gyanitottam.

- Nem, tudom, hogy jó fiu vagy - szólt Perfecta asszony, figyelmesen ránézve a látszólagosan komoly és változatlan arcára a kanonoknak, aki olyan volt, mintha valami karton-álarczot viselt volna. - De, fiam, azt a távolságot, amely a dolgok gondolása és bizonyos fesztelenséggel való nyilvánítása között van, az okos belátásu embernek soha sem szabad áthágnia. Jól tudom, hogy a te nézeteid... no, ne haragudjál; ha haragszol, elhallgatok... Azt akarom mondani, hogy más dolog az: vallásos eszméket vallani és más azokat kinyilvánítani... Nagyon fogok óvakodni, hogy gáncsoljalak azért, mert azt hiszed, hogy Isten nem a maga képmására teremtet bennünket, hanem hogy a majmoktól származunk; sem azért, mert tagadod a lélek létezését, azt állítván, hogy az csak épp olyan valami, mint a magnézia vagy rhabarbara, amelyeket a gyógyszerházban árulnak...

- Az Istenért, asszonyom - kiáltott fel kedvetlenül Pepe. - Ugy látom, nagyon rossz hírem van Orbajosában.

A többiek hallgattak.

- De hát mondtam, hogy nem gáncsollak e nézeteid miatt... Nem tekintem, hogy nincs is jogom hozzá, de mi volna, ha vitatkozásba bocsátkoznám veled?... Te, ritka talentumod erejével ezerszer is zavarba hoznál... Nem, erről nem is lehet szó. Csak azt mondom, hogy Orbajosa e szegény és műveletlen lakói jámborok és keresztények, ha mindjárt egyikük sem ismeri is a német filozófiát és ezért nem szabad nyíltan megvetned hiedelmeiket.

- Kedves nagynéném - szólt a mérnök komolyan, - sem nem sértettem meg senki vallásos érzületét, sem nem vallom azokat a nézeteket, amiket nekem tulajdonít. Talán egy kicsit illetlen voltam a templomban: kissé szórakozott vagyok. Teljesen az építészeti munkára figyeltem, és őszintén szólva, nem vettem észre... De azért nem volt rá ok, hogy a püspök ur ki szándékozzék küldetni a templomból. Annak sem látom okát, miért teszi fel kegyed rólam,

hogy én egy gyógyszerári árunak vagyok képes tulajdonítani a lélek működését. Ez tréfának megjárja, mint ilyet eltűröm, de csak is mint ilyet.

Pepe Rey lelkében oly élénk felindulást érzett, hogy minden igyekezete ellenére sem tudta palástolni.

- Látom, hogy megharagudtál, - szólt Perfecta asszony, lesütve szemét és összekulcsolva kezét. - Az Istenért mindent! Ha tudtam volna, hogy így fogadod, nem mondtam volna semmit. Pepe, kérlek, bocsáss meg.

Ezt hallva és jóságos nagynénjének alázatos tartását látva, Pepe szégyenkezni kezdett előbbeni szavai keménysége miatt és igyekezett nyugodtabb lenni.

Kellemetlen helyzetéből a derék tisztelendő szabadította ki, így szólván:

- Perfecta asszonyom, türelmesnek kell lenni a művészekkel szemben... oh! én sokat ismerem. Ezek az urak, ha csak egy szobrot, egy rozsdás fegyvert, egy elrongyolt képet vagy egy régi falat látnak maguk előtt, mindenről megfélelkeznek.

Don José ur művész, és meglátogatta székesegyházunkat, mint az angolok szokták, akik szíves örömet elvinnék muzeumaikba még legutolsó követ is... Hogy a hivek imádkoznak, hogy a pap a szent ostyával áldozik, hogy a legnagyobb áhitat és ájtatosság órája jött el... ugyan mit törődik mindezzel a művész? Igaz, hogy én nem tudom megbecsülni a művészetet, ha elválasztják az érzésektől, melyeket kifejez... de végre is, ma az alakot szokás bámulni és nem az eszmét... Isten mentsen attól, hogy vitába bocsátkozzam e tárgy fölött don José urral, aki annyit tud és aki a modernnek nagyszerű finomságával argumentálva, rögtön a legnagyobb zavarba hozná szellememet, amelyben nincs egyéb, mint hit.

- Hogy önök engem mindenáron a föld legtudósabb emberének akarnak feltüntetni, nagyon bosszant, - szólt Pepe s hangja ismét előbbi keménységét öltötte fel. - Tartsanak ostobának, mert többre tartom az együgyű hírét, mint jártasságomat abban a sátáni tudományban, amelyet itt nekem tulajdonítanak.

Rosario nevetni kezdett és Jacinto elérkezettnek látta a pillanatot, hogy tudományosságát fitogtassa.

- A panteizmust vagy panenteizmust az egyház épp úgy elítélte, mint Schopenhauer és a modern Hartmann tanait.

- Uraim és asszonyom, - szólt komolyan a kanonok - azok az emberek, akik ily buzgó kultuszt üznek a művészetből, még ha az a formára vonatkozik is, a legnagyobb tiszteletre tarthatnak számat. Inkább legyen az ember művész és gyönyörködjék a szépségben, ha mindjárt az a meztelen nimfákban jut is kifejezésre, mintsem teljesen közönyös és hitetlen minden iránt. A szellemben, mely a művészet szemléletének szenteli magát, a rossz sohasem fog egészen befészkelődni. »Est Deus in nobis... Deus« jól gondolják meg. Azért hát csak bámulja tovább is don José ur a mi templomunk csodáit; mert én részemről minden tiszteletlenséget megbocsátok neki, kivéve a püspök ur véleményét.

- Köszönöm, Inocencio ur - szólt Pepe, akiben éles ellenséges érzület forrt fel a ravasz kanonok ellen és nem tudta türtőztetni magát, hogy ne bosszantsa. - Különbösen ne gondolják, hogy oly nagyon magukra vonták figyelmemet azok a szépségek, amelyekkel a templomot tömve vélik. Kivéve az épület egy részének impozáns arkitekturáját, a szentélyben levő kápolnák három sirját és a kórus néhány részletét, én nem találok sehol azokat a szépségeket. Gondolataimat a vallásos művészetek szálnalmas hanyatlásának látványa foglalkoztatta és nem meglepetést, hanem haragot keltett bennem az a számtalan művészi szörnyűség, amelyekkel a székesegyház tele van.

A hallgatók megdöbbenése rendkívüli volt.

- Nem hajolhatok meg - folytatá Pepe - azok előtt az arannyal, ezüsttel bemázolt szobrok előtt, amelyek - Isten bocsássa meg a hasonlatot - azokhoz a bábukhoz hasonlítanak, amelyekkel a nagyocská leányok játszadoznak. Mit tartsak azokról a színészi ruhákról, amelyekkel felöltöztetik őket? Láttam szent Józsefet olyan köpenyben, amelynek mineműségét a szent patriárka és az őt imádó egyház iránt való tiszteletből nem akarom jellemezni. Az oltárokon a legszánalmasabb művészi izlésű szobrok halmozódnak fel és a koszorúk, virágágyak, csillagok, holdak és egyéb, ércből vagy aranyozott papírból való ékességek halmaza olyan csecsebecseszerű képet mutat, amely sérti a vallásos érzést és elkedvetleníti a lelket. Nem csak hogy nem emelkedhetik fel a vallásos szemlélethez, hanem még levertség fogja el és a komikumnak eszméje zavarja meg. A művészet nagy alkotásai, amelyek érzékelhető alakot adnak az eszméknek, dogmáknak, a hitnek, a misztikus exaltációnak, nagyon nemes hivatást teljesítenek. Az izlés tarkabarkaságai, eltévelyedései, a groteszk művek, amelyekkel a rosszul értelmezett ájtatosság teletömi a templomokat, szintén megfelelnek céljuknak; de ez a cél elég szomorú: táplálják a babonát, szárnyát szegik a lelkesedésnek, a hívő szemét arra kényszerítik, hogy eltávolodjék az oltároktól és a szemmel együtt eltávolodik a lélek is, amelyben nem nagyon mély és biztos a hit.

- A képrombolók tana - szólt a kis Jacinto - úgy látszik, szintén nagyon el van terjedve Németországban.

- Én nem vagyok képromboló, bár jobbnak tartom valamennyinek az elpusztítását, mint a bohóságoknak azt a kiállítását, amelylyel most foglalkozom - folytatta az ifjú. - Ennek láttára joggal védelmezhetni azt a felfogást, hogy a hitnek a régi idők fenséges egyszerűségéhez kell visszatérni; de nem, ne mondjanak le arról a csodálatos segítségről, melyet az összes művészetek, kezdve a költészetten és végezve a zenén, az ember és az Isten közti viszonyoknak kölcsönöznek. Éljenek a művészetek, fejtsék ki a legnagyobb pompát az egyházi szertartásokban. Én pártolom a pompát.

- Művész, művész, semmi egyéb, mint művész, - kiáltott fel a kanonok, a szájalom kifejezésével rázva fejét. - Jó képek, jó szobrok, szép zene... Az érzékek élvezzenek, a lelket pedig elviheti az ördög.

- Épp hogy zenéről beszélünk - szólt Pepe Rey, a nélkül, hogy figyelembe vette volna, mily rossz hatással voltak szavai az anyára és leányra. - Képzeljük csak el, mennyire alkalmas lehetett szellemem a vallásos szemléletre a székesegyház meglátogatásakor, amidőn a nagymiséen egyszerre csak hallom, hogy az orgonista ur a »Tévedt nő« egy részletét játszsza.

- Ebben igaza van Rey urnak - szólt az ügyvédke méltóságosan. - Az orgonista ur a minap ennek az operának minden részét eljátszotta, aztán pedig a »Nagyhercegnő« egy rondóját.

- De szivemről a szárnyak igazán csak akkor estek le, - folytatta könnyörtelenül a mérnök - amidőn a Szűznek egy szobrát láttam meg, amely az előtte tolongó sokaság és a körülte égő gyertyák után ítélve, nagy tiszteletnek látszik örvendeni. Lyukas, arannyal himzett bársonyruhába volt öltözve, amelynek alakja a legkülönczebb divatokat is felülmúlja. Arcza sűrű vászon-levélezet között vész el, amely mindenféle fogócskákkal odaerősített csipkékből áll; a fél rófnyi magas korona pedig, melyet aransugarak környékeznek, alaktalan katafalk, amelyet a fejére helyeztek. Épp ily szövetből és ily himzésekkel van tele a gyermek Jézus nadrágja is... Nem folytatom tovább, mert ha leírnám, milyenek az anya és a fiu, talán még valami tiszteletlenséget követnék el. Csak annyit mondok még, hogy lehetetlen volt nevéteemet türtöztetnem, és rövid ideig szemlélve a profanált szobrot, így kiáltottam fel: »Anyám és Urasszonyom, mit csináltak belőled!«

Beszéde végeztével Pepe hallgatóira tekintett s bár az alkonyat homálya miatt nem lehetett tisztán megkülönböztetni az arcokat, mégis a keserű megdöbbenés némely jeleit vélte észrevenni rajtuk.

- Nos, don José ur - kiáltott fel élénken a kanonok nevetve és diadalmas arczkifejezéssel - az a szoborkép, amely az ön filozófiájának és panteizmusának oly nevetségesnek tűnik fel, a mi Védőasszonyunk, Orbajosa pártfogója és oltalmazó szentje, akit e város lakosai annyira tisztelnek, hogy képesek volnának az utcán meghurcolni azt, aki rosszat beszélne róla. A krónikák és a történelem, igen tisztelt uram, telve vannak a csodákkal, melyeket véghezvitt, és még mai napig is látjuk pártfogásának tagadhatatlan bizonyítékait. Tudja meg azt is, hogy nagynénje ő nagysága a szent védőszüz első udvarhölgye, és hogy az az öltözet, amely önnek oly nevetségesnek tűnt fel... nos... mondom, hogy az az ön istentelen szeme előtt oly nevetségesnek tetsző öltözet ebből a házból került ki, és hogy a gyermek Jézus nadrágja éppen-séggel az itt mi ránk hallgató Rosario, az ön unokahuga csodás tüjének és példás jámborságának a műve.

Pepe Rey meglehetősen elkedvetlenedett. - Ugyanekkor Perfecta asszony is indulatosan felkelt és szó nélkül a ház felé ment, ahová a penitenciárius ur is követte. A meggondolatlan fiatal ember tiszteletlensége miatt épp bocsánatot készült kérni unokahugától, midőn észrevette, hogy Rosario sir. Unokabátyjára a gyöngéd és baráti neheztelés egy pillantását vetve, felkiáltott:

- De micsoda dolgokat mondasz!...

Perfecta asszony elváltozott hangja hallatszott, amely ezt kiáltotta:

- Rosario! Rosario!

A leány a ház felé futott.

X.

Az egyenetlenség létezése nyilvánvaló.

Pepe Rey zavarodottan és meghökkenve maradt helyén. Dühe a többiek és önmaga ellen fordult és gondosan kereste, hogy mi okozta az ő nézetei és a nagynénje barátainak gondolatai közötti harcot, amely akarata ellenére keletkezett. Eltöprengve, szomorúan és jövődő viszályokat sejtve ült egy kis ideig a lugas lóczáján, mellre hanyatlott fővel, összeránczolt szemöldökkel és keresztbe tett kézzel. Azt hitte, egyedül van.

Hirtelen vidám hangot hallott, amely egy operette kupléit ismételte. Felnézett és a szemben fekvő lóczán Jacintot látta meg.

- Ah, Rey ur - szólt rögtönözve a jeles férfiú - nem lehet büntetlenül bántalmazni egy nemzet nagy többségének a nézeteit... Ha nem hiszi, gondoljon csak arra, ami az első francia forradalom alatt történt...

Mikor Pepe meghallotta ennek a bogárnak zümmögését, haragja még inkább lobot vetett. Mindazonáltal lelke nem gyűlölte a szakáltalan doktorkát. Ez csak így csipett, mint a legyek szoktak; de egyébként nem volt ártalmas. Rey olyan bosszúságot érzett, amelyet minden kellemetlen lény szokott kelteni az emberben; ezért mint aki kerül egy darazsat, ekként felelt:

- Mi köze van a francia forradalomnak a szüz Mária köpenyéhez?

Felkelt, hogy a ház felé tartson, de alig tett néhány lépést, midőn ismét megszólalt a legyecské hangja, ezt mondván:

- Don José ur, beszélni valóm van önnel egy ügyről, amely nagyon érdekli és amely kellemetlenséget okozhat önnek...

- Egy ügyről? - kérdezte hátrálva fiatal emberünk. - Halljuk, mi az?

- Talán sejti is, miről van szó, - mondá Jacinto Pépéhez közeledve és olyan arczkifejezéssel mosolyogva, amely a kereskedőkéhez hasonlít, amidőn valami komoly dolgot tárgyalnak. - A peréről akarok beszélni.

- Micsoda pörről?... Kedves barátom, nekem nincsenek pöreim. Ön mint ügyvéd folyton perekről álmodik és mindenütt bélyeges papirost lát.

- De hát hogyan?... Hát nincs tudomása a peréről? - kiáltott fel megdöbbenve a gyermek.

- A peremről!... Szavamra mondom, nincsenek pereim és soha nem is voltak.

- Ha tehát nincs tudomása róla, nagyon örvendek, hogy értesítettem a dolgról: legalább résen lehet majd... Igen, uram, ön perlekedni fog.

- Én, kivel?

- Licurgo bácsival és a Nyárfásnak nevezett rét többi határbirtokosával.

Pepe Rey meghökkent.

- Igen, uram, - folytatta az ügyvédecské. - Ma én és Licurgo ur hosszabb ideig tanácskoztunk. Mivel barátja vagyok e háznak, nem mulaszthattam el az alkalmat, hogy ne figyelmeztessem... és ha jónak látja, siessen mindent kiegyenlíteni.

- De hát mi kiegyenlíteni valóm van nekem? - Mit akar tőlem az a csőcselék?

- Ugy látszik, hogy bizonyos vizek, amelyek az ön rétjén fakadnak, megváltoztatták folyásukat és a fennebb említett Licurgo téglavetőinek, valamint egy másik malmának tetemes károkat okoznak. Kliensem... mert mindenáron azt akarja, hogy én szabadítsam ki őt bajából... kliensem, mondom, azt kívánja, hogy ön állítsa helyre a vizek előbbeni ágyát, hogy azok ne okozhassanak új károkat és adjon nekik kárpótlást a károkért s bajokért, amelyeket a főbirtokos gondatlansága miatt szenvedtek.

- És ez a főbirtokos én vagyok! Ha pört kezdek, ez lesz az első gyümölcs, amit életemben a hires nyárfák hoztak nekem... A Nyárfás földje az enyim volt és most úgy hallom, mindenkié, mert ugyancsak Licurgo, épp úgy mint a vidék egyéb földmivelői évről-évre darabokat nyesegettek belőle és most sok fáradságomba fog kerülni, míg tulajdonom határait helyreállítom.

- Ez a kérdés nem tartozik ide.

- De idetartozik. Hanem aztán - kiáltott fel a mérnök, aki nem tudta tovább türtőztetni haragját - a valódi per csak az lesz, amit én fogok e népség ellen megindítani, amely bizonyára agyon akar bosszantani, hogy abbahagyjak mindent, hogy ők aztán nyugodtan megmaradhassanak rablásaik birtokában. Majd meglátjuk, akadnak-e ügyvédek, akik elősegítik a buta manipulációit a falusi törvényhozóknak, akik a perlekedésből élnek és olyanok, mint a moly a más birtokain. Uracsám, köszönöm önnek, hogy figyelmeztetett e Caconál is rosszabb bárgyu népség fondorlataira. Ha azt mondom önnek, hogy az a téglavető és az a malom is, amelyekre Licurgo igényt tart, az enyém...

- Át kell nézni a tulajdonjogi iratokat és meglátjuk, vajjon történt-e átírás... - szólt Jacinto.

- Mit, átírás és!... Ezek a bitangok nem fognak belőlem gunyt üzni. Felteszem, hogy az igazságszolgáltatás tisztességes és megbízható Orbajosa városában...

- Oh, de mennyire! - kiáltott fel a tudóska dicsőítő hangon. - A bíró kitűnő férfit. Minden este eljár ide... De különös, hogy önnek semmiféle tudomása sincsen Licurgo ur igényeiről. Hát még a békebíró elé sem idézték meg?

- Nem.

- Bizonyára holnap... Akárhogy van is a dolog, de nagyon sajnálom, hogy Licurgo ur sietsége megfosztott attól a kitüntetésről és szerencsétől, hogy önt védhessem, de hát most már nem lehet ezen változtatni... Licurgo mindenáron azt akarta, hogy én védjem meg az igazát. A legnagyobb pártatlansággal fogom áttanulni az anyagot. Az ilyen nyomorult birtokpercek a jogtudományának valóságos Scyllái és Charybisei...

Pepe nagyon szánalmas lelkiállapotban volt, amikor az ebédlőbe lépett. Láta, hogy Perfecta asszony a penitenciáriussal beszélget és Rosario egyedül van és az ajtóra néz. Nyilván unokabátyját várta.

- Jöjj ide, te jó madár - szólt az asszony, a legőszintebben mosolyogva. - Megsértettél minket, te nagy ateista; de megbocsátunk neked. Tudom már, hogy én és leányom bárgyuk vagyunk ahhoz, hogy felszárnyaljunk a matematikának ama magas régióiba, ahol te élsz; de végre is... még lehetséges, hogy egy napon térdre borulsz előttünk és könyörögni fogsz, hogy tanítsunk meg a szent ígéretekre.

Pepe határozatlan frázisokkal és udvariassági formulákkal felelt, amelyekben megbánás nyilvánult.

- Ami engem illet - szólt don Inocencio, miközben szeme szerénységet és nyájasságot fejezett ki - ha e hiábavaló viták folyamán mondtam valamit, ami sérthetné José urat: ezennel bocsánatot kérek. Itt mindannyian barátok vagyunk.

- Köszönöm. Szót sem érdemel.

- Mindamellett - mondá Perfecta asszony, aki most már több természetességgel mosolygott - én mindig az vagyok, aki voltam az én kedves unokaöcsémnek; különös és vallásellenes nézetei ellenére... Mit gondolsz, mire akarom a mai estét fordítani? Hát ki akarom verni a Licurgo bácsi fejéből azokat a makacs terveket, amelyekkel kellemetlenkedni szándékszik neked. Meghagytam neki, hogy idejőjjön és most a folyósón vár. Légy nyugodt, majd én rendbe hozom a dolgot, bár tudom, hogy van némi igaza...

- Köszönöm, kedves nagynéném - válaszolt a fiatal ember, érezve, hogy a nagylelkűség hullámai ismét elárasztják lelkét, amelyben nemes érzések könnyen fakadtak.

Pepe Rey arra felé tekintett, ahol unokahuga állott és hozzá akart csatlakozni; de a kanonok néhány bölcs kérdése arra késztette, hogy Perfecta asszony mellett maradjon. Rosario szomorú volt s melankolikus közönyt hallgatta a szavait az ügyvédecskének, aki melléje állva, unalmas fecsegésbe kezdett és a legrosszabb izlésű, alkalmatlan élczekkel zaklatta.

- A legrosszabb rád nézve, - szólt Perfecta asszony öcsééhez, amidőn rajtakapta, hogy azt az össze nem illő párt nézi, amelyet Rosario és Jacinto alkotnak, - hogy megsértetted szegény Rosariót. El kell követned mindent, hogy eloszlasd haragját. Szegény, olyan jó!

- Oh, igen, oly jó - folytatta a kanonok, - hogy kétségkívül meg fog bocsájtani unokabátyjának.

- Azt hiszem, Rosario már megbocsátott - állította Rey.

- És ha nem, az anyagi szívekben nem fér meg sokáig a harag - mondá Inocencio mézesen. - És én nagyon tudok a leányra hatni és majd igyekezni fogok eloszlatni lelkében minden ellenséges érzületet ön ellen. Ha csak néhány szót váltok vele...

Pepe Rey érezte, hogy agyán felleg vonul át és nyomatékosan így szólt:

- Talán nem lesz rá szükség.

- Most nem beszélhetek vele, mert el van ragadtatva azoktól az ostobaságoktól, amelyeket Jacintocska mond neki... Ördögös ficzkók! Hadd üssék a vasat...

Csakhamar megérkeztek az összejövetelre az elsőfoku törvényszék bírása, a városbíró felesége és a székesegyház dékánja. Mindannyian üdvözölték a mérnököt és szavaikkal, mozdulataikkal elárulták, hogy látásával élénk kíváncsiságukat elégitik ki. A bíró élénk képzelődésű fiatalember volt, azok közül, akik nap-nap mellett feltűnnek a kitünőségek tenyészőhelyein és alighogy megmelegedtek új hivatalukban, máris a közigazgatás és politika elsőrangú méltóságaira aspirálnak. Rendkívül nagy fontosságot tulajdonított önmagának és a mikor magáról és ifjúi tógájáról beszélt, indirekte nagy haragot látszott tanusítani, amiért egyszerre és egy csapásra nem nevezték ki a legfőbb törvényszék elnökének. E járatlan kezekre, e széllel bélelt agyvelőre, e nevetséges nagyképűsége bízta az állam az emberi igazság legfinomabb és legnehezebb funkcióit. Modora olyan volt, mint a legtökéletesebb uriemberé és kicsinyes, részletes gondot tanusított mindaz iránt, ami személyére vonatkozott. Megvolt az az átkozott mániája, hogy minden perczen feltette és levette aranykeretű csiptetőjét, és társalgás közben gyakran adott amaz óhajának kifejezést, hogy szeretné, ha hamarosan áthelyeznék Madridba, hogy pótolhatatlan szolgálatait az igazságügyi minisztériumban végezhesse.

A városbíró felesége rosszasság nélkül való asszony volt; nem volt más gyöngesége, mint hogy nagyon befolyásosnak hitte magát az udvar körében. Számos kérdést intézett Pepe Reyhez a divatokról s több iparos céget idézett, amelyek mantillát vagy szoknyát készítettek neki legutóbbi utazása alkalmával, amely Muley Abbasz látogatásának idejével esett össze. Megnevezett egy tuczat hercegnőt és márkinőt is, akikkel oly családiasan bánt, mintha iskolai barátnőcskéi volnának. Azt is elmondta, hogy (az estélyeiről híres) M. grófnő barátnője és hogy 60-ban meglátogatta, amikor is a grófnő meghívta páholyába az Operába, ahol Muley Abbaszt mór ruhában látta, teljes kíséretével együtt. A városbíróné össze-vissza csacsogott és fecsegése nem volt minden szellemesség híján.

A dékán ur előrehaladott koru, jól megtermett, pirosképű, pletorikus, apoplektikus öreg volt; oly férfiú, aki önmagából is kikelt, mert nem fért a saját bőrébe, annyira elhizott és duzzadó volt. A kolostorok eltörlésével kezdte; csak vallásos dolgokról beszélt és kezdettől fogva a legélénkebb megvetést tanusította Pepe Rey iránt. Ez mindinkább képtelennek érezte magát, hogy ily kevésbé kedvére való társasággal megférhessen. Jelleme egy cseppet sem volt gyurható, hanem szilárd, kevésbé hajlítható, és megvetette a nyelvnek ama fogásait és alkalmazkodásait, melyek a nem létező összhang színlelésére szolgáltak. Az unalmas társaság ottléte alatt tehát meglehetősen komolynak mutatkozott s kénytelen volt elviselni azt a szónoklási rohamot, melyet a városbíróné intézett ellene, akinek, noha nem volt a Fáma, megvolt az a kíválsága, hogy száz nyelvvel fárasztotta az ember hallószervét. Ha azon rövid pihenő alatt, melyet ez az urhölgy engedett hallgatónak, Pepe Rey unokahugához akart közeledni, a penitenciárius úgy hozzáragadt, mint a szivacs a sziklához és titokzatos arczkifejezéssel félrevezette, s vagy arra szólította fel, hogy tegyenek egy sétát Mundogrande körül don Cayetano urral, vagy menjenek halászni a Nahara tiszta vizében.

Utoljára ez is véget ért, mert minden véget ér e világon. A dékán ur visszavonult, üresen hagyván a házat, és csakhamar a városbírónéból nem maradt egyéb, mint a zsongáshoz hasonló visszhang, amely az ember fülét egy nemrég lezajlott viharra emlékezteti. A bíró is megfosztotta jelenlététől a társaságot és végre Inocencio unokaöccsének is megadta a jelt a távozásra.

- Menjünk fiu, menjünk, mert későre jár az idő - szólt hozzá mosolyogva. - Mennyire elcsavartad szegény Rosarionak a fejét!... Ugy-e, leányom? Gyerünk most haza, te jó madár.

- Itt a lefekvés órája - szólt Perfecta asszony.

- A munka órája - viszonzá az ügyvédecské.

- Akármennyire mondom is neki, hogy intézze el ügyeit nappal - tevő hozzá a kanonok - nem teszi.

- Sok az ügyem, nagyon sok!

- Nem; mondd meg inkább, hogy az az ördögös munka, amelybe belefoglaltál... Ő nem akarja megmondani, don José ur, de tudja meg, hogy most könyvet ír *A nő hatásáról a keresztény társadalomra* és azonkívül *Egy pillantást a katolikus mozgalomra*... tudom is én, hol. Mit értesz te hatások és pillantások alatt?... Ezek a mai ifjonczok mindenbe belé mernek fogni. Hej, micsoda fiatal emberek!... No, de menjünk haza. Jó éjszakát, Perfecta asszony... Jó éjszakát, don José ur... Rosario...

- Én megvárom don Cayetano urat - szólt Jacinto - hogy elkérjem tőle Augusto Nicolás művét.

- Örökösen csak könyvekkel tömi meg magát... Némelykor úgy meg van rakodva velük, mint egy számár. Tehát jól van, várjunk.

- Don Jacinto - szólt Pepe Rey - nem ír felületesen, hanem jól elkészül, hogy munkái kincstárai lehessenek a tudománynak.

- De ennek a fiúnak megfájdul majd a feje - veté ellen Perfecta asszony. - Az istenért, vigyázat. Én mértéket szabnék neki az olvasásban.

- Ha már várunk - jegyezte meg a doktora jelentékenyen nagyképi kifejezéssel, - elviszem majd a *Zsinatok* harmadik kötetét is. Nem gondolja ezt helyesnek, bácsi?...

- De igen is, fiam; ne feledkezz meg róla. Még csak az kellene.

Szerencsére csakhamar megjött don Cayetano ur (aki rendesen a don Lorenzo Ruiz házában tartott összejövetelekre járt el) és átadván a könyveket, bácsi és öccs eltávoztak.

Rey unokahugának szomorú arczából kiolvasta, hogy ez élénk vágyat érez beszélni vele. Mialatt Perfecta asszony és Cayetano ur valamelyes házi ügyről tárgyaltak, hozzálépett:

- Megsértetted a mamát - szólt hozzá Rosario.

Arcza bizonyos nemü rémületet fejezett ki.

- Igaz - felelt a fiatal ember. - Megsértettem a mamát, de megsértettelek téged is...

- Nem; engem nem. Én már rég gondoltam rá, hogy a gyermek Jézusnak nem kell nadrágot viselnie.

- De remélem, hogy mindketten meg fogtok bocsátani. Anyád néhány percczel előbb annyi jószágot tanusított...

Perfecta asszony hangja hirtelen oly visszataszítóan rezgett át az ebédlő levegőjén, hogy az unokaöccs megremegett, mintha rémes sikoltást hallott volna. A hang parancsolólag mondá:

- Rosario, eredj lefeküdni!

A leány zavartan és bubánattal telten többször megfordult a szobában, mintha keresne valamit. A legnagyobb nyugodtságot tettetve, határozatlan értelmű szavakat rebegett el, amikor unokabátyja mellett elhaladt:

- Mama haragszik.

- De...

- Haragszik... ne bizzál, ne bizzál...

És elment. Perfecta asszony utána ment, mert Licurgo bácsi már várakozott rá és egy darabig családi beszélgetésbe elegyedve lehetett hallani az urasszony és a paraszt hangját. Pepe egyedül maradt Cayetanoval, aki gyertyát véve kezébe, így beszélt:

- Jó éjszakát, Pepe. Ne gondolja, hogy aludni megyek; dolgozni megyek... De miért van ön annyira elmerülve? Mi a baja?... Igen, dolgozni. Jegyzeteket készítek egy emlékbeszédhez »Orbajosa nemesi családjairól«... Nagybecsű adatokra és jegyzetekre bukkantam. Hiába, már az úgy van. Történelmünk minden korszakában az orbajosaiak kitűntek nemességükkel, nagylelkőségükkel, bátorságukkal és okosságukkal. Ennek igazolására csak Mexikó meghódítását, a császár háborúit, Fülöpnek az eretnekek ellen vívott harczeit említem... De hát rosszul van ön? Mi leli, kérem?... Igen, igen, kitűnő teológusok, vitéz harcosok, hódítók, szentek, püspökök, költők, politikusok, minden rendű kiváló emberek virágoztak a szerény foghagymás földön... Nincs, nincs a kereszténységben dicsőbb város a mienknél. Erényei és dicsőségei megtöltik hazai történelmünket és azonfelül még... No de hagyjuk, látom, kegyednek az a baja, hogy álmos: jó éjszakát... Igen, igen, az egész világ arányaival sem cserélném fel azt a szerencsét, hogy e nemes földnek fia vagyok. »Augustá«-nak¹¹ nevezték a régiek, »augustissimá«-nak¹² nevezem én most, mert úgy, mint akkor, most is a nemesség, a nagylelkőség, a bátorság teszik apai örökségét... Jó éjt tehát, kedves Pepe... úgy látom, kegyed nem jól van. Tán megártott a vacsora?... Igaza van Alonso González de Bustamantenak, amikor *Floresta amena*-jában azt mondja, hogy Orbajosa lakosai magukban véve is elegendők, hogy nagygyá és dicsővé tegyenek egy országot. Nem gondolja ön is ezt?

- Oh igen, uram, kétségtelenül - válaszolt Pepe Rey, hirtelen lakása felé irányítva lépteit.

XI.

Az egyenletlenség nagyobb lesz.

A következő napokon Rey a város több rendbeli személyiségével ismerkedett meg; meglátogatta a kaszinót és barátságot kötött néhány egyénnel, akik életüket e helyiség termeiben töltötték.

De Orbajosa ifjúsága nem élt állandóan itt, mint azt a rosszakarát feltételezhetné. A székesegyház mellett és a Condestable- és Triperia-utczák keresztezése által alkotott kis téren esténként néhány urat lehetett látni, akik gavallérosan vállukra vetett köpenyükben mint valami örök nézegették a járókelő népet. Ha szép idő volt, akkor az »urbs augusta« kulturájának e tündöklő kitünőségei, mindig nélkülözhetlen köpenyékjükből, a Descalzas-sétátérre vonultak, amelyet két sor csenevész nyárfa és néhány fonnyadt gyömbérfa alkotott. A ragyogó pléiade innen figyelte meg X. vagy Y. leányait, akik szintén arra sétáltak, és így rendszerint eltöltötték az estét. Az éjszaka beköszöntével a kaszinó ismét megnépesült, és míg a tagok egy része magas értelműt a kártyázás gyönyöreinek élvezetére fordította, addig mások ujságot olvastak, ismét mások pedig a kávézó szobájában a politikára, a lóversenyekre, bika- viadalokra vonatkozó különböző dolgokat vitatták meg, avagy a helyi mendemondák fölött elméskedtek. Valamennyi vita végeredményeképp mindig Orbajosának és lakosainak felsőbb-ségét konstatálták a föld többi városa és népe fölött.

¹¹ Felséges.

¹² Legfelségesebb.

E nevezetes férfiak a híres város legelőkelőbbjei: gazdag földbirtokosok vagy szegény ördögök voltak, de valamennyien mentek valának a magasabb törekvésektől. Megvolt bennük a zavarhatatlan nyugalma a koldusnak, aki semmire sem vágyik, amíg van egy falatja éhsége csillapítására és míg a nap egy sugaránál melegedhetik. A mi legfőképp jellemezte a kaszinó orbajosai tagjait, az bizonyos élénk ellenséges érzület volt mindaz iránt, ami kívülről jött. Ahányszor csak valamilyen tekintélyes idegen jelent meg felséges termeikben, mindig azt hitték, hogy azért jött, miképp kétségbe vonja a foghagyma hazájának felsőbbségét vagy irigységből elvitassa tőle azokat a tagadhatlan kiválóságokat, melyekkel a természet felruházta.

Mikor Pepe Rey megjelent, bizonyos ellenszenvvel fogadták, és mivel az új vendég megérkezése órájában a kaszinó már hemzsegett a kedves fiatalságtól, a pletykák egész özönét zuditották rá fiatal emberünkre. Mikor a tagok ismételt kérdéseire azt felelte, hogy azért jött Orbajosába, mert a Nahara széntartalmának kiaknázására akar utat tervezni: mindannyian megegyeztek abban, hogy don José ur hiu fráter, aki csak nagyképüsködni akar, amikor szénbányákat és vasutcsinálást emleget. Egyik ezt mondá:

- De jó helyen kereskedik. Ezek a tudós urak azt hiszik, hogy itt mindannyian ostobák vagyunk és szép szavakkal rá lehet minket szedni. Azért jött, hogy feleségül vegye Perfecta asszony leányát, és az egész bányahistória csak arra való, hogy port hintsen a szemünkbe.

- Nekem ma reggel Dominguezéknél azt mondták - szólt egy másik, aki bukott kereskedő volt - hogy ennek az urnak egy krajczárja sincs és azért jött ide, hogy kitartassa magát nagynénjétől és esetleg elhaláshassa Rosariot.

- Ugy látszik, hogy nem is olyan híres mérnök vagy másnemű nagyság - folytatta egy olajkereskedő, aki földjeit épp kétszer annyiért zálogosította el, mint amennyit értek. - De hisz látszik is rajta... Ezek a madridi éhesek azt hiszik, hogy joguk van megcsalni a szegény vidékieket, és mivel azt tartják, hogy nekünk hályog van a szemünkön...

- Meglátszik rajta, hogy éhes.

- A minap este félig tréfásan, félig komolyan azt mondta, hogy semmittevő barbárok vagyunk.

- Hogy úgy élünk mint a beduinok, lopjuk a napot.

- Hogy képzelődésből élünk.

- Igen, hogy képzelődésből élünk.

- Hogy ez a város ép olyan, mintha Afrikában volna.

- Barátom, az embernek elfogy a türelme ilyet hallani. Hát hol látott ő (hacsak nem Párisban) a Condestablehez hasonló utcát, amely nyilegyenes irányban hét nagyszerű házat mutat, Perfecta asszonyétól kezdve a Nicolásita Hernándezéig?... Azt hiszi ez a csöcselék, hogy mi nem láttunk semmit, hogy mi nem voltunk Párisban?

- Sok gyöngédséggel azt is megjegyezte, hogy Orbajosa a koldusok városa, és hogy itt a legnagyobb nyomorban élünk, anélkül, hogy számot adnánk magunknak róla.

- Isten mentsen tőle, hogy nekem találja ezt mondani, mert akkor botrány lesz a kaszinóban! - kiáltott fel az adószedő. - Miért nem mondták meg neki, hány hordó ecetet termelt a múlt évben Orbajosa? Nem tudja az a lusta, hogy a jó esztendőkből Orbajosa kenyeret ad egész Spanyolországnak, sőt egész Európának is? Igaz, hogy, már nem tudom mióta, rossz a termésünk: de az nem változtat a dolgon. Hát a foghagymatermés? Miért nem tudja az az ur, hogy az orbajosai foghagymáktól a londoni világkiállítás zsüritagjainak csak úgy káprázott a szemük?

Ilyféle párbeszédet lehetett hallani ama napokon a kaszinó termeiben. Az ilyen éppen ostoba voltuknál fogva gögös kis városokban szokásos pletykákat nem számítva, Rey néhány őszinte barátot is talált a tudós testületben, mert nem mindnyájan voltak rossznyelvűek és akadt köztük néhány józanészű ember is. De fiatal emberünknek megvolt az a szerencsétlensége, - ha ugyan szerencsétlenségnek lehet nevezni - hogy szokatlan nyíltsággal nyilvánította nézeteit és ez némi ellenszenvet keltett ellene.

Napok multak. Azon a természetes bosszuságon kívül, amelyet a püspöki székhely társadalmi szokásai okoztak neki, egy csomó más kellemetlen ok is mély szomorúságba borította lelkét. Ez okok között főleg a pereskedők az a tömege említendő, amely mint valami falánk méhraj zúdult rája. Nemcsak Licurgo bácsi, hanem sok más határbirtokos is kára megtérítését követelte, vagy olyan földeket kért számon tőle, amelyeket dédapja igazgatott. Oly igényt is támasztottak, amely bizonyos, anyjától kötött és látszólag be nem tartott bérletszerződés értelmében illette őket, sőt ő tőle is azt követelték, hogy ismerje el a nyárfások földjére vonatkozó jelzalogot, amelyet sajátságos okmányban biztosított nekik. Valóságos hangyabolya, piszkosan nyüzsgő féregtanyája volt ez a pereknek! Az volt a szándéka, hogy lemond földjeinek tulajdonjogáról: de méltósága kényszerítette, hogy ne hátráljon meg a ravasz parasztok cselvetései előtt; és mivel az ayuntamiento¹³ részéről is megidéztek birtoka határának a közvetlenül szomszédos, roppant hegyes földek határával való állítólagos összetévesztése címén: a szerencsétlen fiatal ember kénytelen volt tisztázni a kétségeket, melyek tulajdonjoga körül lépten-nyomon fakadtak. Becsülete forgott szóban és nem volt más mód, mint perelni vagy meghalni.

Perfecta asszony nagylelkűségében megígérte neki, hogy segítségére lesz, hogy e bosszantó peres ügyekből barátságos egyezkedés révén szabadulhasson meg; de napok multak és a példás urhölgy jó szándékai semmiféle eredményre nem vezettek. A perek a rohamosan növekvő betegség fenyegető gyorsaságával szaporodtak. Pepe Rey a nap számos óráját a bíróságnál töltötte, kijelentéseket tett, felelt és újra felelt bizonyos kérdésekre és mikor fáradtan és haragosan hazaért: az irnok nyulánk, groteszk alakját látta megjelenni, aki egy nagy csomó bélyeges iratot hozott neki, amely tele volt a legrettenetesebb formulákkal... hogy tanulmányozhassa a kérdést.

Természetesen José nem volt az az ember, aki hajlandó lett volna ezeket a keserőségeket elnyelni, amikor távozással kikerülhette őket. Képzeletében anyja nemes városa borzalmas vadállatnak tünt fel, amely éles karmait belészegzi és vérét iszsza. Hogy megszabadulhasson tőle, az ő nézete szerint, elég volt a szökés; de mély érdek, szívének érdeke visszatartóztatta és erős kötelékkel vértanúságának sziklájához láncolta. Mindazonáltal, hogy úgy mondjuk, annyira elvesztette súlypontját, annyira idegennek kezdte érezni magát a pörök, ócskaságok, irigység, rossznyelvűség e sötét városában, hogy elhatározta, miképp késedelem nélkül elhagyja és egyszersmind azt a tervét is elkészítette, amelynek révén a leányhoz vélt jutni. Egy reggel, amikor kedvező alkalom kínálkozott, előadta tervét Perfecta úrasszonynak.

- Kedves unokaöcsém, - felelte az uriasszony szokott nyájasságával - ne heveskedjél. Hisz olyan vagy, mint a tűz. Épp ilyen volt atyád is; micsoda ember! Valóságos tűzszikra!... Már mondtam, hogy a legnagyobb örömmel foglak fiamnak nevezni. Ha nem is rendelkeznél azokkal a jó tulajdonságokkal és azzal a talentummal, amelyek kiválónak tesznek (kivéve hibáskáidat, mert ilyenek is vannak benned), ha nem is volnál kitűnő fiatal ember: már az is elég volna, hogy beleegyezzem e házasságba, mert atyád akarta, akinek én és leányom annyi sokkal tartozunk. Rosario sem fog ellenkezni, ha én beleegyezem. Mi hiányzik hát? Semmi. Nem lehet a házasságot azzal a rohamossággal megkötni, amelylyel te akarod és amely drága

¹³ Körülbelül az, ami a magyar vármegye.

leányom jó hírvének tán ártalmas értelmezgetésére adhat alkalmat... Ugyan, ugyan; mert te folyton gépekre gondolsz, hát mindent gözzel akarsz csinálni. Várj, várj, jó ember, - hát miért sietsz? Ez a gyűlölet, melyet szegény Orbajosánk iránt kezdesz érezni, csak szeszély. Látom már: nem tudsz élni csak grófok, márkik, szónokok és diplomaták között... Meg akarsz házasodni és mindenkorra megfosztani engem drága leányomtól! - tevé hozzá, miközben könnyet törült ki szeméből. - Ha már így van a dolog, legyen benned legalább annyi jó-szívűség, hogy mennél későbbre halaszd ezt a házasságot, amely után annyira vágyakozol... Mily türelmetlenség! Mily erős szerelem! Sohasem hittem volna, hogy oly falusi leány, mint az enyim, ily vulkáni szenvedélyeket tudjon ébresztetni.

Nagynénjének érvei nem győzték meg Pepe Reyt, de nem akart ellentmondani neki. Elhátározta tehát, hogy várni fog, ameddig lehetséges lesz. Csakhamar a kellemetlenségek egy új oka csatlakozott azokhoz, amelyek életét már is elkészerítették. Már két hét óta volt Orbajosában és ez idő alatt egyetlen levelet sem kapott édes atyjától. Nem lehetett ezt az orbajosai postaigazgatóság gondatlanságának tulajdonítani, mert az ezzel a szolgálattal megbízott egyén barátja és pártfogoltja lévén Perfecta asszonynak: ez naponként a legnagyobb vigyázatot ajánlotta figyelmébe, hogy unokaöccse levelei el ne tévedjenek. A házba is eljárt a levélhordó Cristobal Ramos, melléknevén Caballuco, akit már ismerünk, és ehhez Perfecta asszony ilyféle szigorú intéseket és feddéseket intézett:

- No, ugyan szép postaszolgálat van nálatok!... Hogy van az, hogy unokaöcsém egyetlen levelet sem kapott, amióta Orbajosában van?... Mikor a levélszállítás ilyenféle szeleburdira van bízva, hogy is mehetnének rendben a dolgok! Majd beszéljek a kormányzó urral, hogy válogassa meg, kikre bizza a közügyek végzését.

Caballuco vállát vonogatta és a legteljesebb közöny kifejezésével nézett Reyre.

Egy nap kezében összehajtott írással jelent meg.

- Hála Istennek! - szólt Perfecta asszony unokaöccséhez. - Végre levelet kaptál atyádtól. Örülj neki, barátom. Mennyire megijesztett bátyámuramnak restsége a levélírásban... Mit ír? Remélem, jól van - folytatta, amikor látta, hogy Pepe Rey lázas türelmetlenséggel kinyitotta a levelet.

A mérnök elsáppadt, amikor az első sorokat átfutotta.

- Jézusom, Pepe... mi bajod van? - kiáltott fel az uriaszony, ijedten felkelve helyéről. - Atyád van rosszul?

- Ez a levél nem atyámtól való - viszonzá Pepe, akinek arcza a legnagyobb megdöbbenést árulta el.

- Tehát mi ez?...

- A közlekedésügyi minisztérium egy leirata, amelyben felmentenek megbízatásomtól...

- Hogyan... lehetséges!

- Egész egyszerűen elcsapnak és ezt nem épp a leghizelgőbb szavakban adják tudtomra.

- Hát láttak ennél nagyobb gonosztságot! - kiáltott fel az urhölgy, amikor felocsudott megdöbbenéséből.

- Micsoda megaláztatás! - mormogta a fiatal ember. - Életemben először ér ilyen kellemetlenség.

- De ez a kormány nem érdemli meg Isten kegyelmét! Kellemetlenséget okozni neked! Akarod, hogy írjak Madridba? Nagyon jó összeköttetések vannak ott és kieszközölhetem, hogy a kormány helyrehozza ezt a brutális hibáját és elégtételt adjon neked.

- Köszönöm, asszonyom, nem fogadok el ajánlásokat - válaszolt ifjunk kedvetlenül.
 - Olyan igazságtalanságok, olyan jogtalanságok fordulnak elő... Elcsapni ily nagyérdemű fiatalembert, egy tudományos kitünőséget... Bizony nem tudom türtőztetni haragomat.
 - Ki fogom kutatni, ki az, aki itt ártalmamra tör - mondá Pepe a legnagyobb erélylyel...
 - Az a miniszter ur... De mit is lehet várni azoktól a becsstelen politikusoktól?
 - Itt van valaki, aki feltette magában, hogy kétségbeejtéssel öl meg engem - válaszolt az ifju, láthatólag megindulva. - Ez nem a miniszter műve, ez és a többi bosszuság, ami itt ér, egy bosszúterv, egy ismeretlen számítás, egy békélhetetlen ellenségesség eredménye, és e tervnek, e számításnak, ez ellenségességnek, ne kételkedjék benne, kedves nagynéném, itt van a gyökere, Orbajosában.
 - Megbolondultál? - szólt Perfecta asszony, a szánsalomhoz hasonló érzést nyilvánítva. - Ellenségeid vannak Orbajosában? Valaki bosszút akar állani rajtad? Ugyan Pepikém, te elvesztetted az eszedet. Az olvasása azoknak a könyveknek, amelyekben az áll, hogy a majmoktól származunk, megzavarták a fejedet.
- Nyájasan mosolygott, amikor ez utóbbi szavakat kimondá, aztán a családi feddés gyöngéd hangján így szólt:
- Fiam, lehet, hogy mi orbajosaiak bárgyuak s faragatlanok, műveletlen parasztok vagyunk, elegáncia, modor nélkül; de becsületesség, jóhiszeműség dolgában nem tesz túl rajtunk senki, senki, senki.
 - Ne gondolja, - szólt a fiatalember - hogy e ház tagjait vádoló. De fentartom, hogy könyörtelen és vad ellenségem e városban lakik.
 - Szeretném, ha megmutatnád nekem azt a melodramai árulót - viszonzá ez urhölgy, ismét mosolyogva. - Remélem, nem akarod vádolni Licurgo bácsit vagy a többieket, akik pert akasztottak a nyakadba; hisz szegénykéik jogukat vélik védelmezni. És zárjel között legyen mondva, a jelen esetben van is némi igazuk. Különben is Licurgo bácsi nagyon szeret, ő maga mondta. Amikor először meglátott, mondja, megtetszettél neki és a szegény öreg nagy szeretetet érez irántad...
 - Igen... mély szeretetet! - mondotta Pepe.
 - Ne légy esztelen - folytatta az urasszony, vállára téve kezét és közeliől nézve rá. - Ne gondold ilyen ostobaságokra és légy meggyőződve, hogy ellenséged, ha ugyan létezik, Madridban van, a korrupció, irigység, vetélkedés ama középpontján és nem e békés, csendes zugban, ahol minden jóakarát és egyetértést... Bizonyára érdemeidért irigyel valaki... Csak arra az egyre akarlak figyelmeztetni, hogy ha el akarsz menni, hogy megtudd, ki okozta neked azt a kellemetlenséget és magyarázatokat akarsz kérni a kormánytól: fordulj hozzánk és tedd általunk.
- Pepe Rey szemét nagynénje arcára szögezte, mintha lelke legmélyebb rejtekét is ki akarná fürkészni.
- Igen, ha oda akarsz menni, ne mulaszd el ezt - ismétlé az urasszony csodálatos nyugodtsággal, és arcának kifejezésében a természetesség összevegyült a legtisztább becsületességgel.
 - Nem, asszonyom, nem szándéksom odamenni.
 - Annál jobb; ez az én véleményem is. Itt sokkal nyugodtabban élhetsz, noha töprengésekkel kinzod is magad. Szegény Pepike! Értelmed, ritka eszed oka szerencsétlenségnek. Mi orbajosaiak, szegény falusi parasztok, boldogan élünk tudatlanságunkban. Nagyon sajnálom,

hogy nem vagy megelégedve. De hát az én hibám-e, hogy ok nélkül unatkozol és kétségbe esel? Nem bánok-e veled, mint gyermekemmel? Nem úgy fogadtalak-e, mint házam reménységét? Tehetek-e többet érted? Ha mindezek ellenére nem szeretsz, hidegséget tanusítsz irántunk, gunyolódol vallásosságunkon, megveted barátainkat, tán azért teszed, mert nem jól bánunk veled?

Perfecta asszony szeme könnybe lábadt.

- Kedves nagynéném - szólt Rey, érezve hogy neheztelése mulófélben van, - én is követtem el néhány hibát, amióta házának vendége vagyok...

- Ne légy oktalan... Micsoda hibákat, micsoda hibákat! Családtagok között minden meg van bocsátva.

- De hát hol van Rosario? - kérdezé az ifju felemelkedve. - Ma sem fogom látni?

- Jobban van. Tudod, hogy nem akart lejönni?

- Felmegyek én hozzá.

- Ne tedd ezt, barátom. Ennek a leánynak néha olyan makacs elhatározásai vannak... Ma feltette magában, hogy nem hagyja el szobáját. Belülről magára zárta az ajtót.

- Mily különös!

- Majd elmulik. Bizonyára elmulik. Tán ma este már sikerül kivenni fejéből szomorúságos gondolatait. Rendezünk összejövetelt, hogy szórakozhassék. Miért nem mégy el Inocencio ur házába és mondd meg neki, hogy jöjjön ide ma estére és hozza el magával a kis Jacintot is.

- A kis Jacintot!

- Igen, amikor Rosariot ezek a melankolikus rohamok lepik meg, csupán ez a fiucska tudja szórakoztatni.

- De majd felmegyek én...

- De nem, barátom.

- Ugy látom, hogy itt az etikett uralkodik.

- Te gunyolódol rajtunk... Tedd, amit mondok.

- De hát látni akarom őt.

- Hát nem fogod. Mily rosszul ismered ezt a leányt!

- Azt hiszem, nagyon jól ismerem... Jó, hát itt maradok... De ez a magány borzasztó.

- Itt van az irnok ur.

- Legyen ezerszer átkozott!

- És úgy tetszik, hogy a prokurátor ur szintén belépett... Kitünő ficzkó.

- Akasztanák fel.

- Barátom, saját anyagi érdekeink alkalmasak a szórakoztatásra. Megint jön valaki... Ugy látom, a kitünő mezőgazda jött meg. No már most egy darabig van mivel töltened az időt.

- Pokoli időtöltés!

- Hola, hola, ha nem tévedek, Licurgo bácsi és Paso-Largo bácsi épp most érkeztek meg. Lehet, hogy azért jöttek, hogy békés kiegyenlítést ajánljanak neked.

- A tóba fogok ugrani.

- Milyen rossz is vagy! Pedig ők mindnyájan annyira szeretnek;... no lám, hogy semminek sem légy hijával, itt van az alguacil¹⁴ is. Azért jön, hogy megidézzen.

- Hogy keresztre feszítsen.

A nevezett személyiségek a terembe léptek.

- Isten veled, Pepe, mulass jól, - szólt Perfecta asszony.

- Sülyedjen el alattam a föld! - kiáltott fel kétségbeesetten a fiatalember.

- Don José ur...

- Kedves don José ur...

- Nagyrabecsült don José ur...

- Szeretett don José uram...

- Igen tisztelt barátom, don José ur...

Mikor Pepe Rey ezeket az érdekes megszólításokat hallotta, mélyet sóhajtott, aztán kiszolgáltatta magát. Átszolgáltatta testét-lelkét a hőhéroknak, akik a bélyeges papiros rettenetes halmazával csatáztak, míg az áldozat, az ég felé fordítva szemét, keresztényi szelidséggel mondá magában:

- Atyám, miért hagytál el engemet?

XII. Troya.

Szerelem, barátság, a morális lélekzéshez való egészséges levegő, a lélek számára való világosság, rokonszenv, könnyed eszme- és érzéscsere volt az, amire Pepe Reynek parancsoló szükség volt. Ezeknek hiján még nagyobbodott az árnyék, amely lelkére borult, és bensejének sötétsége kedvetlenné és keserűvé tette modorát. Az előbbi fejezetben elmondott jeleneteket követő napon mindennél jobban hugának titokzatos és tulságos hosszúra nyuló elzáratása bántotta, amelyet eleinte jelentéktelen betegséggel, utóbb pedig nehezen magyarázható szeszélyekkel és idegességgel indokoltak.

Rey nagyon sajátságosnak találta ezt a viselkedést és ellenkezőnek azzal a véleménynyel, melyet magának Rosarióról alkotott. Négy nap telt el, amióta nem látta s bizonyára nem az ő óhaján mult, hogy mellette nem lehetett. Ez a helyzet bosszantó és nevetséges kezdett lenni, ha valamely gyors elhatározással nem segít rajta.

- Ma sem fogom unokahugomat láthatni? - kérdezte roskedvűen nagynénjétől, amikor megébedeltek.

- Ma sem. Isten tudja, mennyire sajnálom!... Pedig mennyit beszéltem neki. Különben majd meglátjuk este felé.

Az a gyanu, hogy imádandó unokahuga ez igazságtalan elzárásnak inkább védelem nélküli áldozata, mintsem önelhatározásu szerzője: arra késztették Reyt, hogy türelemmel legyen és várjon. Ha ez a gyanu nem nyugtalanította volna, még aznap elutazott volna. Semmiféle kétsége nem volt az iránt, hogy Rosario szereti, de nyilvánvaló volt, hogy valamilyen ismeretlen presszió elválasztásukra törekedett. Tisztességes férfiúhoz illő kötelességnek tartotta, hogy

¹⁴ Körülbelül a. m. csendőr.

megtudja, kitől ered az a rosszakaratu erő és amennyire emberileg lehetséges, ellensúlyozására törekedjék.

- Remélem, hogy Rosario makacskodása nem fog sokáig tartani - szólt Perfecta asszonyhoz, eltitkolva igazi érzéseit.

Aznap levelet kapott atyjától, aki panaszkodott, hogy egyetlenegy sem kapott tőle Orbajosából: oly körülmény, amely növelte a mérnök nyugtalanságát és még nagyobb zavarba ejtette. Végre is, miután egy ideig egyedül járt-kelt a ház kertjében, eltávozott és a kaszinóba ment. Ugy lépett be ide, mint egy kétségbeesett, aki a tengerbe veti magát.

A főtermekben különböző személyiségeket talált, akik mindenféléről fecsegték és vitatkoztak. Egy csoportban finom logikával a bikaviadalok legnehezebb problémáit oldották meg; a másikban azon vitatkoztak, vajon az orbajosai, avagy a villahorrendai számfajok kitünőbbek-e. Halálos unalommal hagyta ott Pepe Rey ezeket a vitatkozókat és az újságolvasóba ment, ahol több folyóiratot lapozott át, anélkül, hogy élvezetet talált volna az olvasásban. Aztán pedig teremről teremre menve, maga sem tudta miképpen, a játékszobában állapodott meg. Körülbelül két óráig volt a körmei között annak a sárga ördögnek, akinek ragyogó aranszeme kint és kéjt egyaránt okoz. Még a játék nyújtotta szórakozás sem változtatott lelke komor hangulatán, és ugyanaz a gyalázat, amely előbb a zöld asztalhoz vonzotta, most eltaszította onnan. A nyüzsgő sokaságból menekülve, egy gyűlésekre szolgáló terembe lépett, amelyben az idő szerint egy árva lélek sem volt és közönyösen a szoba ablaka elé ülve, kinézett az utcára.

Ez az utca a legszűkebbekhez tartozott, több szöglet és kanyarodás volt benne, mint ahány ház; az egész árnyékba borította a rettenetes székesegyház, amelynek fekete, rozoga falai az utca szélén meredeztek.

Pepe Rey mindenfelé szétnézett: fel és le, és siri csöndet vett észre: sehol egyetlen lépés, egyetlen hang, egyetlen tekintet. Hirtelen sajátságos zaj, női ajkak sugdolózásához hasonló susogás illette meg fülét: félrehuzott függönyök zizzenése, néhány szó, végül egy dallam kellemes trillái, majd egy kutyának ugatása és a társadalmi létezés egyéb jelei, amelyek nagyon sajátságosaknak tetszettek e helyen. Jól odafigyelve, Pepe észrevette, hogy e zaj egy roppant nagy függönyös erkélyről származik, amely az ablakkal szemben fekvő házban ékeskedett. Még be sem végezte vizsgálódásait, amikor hirtelen a kaszinónak egy tagja tűnt fel mellette és nevetve így szólt hozzá:

- Ah, Pepe ur, maga nagy kópé, elzárkózott ide, hogy udvaroljon a leányoknak?

Aki ezt mondta, Juan Tafetán volt; nagyon szeretetreméltó ficzkó, egyike ama keveseknek, akik a kaszinóban szívélyes barátságot és igazi csodálatot tanusítottak Rey iránt. Kis, pirosas képével, feketére festett bajuszkájával, rendkívül élénk kis szemével, törpe termetével, a kopaszság elpalástolása végett nagy gonddal fésült hajával don Juan Tafetán az Antinouszétól meglehetősen eltérő alakot mutatott; de nagyon rokonszenves volt és igen kedves és szerencsés elmésséggel tudott vidám kalandokat elmondani. Sokat nevetett, ami közben egész arcát, homlokától egész a szakálláig, a legfurcsább ránczok lepték el. Noha ily tulajdonságai voltak és a csipős tréfákhoz való hajlamát tapssal jutalmazták, még sem tartozott a rossznyelvű emberek közé. Mindenki szerette és Pepe Rey sok kellemes órát töltött el vele. A szegény Tafetán, aki egykor a tartomány fővárosának közigazgatási szolgálatában állott, szerényen élt kis nyugdíjából és jövedelmét azzal gyarapította, hogy vidáman játszott a klarinéten a körmenetek, a székesegyházi ünnepségek alkalmával, vagy a színházban, ha a kétségbeesett színészek egy csoportja azzal a becestelen szándékkal jelent meg e vidéken, hogy előadásokat tartson Orbajosában.

De a legkülönösebb Juan Tafetán urban a szép leányok iránt tanusított különös hajlama volt. Amikor még kopaszságát nem hat szál erősen bepomádézott hajjal rejtegette, amikor még

nem festette bajuszát, amikor egyenesen járt és az évek súlya nem nehezedett vállaira, rettenetes don Juan volt. Ha valaki hallotta, amint hódításait elbeszélte, majd megpukkadt a nevetéstől, mert ő a legeredetibb don Juanok sorába tartozott.

- Hol vannak itt leányok? - Én sehol sem látok leányokat - viszonzá Pepe Rey.

- Ugyan ne játszsza a remetét.

Az erkély egyik zsaluja felnyílott és egy fiatal, elragadó, mosolygó arc jelent meg, amely egy pillanat alatt eltűnt, mint a szélből eloltott tűz.

- Látom már, látom.

- Nem ismeri őket?

- Lelkemre nem.

- Ezek a Troyák, Troya lányai. Akkor ön nem ismer semmi jót... Három pompás kisasszony; leányai egy ezredesnek, aki Madrid utcái harcaiban esett el 1854-ben.

A zsalu ismét felnyílt és két arc jelent meg.

- Gunyolódik rajtunk - mondá Tafetán, barátságosan intve a leányok felé.

- Ön ismeri őket?

- Már hogy ne ismerném? Szegények nyomorúságban vannak. Nem tudom, hogy élnek. Mikor Troya Ferencz meghalt, aláírás útján gyűjtöttek a számukra, de az így szerzett összeg rövid ideig tartott.

- Szegény leányok! Gondolom, nem igen lehetnek az erényesség mintaképei?...

- Miért ne?... Én nem hiszem azt, a mit a városban beszélnek róluk.

A zsalu ismét működött.

- Jó estét, leányok - kiáltá Tafetán a három leányhoz fordulva, akik művészi csoportozatban tűntek elő. - Ez az ur azt állítja, hogy a jót nem szabad elrejteni; nyissák hát ki egészen a zsalukat.

De ezek a zsaluk bezárultak és a leányok kaczagásának vidám zaja szokatlan élénkséggel árasztotta el a szomorú utcát. Mintha vándormadár csoport vonult volna el fölötte.

- Akarja, hogy odamenjünk? - szólt hirtelen Tafetán.

Szeme ragyogott és gonosz mosoly játszadozott szerelmes ajkain.

- De hát miféle népség ez?

- Ugyan, Rey ur... szegénykéik tisztességesek. Bah! Hisz a levegőből élnek, mint a kameolónok. És kérem, vétkezhet-e az, aki nem eszik? Elég erényesek szegények. És ha vétkeznének, akkor is tisztára mosnák lelkiismeretüket azzal a sok bőjttel, a miben részük van.

- Hát nem bánom, menjünk hozzájuk.

Egy perczzel később Pepe Rey és Tafetán a terembe léptek. A látványa a nyomornak, a mely rettenetes erőlködéssel küzdött, hogy ne lássék, nagyon elszomorította fiatalemberüket. Mind a hárman nagyon szépek voltak, főleg a két kisebbik barnaarcú sápadt leány, akiknek fekete szemük és karcsu termetük volt. Jól öltözködtek, olyanok voltak, mint hercegnői sarjadékok, akik hercegi kéréseket várják.

Mikor látogatóink beléptek, mind a hárman nagy zavarba jöttek, de csakhamar kimutatták velükszületett pajkos, vidám természetüket.

Nyomorban éltek, mint a kalitkába zárt madarak, a melyek tovább is úgy énekeltek a vasrácsok mögött, mint egy liget gazdagságainak közepette. A napot varrással töltötték, a mi legalább is becsületességük elve mellett tanuskodott, de Orbajosában egyetlen rangbéli személyiség sem érintkezett velők. Bizonyos mértékben száműzve, degradálva, elsánczolva voltak, a mi viszont a botránytól való félelem okából következett. De az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy a Troyák rossz hírének oka leginkább fecsegő, pletykáló, meggondolatlan és elfogulatlan természetükben rejlett. Névtelen leveleket írogattak a legkomolyabb személyiségekhez; gunynevekkel ruháztak fel minden orbajosai lakost, a püspöktől kezdve a legutolsó parasztig, kövecskékkel hajigálták meg az arramenőket; aztán a rácsok mögé rejtőzködve, nevetgéltek a járókelők zavarán és hüledezésén; tudtak mindent, a mi szomszédságukban történt, a minek megfigyelésére a ház padlásának minden hajlása és ablaka rendelkezésükre állott; éjente énekelgettek erkélyükön, farsangkor álarczot öltöttek és a kis városokban szokásos egyéb szabadság révén a legelőkelőbb házakba férkőztek be. De bármi volt is az oka, tény, hogy a pajzán Troya-triumvirátusra az érzékeny szomszédság rásütötte azt a szégyenbélyeget, a mely még a siron tul is elkiséri az embereket.

- Ez az az ur, aki, mint mondják, azért jött, hogy aranybányákat keressen? - kérde az egyik.

- És hogy lerombolja a székesegyházat, hogy köveiből czipőgyárat építsen fel? - folytatta a másik.

- És hogy kiirtsa Orbajosában a foghagymavetéseket, hogy gyapotot és nádat természetesen helyettük?

Pepe nem állhatta meg nevetés nélkül e furcsa tervek hallatára.

- Csak azért jött, hogy összegyűjtse a szép leányokat és magával vigye őket Madridba - szólt Tafetán.

- Ah, mily szívesen mennék! - kiáltott fel az egyik.

- Mind a hármukat, mind a hármukat elviszem - állítgatá Pepe. - De előbb mondják meg, mit nevettek rajtam, amikor a kaszinó ablakában ültem?

E szók újabb nevetésre adtak alkalmat.

- Ezek a leányok olyan ostobák - mondá a legnagyobbik.

- Mert azt mondtuk, hogy kegyed valamivel többet érdemel, mint a Perfecta asszony leányát.

- Mert ez azt mondta, hogy kárba vész az ideje és hogy Rosario csak a papos embereket szereti.

- Ugyan, mit beszélsz! Én nem mondtam ezt. Te mondtad, hogy ez az ur istentelen luteránus, aki a templomba szivarozva és feltett kalappal megy be.

- De nem én találtam ezt ki - szólt a legkisebb leány - mert tegnap Suspiritos mondta így nekem.

- És ki az a Suspiritos, aki ilyen ostobaságokat beszél rólam?

- Suspiritos... az Suspiritos.

- Leányaim, - viszonzá édeskésen Tafetán - itt megy a narancsárus. Hívjátok ide, narancsokat akarok venni nektek.

Az egyik leány előhívta a narancsárust.

A leányok társalgása meglehetősen visszatetszett Pepe Reynek, eloszlatván a megelégedésnek azt az enyhe érzését, amelyet a vidám és közlékeny fecsegés idézett elő benne. Mindazonáltal nem állhatta meg nevetés nélkül, amikor látta, hogy don Juan Tafetán kis gitárt vesz a kezébe és ifjai kedvességgel és ügyességgel pengeti hurjait.

- Azt mondták nekem, hogy kegyetek csodaszépen tudnak énekelni - szólt Rey.

- Énekeljen, don Juan Tafetán ur.

- Én nem énekelek.

- Én sem - szólt a második, miközben a mérnököt néhány narancsszelettel kínálta meg, amelyeket épp lehámozott.

- Mária Juana, ne hagyd abba a varrást - szólt az idősbik Troya. - Késő van és ma éjszakára be kell végezni azt a ruhát.

- Ma munkaszünet van. Az ördögbe a tükkel - kiáltott fel Tafetán.

És nyomban új nótára gyujtott.

- Az emberek megállnak az utcán - szólt a második Troya, az erkélyre támaszkodva. - Tafetán ur kiabálása a messze térre is elhallatszik... Juana! Juana!

- Mi az?

- Erre megy Suspiritos.

A legkisebb leány repült az erkély felé.

- Dobáld meg egy narancshéjjal.

Pepe Rey szintén az erkélyre támaszkodott, látta, hogy az utcán egy uriasszony megy, és hogy a legkisebb Troya-leány a legnagyobb ügyességgel egy feléje dobott narancshéjjal épp a kontyát találta el. Aztán sebesen bezárták az ablakokat, és mind a hárman elfojtani igyekeztek görcsös nevetésüket, hogy az utcán ne hallhassák.

- Ma nem dolgozunk - kiáltott fel az egyik leány - a lábával felrugva a varrókosárt.

- Ez épp annyi, mintha azt mondanók: »holnap nem eszünk« - tette hozzá a legidősbik, felvéve a varróeszközöket.

Pepe Rey ösztönszerűleg is a zsebébe nyult. Szívesen adott volna neki alamizsnát. A látása e szerencsétlen árváknak, akiket a világ könnyelműségük miatt kárhóztató ítélettel sújtott, mód felett elszomorította.

Ha a Troya-leányok egyedüli vétke, egyedüli szemtelensége, amelylyel magányukért, szegénységükért, elhagyatottságukért kárpótlást kerestek, az volt, hogy narancshéjakkal dobálták a járókelőket, ezt még meg lehetett volna nekik bocsátani. Talán a szigorú erkölcsi a városnak, amelyben éltek, megóvták őket a büntől, de a szerencsétlenekben nem volt illem-érzet, nem volt szerénység, ami a legnyilvánvalóbb kifejezője a szeméremnek; és hinni lehetett, hogy a narancshéjakon kívül mást is kidobtak még az ablakon. Pepe Rey mély szánalmat érzett irántuk. Látta nyomorult ruháikat, amelyeket ezerszer is átcsináltak, kifoldoztak, újra varrtak, csak hogy ujaknak látszassanak; látta elrongyolt cipőiket... és ismét zsebébe nyult.

- Lehet, hogy a bűn uralkodik itt - mondá önmagában - de az arcok, a butorok, minden egy becsületes család szerencsétlen maradványaira mutat. Ha ezek a szegény leányok olyan rosszak volnának, amilyen hirüket költik, nem élnének ily szegényesen és nem dolgoznának. Orbajosában vannak gazdag emberek!

A három leány fölváltva közeledett hozzá. Tőle az erkélyre, onnan meg ismét hozzá mentek vissza, közben csipős, könnyed társalgást folytatva, amely a frivolságok és haszontalanságok közepette is, bizonyos fajta ártatlanságra mutatott.

- Don José ur, mily kitűnő asszony doña Perfecta!

- Az egyedüli, akinek nincs gunyneve, az egyedüli, akiről nem beszélnek rosszat Orbajosában.

- Mindenki tiszteli.

- Mindenki az imádásig szereti.

E szavakra fiatal emberünk nagynénje dicsérgetésével felelt; de nagy kedve volt elővenni tárczáját és így beszélni: »Maria Juana, fogja ezt és vegyen magának egy pár czipőt. Pepe, maga meg vegyen ezért ruhát magának. Florentina, magának adom ezt, hogy egy hétre legyen ennivalójuk.« Már-már azon volt, hogy megteszi, amit gondol. Egy pillanat múlva, amikor mind a hárman az erkélyre futottak, hogy lássák, ki megy arra, don Tafetán hozzáközeledett és halk hangon így szólt hozzá:

- Mily szépek! Nem igaz?... Szegény teremtések. Szinte hazugságnak látszik, hogy ilyen vidámak, pedig... bizonyos, hogy még ma nem ettek.

- Don Juan, don Juan! - kiáltott most Pepilla. - Erre megy a barátja, Nicolasito Hernandez, vagyis a *Husvéti gyertya*, a maga háromszögletű kalapjával. Halkan imádkozik, bizonyára a lelkiüdvéért azoknak, akiket uzsoráskodásával a másvilágba üldözött.

- Miért nem kiáltják oda neki ezt a gyönyörű nevet.

- Dehogy nem kiáltjuk!

- Juana, zárd be a zsálukat. Hadd menjen el mellettünk és amikor a szögleten lesz, én majd elkiáltom magam: *Gyertya! Husvéti gyertya!*...

Tafetán ur az erkélyre futott.

- Jöjjön, don José ur, ismerje meg ezt az egyént.

Pepe Rey felhasználta a pillanatot, amely alatt a három leány és don Juan az erkélyen mulattott, Hernandezt azon a gunynéven szólítgatva, amely roppantul dühösítette; és a legnagyobb óvatossággal a szobában levő egyik varróasztalhoz közeledett s a játékból megmaradt fél uncia aranyát belétette.

Azután az erkélyre futott, épp amidőn a két kisebbik leány örült nevetés közben kiáltotta:

Viaszgyertya! Viaszgyertya!

XIII.

Egy casus belli.

Ez után a csiny után a három leány a két urral társalgásba bocsátkozott, amely a város dolgaira és személyeire vonatkozott. A mérnök, attól tartva, hogy tette jelenlétében derül ki, távozni akart, ami nagyon kellemetlenül érintette a Troya-leányokat; az egyik, aki kiment volt a tereméből, visszajött és ezt mondta:

- Suspiritos már a kertben van.

- Don José kíváncsi lesz látni őt, - szólt a másik.

- Nagyon szép asszony. Most a madridi divat szerint fészülködik. Gyerünk innen.

Elvezették őket a lakás ebédlőjébe (nagyon ritkán használták), amely egy terraszra vezetett, ahol néhány összetört virágcserep és rozoga butordarab feküdt. Innen a szomszédos ház mély udvarára lehetett látni, amelynek folyosója tele volt zöld futókákkal és tisztán gondozott virágcserepekkel. Minden arra mutatott, hogy a házban szerény, izléses és munkás emberek laknak.

A Troya-leányok a terrasz széléről figyelmesen néztek a szomszéd házba és csendre intvén két udvarlójukat, gyorsan a terrasznak abban a részében huzódtak meg, ahol semmit sem lehetett látni és nem forgott fenn a veszélye annak, hogy meglátják őket.

- Most megy ki az éléstárból, egy fazék borsót tartva kezében - szólt Maria Juana, kinyujtva kissé nyakát, hogy lásson valamit.

- Puff - kiáltott fel a másik, egy kis követ hajítva el.

A leeső kő zaja felhangzott, mikor a folyosó üvegablakaihoz ütdött és csakhamar haragos hangon kiáltotta valaki:

- Már megint eltörték egy ablakunkat azok a...

A leányok, mellettük a két urral, a terrasz szögletében rejtőzködve, elfojtották nevetésüket.

- Suspiritos asszony nagyon megharagudott - mondá Rey. - Miért nevezik így?¹⁵

- Mert amikor beszél, minden szó után sóhajt egyet, és bár semminek sincs hijával, egyre panaszkodik.

Egy pillanatig csend volt a szomszédos házban. Pepita Troya figyelmesen hallgatódzott.

- Itt jön megint - susogta halk hangon, csöndre intve a többieket. - Maria, adj ide egy kövecskét. No, no... puff!... ott van.

- Nem találd el. A földre esett.

- Hátha én ügyesebb leszek... Várjuk meg, amíg ismét kijön az éléskamrából.

- Már jön, már jön. Vigyázz Florentina.

- Egy, kettő, három!... Paff!...

Alant egy fájdalmas sikoltás, felkiáltás, férfias kifakadás hallatszott, mert férfi volt, aki lármázt. Pepe Rey tisztán meg tudta különböztetni ezeket a szavakat:

- A manóba! A fejemet találták el azok a... Jacinto, Jacinto! De micsoda aljas szomszédság ez?...

- Jézus, Mária, szent József, mit tettem - kiáltott fel megrémülve Florentina, - a kövel don Inocencio ur fejét találtam el.

- A penitenciáriusét? kérdé Rey.

- Azét.

- Ott lakik?

- Hát hol lakják másutt?

- És a sóhajtozó hölgy...

- Az unokahuga, gazdasszonya, vagy tudom is én micsodája. Rajta szoktunk gunyolódni, mert nagyon kiállhatatlan, de a penitenciárius urból nem szoktunk tréfát üzni.

¹⁵ Suspirito a. m. sóhajocska.

Miközben e párbeszéd szavai elhangzottak, Pepe Rey észrevette, hogy szemben a terraszzsal, egészen közel hozzá, az ostromlott házhoz tartozó ablak szárnyai kinyíltak és egy mosolygó, ismert arcz tűnt fel mellettük, egy arcz, amelynek látása meghökkentette és megijesztette, sápadttá tette és remegésbe hozta. Jacinto volt, aki megszakitván rendes tanulmányait, kinyitotta szobájának ablakát és füle mögött tollal megjelent. Szemérmes, friss és mosolygó arcza oly szint adott megjelenésének, mintha a hajnal hasadt volna...

- Jó estét, don José ur, - szólt ünnepiesen.

Alulról a hang ismét ezt kiáltotta:

- Jacinto, de Jacinto!

- Megyek, megyek. Csak egy barátomat köszöntöttem...

- Menjünk innen, menjünk innen - sikoltá ijedten Florentina. - A plébános ur felmegy a don *Nominativo* szobájába és onnan majd nagy prédikációt tart nekünk.

- Igen, igen, menjünk; zárjuk be az ebédlő ajtaját.

Gyors lépésben hagyták el az ebédlőt.

- Azt előre kellett volna tudniok, hogy Jacinto meglátja magukat tudománya templomából - szólt Tafetán.

- Don Nominativus barátunk - válaszolt a leányok egyike, - tudományos templomából halkacskán ezer bókot mond nekünk és titkon csókokat is hány felénk.

- Jacinto? - kérdezé a mérnök, - micsoda ördögi melléknevet adtak neki?

- Don Nominativo...

Mindhárman kaczagásba törtek ki.

- Azért nevezzük így, mert nagyon tudós.

- Nem azért, hanem, mert amikor mi még kis lányok voltunk és ő kis fiu, akkor... igen... kimentünk játszani a terrasra és hallottuk, amint hangosan tanulja leczkéit.

- Igen; és egész áldott nap kántált.

- Deklinált, édes leányom. Igen, így beszélt: *nominativus: rosa, genitivus, accusativus*.

- Persze nekem is megvan a magam csufneve, - mondá Pepe Rey.

- Mondja meg, Maria Juana - válaszolt Florentina elrejtőzködve.

- Én?... mondd meg te, Pepa.

- Magának még nincs csufneve, don José.

- De lesz. Megigérem, eljövök, hogy megtudjam - mondá fiatal emberünk azzal a szándékkal, hogy visszavonuljon.

- De hát már elmegy?

- Ugy van. Már elég időt vesztettek el. Kisasszonyok, dolgozzanak. Köveket hajigálni a járókelőkre nem épp a legalkalmasabb foglalkozás olyan szép és derék leányok számára, aminők maguk... Azért hát adjon Isten.

És a nélkül, hogy tovább is indokolta volna távozását, vagy felelt volna a lányok üdvözléteire, gyorsan távozott a házból, ott hagyván Tafetán urat.

A jelenet, melynek tanuja volt, a kanonok gyötrelme, a doktorka váratlan megjelenése csak növelte a zavart, bosszúságot és balsejtelmet, amely a szegény mérnök lelkét kinozta. Lelkéből megbánta, hogy belépett a Troyák házába, és hipokondriája eloszlatására okosabban akarván felhasználni az időt, bejárta a város utcáit.

Megnézte az üzleteket, a Triperia-utcát, a hol a főkereskedések voltak; megvizsgálta azokat a különböző helyeket, amelyek a nagy Orbajosa iparát és kereskedését tárták eléje és mivel csak újabb okot talált az unatkozásra, a Descalzas-sétátér felé irányította lépteit. De nem talált itt csak néhány kóbor kutyát, mert a kellemetlenül fujdogáló szél miatt az urak és hölgyek otthon maradtak. Elment a gyógyszertárba, a hol mindennemű kórözdő haladópartiak örökösen egy témát vitattak, és itt még jobban unatkozott. Végül, amikor a székesegyház mellett ment el, meghallotta az orgona és a kórus énekének szép hangjait. Bement, letérdelt a főoltár előtt, mert eszébe jutottak a figyelmeztetések, melyeket a templomban való magatartására vonatkozólag mondott neki nagynénje; aztán megnézett egy kápolnát és épp egy másikba akart belépni, amikor valamelyes egyházfi hozzá közeledett és udvariatlan hangon, dadogó szókban így szólt hozzá:

- Ó Méltósága azt izeni, menjen ki a templomból.

A mérnök érezte, hogy vére agyvelejébe tolul. Szó nélkül engedelmeskedett. Mindenünnen kiüzetvén, vagy valami felsőbb erőttől, vagy saját szándékánál fogva, nem volt más menedéke, mint nagynénje házába menni, ahol már várakoztak rá:

1. Licurgo bácsi, hogy egy második perről értesitse. 2. Cayetano ur, hogy egy új fejezetet olvasson fel neki Orbajosa ősnemes családjairól szóló emlékiratából. 3. Caballuco, hogy egy ügyben értekezzen vele, amelyet nem akart megmondani. 4. Perfecta asszony és kedves mosolya, hogy miért, meglátjuk a következő fejezetben.

XIV.

Az egyenetlenség egyre nagyobb lesz.

Újabb kísérlete, hogy Rosario unokahugát láthassa, az est beálltával ismét meghiusult. Pepe Rey bezárkózott szobájába, hogy néhány levelet írjon és agya nem tudott egy megrögzött gondolattól szabadulni.

- Ma éjszaka vagy holnap - mondá - a dolognak véget kell vetni valamiképpen.

Mikor a vacsorához hívták, Perfecta asszony az ebédlőben mindjárt hozzáfordult és rövidesen így szólt:

- Kedves Pepe, ne bosszankodjál, én majd lecsillapítom Inocencio urat... Már értesültem mindenről. Maria Remedios, aki épp az imént távozott innen, mindent elmondott.

Az urasszony arcza sugárzott a meglepődéstől; hasonlított egy művészéhez, aki büszke művére.

- Mit?

- Majd én kimentelek, barátom. Bizonyára ittál néhány pohárkát a kaszinóban, nemde? Ez az eredménye a rossz társaságoknak. Tafetán, a Troyák!... Ez borzasztó, ez rettenetes! Jól meggondoltad-e?...

- Mindent meggondoltam, asszonyom - viszonzá Pepe, el lévén szánva, hogy nem bocsátkozik vitatkozásba nagynénjével.

- Őrizkedni fogok, hogy megírjam atyádnak azt, amit tettél.
- Megirhat neki mindent, ami tetszik.
- Lássuk csak: védekezni fogsz, meghazudtolván engem.
- Nem hazudtolom meg.
- Akkor hát bevallod, hogy ott voltál azoknál a...
- Ott voltam.
- És pénzt adtál nekik, mert, mint Maria Remedios asszony mondta, ma Florentina bement az egyik boltba, hogy ott egy fél uncziás aranyat váltson fel. Lehetetlen, hogy ezt varrással keresték volna. Ma te voltál náluk, tehát...
- Tehát én adtam nekik. Tökéletesen.
- Nem tagadod?
- Minek tagadjam! Azt hiszem, tehetek a pénzemmel, amit akarok...
- De bizonyosan azt fogod állítani, hogy nem dobtad meg kövel a penitenciárius urat.
- Én nem dobtam meg.
- Azaz, hogy ők a te jelenlétedben...
- Az már más.
- És megsértették szegény Maria Remedios asszonyt.
- Ezt sem tagadom.
- És miként igazolod magadviséletét? Pepe... az Istenért. - Nem mondasz semmit; nem érzesz megbánást, nem tiltakozol... nem...
- Semmit, abszolute semmit, asszonyom.
- Még arra sem törekszel, hogy a rajtam elkövetett sértésért bocsánatot nyerj?
- Én nem sértettem meg kegyedet...
- No lám, már most csak az van hátra... Ember, fogd ezt a karót és verj meg.
- Én nem verem.
- Mily tiszteletlenség! Micsoda!... Nem vacsorázol.
- Vacsorálni fogok.

Több mint egy negyedórányi szünet állott be. Cayetano, Perfecta és Pepe Rey hallgaton ettek. A csend akkor lett megszakítva, amikor Inocencio ur az ebédlőbe lépett.

- Mennyire sajnáltam, kedves, jó don José uram!... Higyje el, lelkemből sajnáltam - szólt, megszorítva az ifju kezét és szánakozó arczkifejezéssel nézve rá.

A mérnök nem tudta, hogy mit feleljen, annyira meg volt zavarodva.

- A délutáni történeteket értem.
- Ah!... igen.
- Az ön kiüzetését a székestemplom szent helyéről.
- A püspök urnak - szólt Pepe Rey - jól meg kellett volna gondolnia, mielőtt egy keresztényt kikergetett a templomból.

- Igaz, nem tudom, ki hitette el ő méltóságával, hogy ön rossz erkölcsű ember; nem tudom, ki mondta neki, hogy ön mindenfelé az ateizmust hirdeti és dicsőíti; hogy gunyt üz a szent dolgokból és személyekből, sőt hogy szándékában van lerombolni a székesegyházat, hogy köveiből nagy kátrány-gyárat építsen. Én ki akartam verni e dolgokat ő méltósága fejéből, de ő kissé makacs természetű.

- Köszönöm hozzám való nagy jószágát.

- Pedig a penitenciárius urnak nem igen van oka, hogy ily figyelmes legyen irányodban. Kicsi hija volt, hogy ma délután meg nem ölték.

- Bah!... Mi az? - szólt nevetve Inocencio ur. - Hát már ide is eljutott a kalandocska hire?... Bizonyára Maria Remedios mesélte el. Pedig megtiltottam, határozottan megtiltottam neki. Hisz a dolog szót sem érdemel, nemde, don José ur?

- Ha kegyed azt tartja...

- Ez a véleményem. Fiatal emberekkel az ilyesmi megesik... A fiatalság, bármit mondjanak is a modernnek, a vétekre és a bűnös cselekedetekre hajlandó. Don José ur, aki kiváló tulajdonságokkal van felruházva, nem lehet tökéletes... Mi különös van abban, ha azok a csinos leányok elcsábították és miután kicsalták pénzét, czinkostársukká tették a szomszédságon elkövetett arczátlan és bűnös sértegetéseikben? Kedves barátom, ami fájdalmas a délutáni csinyből nekem jutott részül, az engem nem bánt és nem is akarom bosszantani e kellemetlen eset emlékeivel. Igazán sajnáltam, amikor megtudtam, hogy Maria Remedios mindent elmondott... Hugom olyan pletykázó természetű... Fogadjunk, hogy a pénz-históriát és önnek a leányokkal a tetőzeten üzött enyelgéseit és Tafetán ur incselkedését és táncolgatását is elmondta... Bah! az ilyen dolgoknak titokban kellene maradniok.

Pepe Rey nem tudta, mi bosszantja jobban, nagynénje szigorúsága, avagy a kanonok képmutató nyájaskodása.

- Miért nem volna szabad beszélni róluk? - kérde az urasszony. - Ugy látszik, az illető nem igen szégyenli magaviseletét. Tudja meg mindenki. Csupán kedves leányom előtt kell eltitkolnom a dolgot, mert az ő ideges állapotában a haragos rohamok nagyon félelmes hatásuak.

- Ugyan, asszonyom, nem oly fontos ez a dolog - folytatá a penitenciárius. - Az én véleményem az, hogy ne beszéljünk többé róla, és ha az mondja ezt, akit megdobáltak, a többiek meg lehetnek elégedve... Pedig az a dobás nem volt tréfadolog, don José ur, mert azt hittem, majd betörik a fejem és kiloccsan az agyvelőm...

- Mennyire sajnálom az esetet! - hebegte Pepe Rey. - Nagyon bosszant a dolog, noha nem is volt részem benne...

- Az ön látogatása a Troya-kisasszonyoknál magára vonja majd a figyelmet a városban - szólt a kanonok. - Itt nem vagyunk Madridban, uraim, itt nem vagyunk a romlottság, a botrány középpontjában.

- Ott meglátogathatod a legpiszkosabb helyeket is, a nélkül, hogy valaki tudna róla.

- Itt folyvást szemmel kísérvük egymást - folytatta don Inocencio. - Figyelünk mindarra, amit szomszédaink tesznek, s ily őrségi rendszer mellett a közerkölcsiség a megfelelő magaslaton áll... Higyje el, kedves barátom, higgye el, nem azért mondom, mintha bosszantani akarnám, de ön volt az első rangbeli ur, aki világos nappal... igen, az első ur... »Trojae qui primus ab oris.«

Aztán nevetni kezdett, és néhányszor megveregette a mérnök vállát, barátsága és jóakarata jelül.

- Mennyire örvendek - szólt a fiatal ember, haragját olyan szavakkal palástolva, amelyeket legalkalmasabbnak tartott, hogy beszélői titkolt iróniájára feleljen - hogy ily nagylelkűséget és türelmességet tapasztalok, amikor főbenjáró bűnömért megérdemelném, hogy...!

- Ugyan mit? Olyan egyénnel, akiben ugyanazon vér folyik, aki ugyanazt a nevet viseli, mint mi - szólt Perfecta asszony - csak nem lehet úgy bánni, mint akárkivel? Unokaöcsém vagy, a legszentebb embernek, szeretett Juanomnak fia vagy, és ez elég. Tegnap este itt volt a püspök ur titkára, és azt mondta, hogy ő méltósága nagyon haragszik, amiért házában tartalak.

- Még ez is? - mormolá a kanonok.

- Még ez is. Én azt mondtam, hogy minden tisztelem mellett, melylyel a püspök urnak tartozom és bármennyire becsülöm és szeretem is, de unokaöcsém az unokaöcsém, és nem kergethetem ki a házából.

- Ez újabb különösség, amit e vidéken tapasztalok - szólt Pepe Rey, elsápadva a haragtól. - Ugy látom, itt a püspök kormányozza az idegen házakat.

- Ő valóságos szent. Annyira szeret, hogy azt hiszi... azt hiszi, hogy a te ateizmusod, elfogulatlanságod, különöz eszméid mireánk is átragadnak... Én már több ízben ismétlem neki, hogy alapjában véve kitűnő lelked van.

- A magasabb tehetségnek mindig több szabad - jelenté ki don Inocencio.

- És ma reggel, amikor Cirujedák házában voltam, el sem képzelheted, milyenekkel beszéltek tele a fejemet... Hogy te azért jöttél, hogy leromboljad a székesegyházat, hogy az angol protestánsok azért küldtek ki, hogy az eretnokséget prédikáld egész Spanyolországban; hogy az egész éjszakát kártyázással töltötted a kaszinóban, s részegen távoztál... »De hölgyeim, - szóltam hozzájuk - hát azt akarják önök, hogy unokaöcsémet a vendégfogadóba küldjem?« Különben, ami a részegséget illeti, abban nincs igazuk, azt pedig, hogy kártyázol, a mai napig nem is tudtam.

Pepe Rey olyan lelkiállapotban volt, amelyben a legokosabb ember is ellenállhatatlan, vak, heves, erőt érez magában, amely arra késztí, hogy fojtogasson, pofozzon, koponyákat és csontokat törjön... De Perfecta asszony nő volt és azonfelül nagynénje is, don Inocencio pedig öreg ember és pap. Ezt nem tekintve, a tettegességekre csak rossz izlésű emberek vetemednek; keresztény, jól nevelt emberekhez nem méltók. Az a mód maradt hátra, hogy szépen kifejezett szó útján adjon kifejezést türtőztetett haragjának; de még ez a mód is korainak tetszett neki, amelyet nézete szerint csak akkor volt szabad alkalmaznia, amikor véglegesen eltávozik abból a házból és Orbajásából. Legyőzte hát dühös rohamát és várt.

Jacinto a vacsora befejezése után megérkezett.

- Jó estét, don José ur... - szólt, megszorítván a fiatal ember kezét. - Ön és barátnői nem hagytak dolgozni ma délután. Egy sort sem tudtam írni. Pedig mennyi dolgom volt!...

- Mennyire sajnálom, Jacinto! Pedig azt mondták, hogy ön némelykor részt vesz játékaikban és tréfáikban.

- Én, - kiáltott fel az ifjoncz, és olyan piros lett mint a gránát. - Hisz jól tudja, hogy Tafetán soha egy igaz szót nem mond... De bizonyos az, Rey ur, hogy ön elutazik innen?...

- Itt azt beszélnek?...

- Azt; a kaszinóban, Lorenzo Riaz házában hallottam.

Rey egy ideig »don Nominativus« friss orczáit nézegette, aztán így szólt:

- Hát nem igaz. Nagynéném nagyon meg van elégedve velem; megveti azokat a rágalmakat, amelyekkel az orbajosaiak üldöznek... és nem fog kidobni a házából, bármennyire szeretné is ezt a püspök ur.

- Kidobni téged... soha. Mit szólna ehhez atyád!...

- Jósága ellenére, kedves nagynéném, a kanonok ur szívélyes barátsága ellenére, talán magam szánom rá magam, hogy elutazzam.

- Elutazzál!

- Elutazzék!

Perfecta asszony szemében sajátságos fény ragyogott. A kanonok, noha rendkívül járatos volt a színlelésben, nem tudta palástolni örömét.

- El; s talán még ma este...

- De ember, ne heveskedjél annyira!... Miért ne várnál holnap kora reggelig? Nézzük csak... János, hívassák elő Licurgo bácsit, hogy szerelje fel a lovakat... Gondolom, viszel magaddal utavalót... Nicolasa!... add elő azt a borjusültet az éléskamrából... Librada, hozd elő az urfi ruháit.

- Nem, nem hihetem, hogy ön ily hirtelen el tudta magát határozni - szólt Cayetano, aki azt hitte, kénytelen ez ügyben némi részt venni.

- De visszajön majd ide... nemde? - kérde a kanonok.

- Mikor indul a holnap reggeli vonat? - kérde Perfecta asszony, akinek szemében láthatólag feltűnt a lázas izgatottság.

- Igen, még ma este elutazom.

- De ember, hisz holdvilág sincs.

Perfecta asszony lelkében, a penitenciárius lelkében, a doktorka ifjui lelkében égi harmóniaként visszhangzottak e szók: »még ma este.«

- De hiszem, kedves Pepe, hogy még eljössz hozzánk... Én irtam atyádnak, kitűnő atyádnak... kiáltott fel Perfecta asszony mindazokkal a fiziognomikai szimptomákkal, amelyek feltűnnek, ha valaki könnyet akar ejteni.

- Néhány megbizással fogok önnek alkalmatlankodni - nyilvánítá a tudós.

- Jó alkalom, hogy elkérjem a füzetet, amely Gaume apát művéből még hiányzik nekem - szólt az ügyvédke.

- Igazán, Pepe, olyan sajátságos gyorsasággal támadnak ötleteid - mormogta mosolyogva az uriasszony, szemét az ebédlő ajtajára szegezve. - De el is felejtettem mondani, hogy Caballuco vár és beszélni akar veled.

XV.

Mindegyre nagyobb, míg végre kitör a harcz.

Mindnyájan az ajtó felé néztek, ahol a Centaurus imponáló alakja komolyan, lesütött szemmel megjelent; zavarba jött, amikor szeretetreméltósággal köszönni akart, s vad szépségét is elégtelenítette az az erőszak, amelylyel mosolyogni és herkulesi karját nyugodtan tartani igyekezett.

- Tessék, Ramos ur, - szólt Pepe Rey.
- De nem - veté ellen Perfecta asszony, - kész ostobaság, amit mondani akar.
- Csak mondja.
- Nem engedhetem meg, hogy házamban ily nevetséges dolgokat szellőztessenek.
- Hát mit akar tőlem, Ramos ur?

Caballuco néhány szót ejtett ki.

- Elég, elég - kiáltott fel nevetve Perfecta asszony. - Ne alkalmatlankodjál többet unokaöcsémnek. Pepe, ne törődj ezzel az unalmas fráterrel... Akarják, hogy megmondjam, honnan ered a nagy Caballuco haragja?
- Haragja? Már gondolom, - szólt a penitenciárius, hátradőlve székébe és őszinte nevetésbe törve ki.
- Azt akartam mondani don José urnak - dünnyögte a rettenetes lovas.
- Ember, az Istenért hallgass, ne sértsd a füleinket.
- Caballuco ur - szólt a kanonok, - nincs abban semmi csodálni való, hogy a fővárosi urak elnyerik a pálmát e műveletlen vidék vad lakói mellett.
- Csak röviden beszélék. Pepe, a kérdés ez. Caballuco az ízéje...

Nevetése meggátolta, hogy beszédét folytassa:

- Izéje - folytatta Inocencio ur, - a Troya-leányok egyikének, Mariquita Juanának, ha nem tévedek.
- És nagyon féltékeny! Lova után e föld kerekiségén Mariquilla Troya a legelső.
- Szegény Cristobal - kiáltott fel az uriasszony. - Azt hitted, hogy olyan ember, mint az én unokaöcsém?... Ugyan, halljuk, mit akarsz mondani neki? Beszélj.
- Majd beszélünk don José ur és én - viszonzá hirtelen a helység hőse.

És egy szót sem ejtve többé, visszavonult.

Nemsokára rá Pepe Rey kijött az ebédlőből, hogy szobájába menjen. A folyosón szemközt találta magát trójai vetélytársával, és nem tudta megállni nevetés nélkül, amikor a megsértett szerelmes rettenetes komolyságát meglátta.

- Csak egy szóra - szólt ez - szemtelenül a mérnök elé állva. - Tudja ön, ki vagyok én?

Ezt mondva, sulyos kezét oly szemtelen szívélyességgel tette rá az ifju vállára, hogy ez nem tehetett mást, minthogy energikusan lerázta.

- Ezért nem szükséges összezuzni az embert.

A hős kissé zavarba jött, de csakhamar magához tért és kihívó merészséggel nézve Reyre, ismételte kérdését:

- Tudja ön, ki vagyok én?
- Igen, tudom, maga állat.

Hirtelen félretolta és szobájába lépett. Szerencsétlen barátunk agyvelejének állapota e perczen olyan volt, hogy teendői a következő rövid és határozott tervben voltak összefoglalhatók: haladéktalanul beverni a Caballuco fejét, aztán udvarias, de szigorú és lelket megillető szavakban elbucsuzni nagynénjétől; hideg istenhozzádót mondani a kanonoknak és megölelni

az ártatlan Cayetanót, ezeknek koronázásaképpen jól elpáholni Licurgo bácsit, még az este elutazni Orbajosa városából és a város kapujánál lerázni cipőiről még a porát is.

De az üldözött fiatal ember még e keserőségek között sem tudta eltávolítani gondolatait attól a másik szerencsétlen lénytől, akiről feltette, hogy még szomorubb és aggasztóbb helyzetben van, mint ő. A mérnök után egy szolgáló lépett a szobába.

- Átadtad neki üzenetemet? - kérdezte Rey.

- Igen, uram, és ő ezt adta.

Rey a leány kezéből egy újságpapiros-darabkát vett ki, amelynek szélén e szókat olvasta: »Azt mondják, elutazol. Én meghalok.«

Mikor visszatért a szobájába, Licurgo bácsi az ajtóban feltartóztatta és megkérdezte:

- Mikorra szükséges a ló?

- Semmikorra - válaszolt élénken Rey.

- Hát nem utazol el ma este? - kérdezé Perfecta asszony. - Jobb is, ha holnapra halasztod.

- Akkorra sem.

- Hát mikorra?

- Majd meglátjuk - szólt hidegen az ifju, rendithetetlen nyugalommal nézve nagynénjére. - Egyelőre nem szándékozom elutazni.

Szeméből erős, kihívó dacz villogott elő.

Perfecta asszony előbb piros, majd halvány lett. A kanonokot nézte, aki tisztítás céljából levette arany szemüvegét, majd egymásután azokra fordította tekintetét, akik a szobában voltak, beleszámitva Caballucot is, aki kevéssel ezelőtt belépve, egy székhelyre ült. Perfecta asszony úgy nézett rájuk, mint a tábornok szokott kedvelt hadseregére. Aztán unokaöccsének gondolkodó és derült arcukat vizsgálta, e stratégiai ellenségét, aki rögtönözve jelent meg előtte, amikor már szégyenletes futásban hitte.

Haj! Vér, pusztulás és nyomor!... Nagy csata volt készülóban.

XVI. Éjszaka.

Orbajosa aludt. A közvilágítás szomoru mécsesei az utcásarkokra és utcácskákra végső fényüket vetették, mint a fáradt szemek, melyek már nem tudják legyőzni az álmot. Gyöngye fényüknél surrantak el, köpenyeikbe burkolódzva, a csatangolók, az őrszemek és a játékosok. Csupán a részegesek rekedt ordítása és a szerelmesek dala zavarta a történelmi város csöndes békéjét.

Hirtelen felhangzott egy vidám boros hang Ave Máriája, amely olyannak tűnt fel, mint az alvó helység egy fájdalmas panaszdala...

Perfecta asszony házában is csönd honolt. Csakis egy párbeszéd zavarta meg, amelyet Cayetano ur könyvtárában ez és Pepe Rey folytattak. A tudós nyugodtan ült dolgozó asztala mellett, amely tele volt mindenféle papirosokkal, amelyek jegyzeteket, észrevételeket és adatokat tartalmaztak; a legcsekélyebb rendetlenség sem zavarta mindezt, noha a legnagyobb változatosságban és gazdagságban hevert ott. Rey rávetette szemét e nagy papirhegyre; de gondolatai kétségkívül e tudományosságtól teljesen idegen régiókban jártak.

- Perfectának - szólt a régiségtudós - bár kitűnő asszony, megvan az a hibája, hogy bárminő jelentéktelen és léha dolgon megbotránkozik. Barátom, a vidéki városokban a legcsekélyebb ballépést is drágán kell megfizetni. Semmi különös sem találok benne, hogy ön Troyáék házában volt. Ugy találom, hogy Inocencio ur a jó ember külseje alatt is kissé czivakodó természetű. Mi köze van neki a dologhoz?...

- Odáig jutottunk, don Cayetano ur, hogy erős elhatározásra kell elszánnunk magunkat. Látnom és beszélnem kell Rosarioval.

- Hát lássa.

- De nem engedik - felelt a mérnök, öklével az asztalra csapva. - Rosariot erőszakosan zár alatt tartják...

- Zár alatt tartják! - kiáltott fel hitetlenül a tudós. - Annyi igaz, hogy nekem nem tetszik sem az arcza, sem a nézése, sem az a megdöbbentő lehangoltság, amely szép szemeiben honol. Szomorú, keveset beszél, sir... Don José barátom, nagyon tartok tőle, hogy ezt a leányt is az a rémes betegség fogja megtámadni, amely már annyi áldozatot szedett családom tagjai között.

- Rémes betegség! Milyen?

- Az örölség... helyesebben a mániák. Családomban nem volt senki, aki megszabadult volna tőle. Én, én voltam az egyedüli, akinek sikerült megmenekedni.

- Ön!... De mellőzve a mániákat - szólt türelmetlenül Rey, - én látni akarom Rosariot.

- Mi sem természetesebb ennél. De az az elkülönítés, melyben anyja tartja, bizonyos egészségi módszer, kedves Pepém, az egyedüli módszer, amelyet sikerrel alkalmaztak családom valamennyi tagjánál. Gondolja meg, hogy az a személy, akinek jelenléte és hangja a legnagyobb hatással lehet a kis Rosario gyöngye idegrendszerére, az épp szívének választottja.

- De mégis, - makacskodott Pepe, - én látni akarom Rosariot.

- Tán Perfecta nem fogja ellenezni - szólt a tudós, figyelmét jegyzeteire és papirosaira fordítva. - Nem akarok olyan dolgokba avatkozni, amelyekhez nincs közöm.

A mérnök, látva, hogy semmire sem megy a jó Polentinosszal, visszavonult, hogy eltávozzék.

- Ön dolgozni szándékozik és én nem akarom zavarni.

- Nem, még ráérek. Nézze, mily csomó becses adatot gyűjtöttem össze ma. Hallgassa csak... »1537-ben Orbajosa egy szülöttje, akit Bartolomé dél Hayonak hívtak, Civitta Vecchiában volt Castel-Bodrigo márki gályáin.« Más. »Ugyanabban az évben két testvér, szintén Orbajosa fiai, akiket Juan és Rodnigo Gonzalez del Arconak hívtak, elutaztak azzal a hat hajóval, amelyek Maestriquenél február 20-án szálltak tengerre és Calais mellett egy angol és flamand hajóval találkoztak, melyeket Van Owen küldött.« Szóval ez tengerészetünknek nevezetes dicső cselekedete volt. Felfedeztem, hogy egy orbajosai, bizonyos Mateo Diaz Goronel nevezetű őrségi zászlótartó volt az, aki 1709-ben a »Verses dicsérete, gyászéneke, lírai diszhimnusa, számszerinti leírása, dicsőséges fáradalmi, nyomoruságos dicsőségei az Angyalok Királynéjának« című munkát írta és Valenciában kinyomatta. Rendkívül becses példányom van e műből, amely Peru kincseivel ér föl... Ugyancsak orbajosai ember a szerzője annak a híres »Értekezésnek a lovaglás különböző módozatairól«, amelyet tegnap mutattam önnek... Szóval egyetlen lépést sem teszek a kiadatlan történelem utvesztőjében a nélkül, hogy valamely híres földivel ne találkoznék. Én ki akarom rántani mindezeket a neveket abból az igazságtalan sötétségből és feledésből, amelyben leledzenek. Mily tiszta élvezet az, drága Pepém, ha minden időnket ama föld majd epikus, majd irodalmi dicsőségeinek szentelhetjük, amelyen születünk.

- És felhasználhatja-e jobban az ember azt a csekély értelmet, amit Istentől kapott, azt az öröklött vagyont és azt a rövid időt, amelylyel e földön a leghosszabb tartalmu élet is rendelkezhetik?... Hála nekem, ki fog tűnni, hogy Orbajosa híres bölcsője a spanyol génusznak. De mit mondok? Hát nem ismerhetni rá híres származására a mostani urbs-augustai nemzedék nemességében és nagyszívűségében is? Kevés oly helyet ismerünk, ahol szebben virágoznának az összes erények növényei és fái, menten a vétkek kártékony gyomától. Itt minden béke, kölcsönös tisztelet, keresztényi alázatosság. A felebaráti szeretetet itt úgy gyakorolják, mint az ősidőkben: itt nem ismerik a bűnös szenvedélyeket, és ha rablókról vagy gyilkosokról hall beszélni, vegye biztosra, hogy azok nem e nemes föld fiai, vagy, hogy azokhoz a szerencsétlen romlott egyénekhez tartoznak, akiket a demagógiai prédikációk mértelyeztek meg. Itt a nemzeti jellem a maga teljes tisztaságában nyilvánul: egyenes, nemes, romlatlan, tiszta, egyszerű, patriarkális, vendégszerető, nagylelkű... Azért szeretek annyira e békés magányban élni, távol a városok utvesztőjétől, ahol, haj! a hamisság és a bűn tanyázik. Azért nem tudott innen elcsábítani az a sok barátom, aki Madridban lakik; azért élek én becsületes földieim és könyveim édes társaságában, folytonosan magamba szíván a becsületesnek azt az egészséges atmoszféráját, amely lassanként enyészik már Spanyolországunkban és ma már csak azokban az alázatos és keresztény városokban található fel, amelyek erények útján fel tudják tartani. És higgye meg, kedves Pepém, hogy ez a békés magány sokban hozzájárult ahhoz, hogy a családomba befészkelődött rettenetes betegségtől megszabadultam. Ifjúságomban nekem is, épp úgy, mint atyámnak és testvéreimnek, nagy hajlamban volt a legképtelenebb mániákra; de ime, most itt lát, oly meglepően kigyógyítva, hogy az efféle betegséget csak onnan ismerem, hogy másban látom. Azért nyugtalankodom oly nagyon kedves kis unokahugom miatt.

- Örvendek, hogy Orbajosa levegője olyan jót tesz önnek - mondá Rey, aki nem tudta túrtőztetni gunyos érzését, amely sajátságos törvény következtében keletkezett szomorúságának közepette. - Nekem annyit ártott, hogy azt hiszem, rövid idő múlva én is maniákus leszek, ha így folytatom tovább. Jó éjt tehát, dolgozzék sokat.

- Jó éjszakát.

Lakásába tért, de nem volt álmos, nem érezte a fizikai nyugalom hiányát, sőt ellenkezőleg, mély izgatottság fogta el, amely arra készté, hogy ide-oda mozogjon s ezért töprengésekbe mélyedve járt-kelt szobájában. Aztán kinyitotta a kertre nyíló ablakot és rákönyökölve a rámajára, az éjszaka mérhetetlen feketeségének nézésébe merült. Nem lehetett látni semmit. De a felizgatott kedélyű ember mindent lát, és Pepe, szemével a sötétségbe bámulva, nézte, mint rajzolódik ki benne szerencsétlenségeinek tarka-barka képe. A sötétség miatt nem láthatta sem a föld, sem az ég virágait, amelyek a csillagok.

A világosságnak ez az ugyszólván abszolút hiánya idézte elő a fák tömegének illuzórius mozgását is, amelyek látszólag kiterjeszkedtek, lassan szét-, majd ismét összehúzódtak, mint a sötétség tengerének hullámai. Rettentő apály és dagály, meg nem nyilatkozó erők közti küzdelem mozgatta a csendes szférát. A matematikus, lelkének az éjszakára vetített ezt a sajátságos képét szemlélgetve, szólott:

- A harcz rettenetes lesz. Majd meglátjuk, ki marad a győztes.

Az éjszaka rovarai titokzatos szavakat sugtak a fülébe. Itt egy éles czirpelés; itt zümmögés, amely emlékeztet a csettintésre; amott panaszos zsongások; távolabb egy rezgő hang, amely hasonlít a kóbor juhok nyakába akasztott kolomp csengéséhez. Hirtelen Rey sajátságos mássalhangzót hallott, egy gyors zöngést, amelyet csak emberi nyelv és ajkak ejthettek ki. Ez a hang villámként hatott fiatal emberünk agyára. Lelke bensejében érezte sziszegni ezt a futólag kiejtett s-t, amely másodszor, harmadszor is ismétlődött s mindinkább erősödött. Mindenfelé szétnézett, feltekintett a ház felső részére is, és az egyik ablakban egy szárnyait

mozgató fehér madárhoz hasonló valamit vett észre. Pepe Rey izgatott kedélyén egy pillanatig a csodás fénikszmadár gondolata villant át, pedig az a madár nem volt más, mint egy zsebkendő.

A mérnök az ablakon át a kertbe ugrott. Jól odafigyelve, unokahuga kezét és arcát vette észre. Ugy tetszett neki, mintha azt is látná, hogy a hallgatásra intés azt a szokásos jelét is megteszi, hogy ujját a szájához illeszti. Aztán a vonzalmas árnyék lefelé nyújtotta karját és eltűnt. Pepe Rey gyorsan ismét a szobájába tért, és nem akarván zajt ütni, a folyosóra ment és végighaladt rajta. Szívének dobbanását hallotta, mintha benn össze-vissza hasogatták volna. Néhány perczig várt... végül egész határozott gyöngéd zajt hallott a lépcső fokain. Egy-kettő, három... Ezt a zajt kis cipőcskék idézték elő.

Arra felé indult a mély sötétségnek közepette és kinyújtotta karját, hogy segítségére legyen annak, aki leszállóban volt. Lelkén exaltált és mély megindultság uralkodott; de miért tagadjuk? a gyöngéd érzelmek mögött, pokoli sugallatként, egy más, rettenetes érzés, a bosszuvágy érzése kelt. A léptek mindig közelebből hallatszottak. Pepe Rey előre ment és keze, melylyel az úrban tapogatódzott, egy más kézzel találkozott. Mindkettő, jaj! erős szorításban egyesült.

XVII. Fény a sötétben.

A folyosó hosszú és széles volt. Egyik szélén volt az alja annak a szobának, amelyben a mérnök lakott; közepén az ebédlő és másik szélén a lépcső és egy nagy, zárt ajtó, amelytől lépcső vezetett a kapuhoz. Ez ajtó egy kápolnáé volt, amelyben a Polentinosok végezték házi ájtatosságukat. Némelykor misét is mondtak benne.

Rosario a kápolna felé vezette unokabátyját és a lépcső aljában lerogyott.

- Itt?... susogta Pepe Rey.

Rosario jobbkezének mozgásából észrevette, hogy keresztet vet magára.

- Kedves unokahugom, Rosario... köszönöm, hogy lehetővé tetted, hogy lássalak! - kiáltott fel, erősen karjaiba szorítva a leányt.

Ajkain a fiatal leány hideg ujjait érezte, melyek hallgatásra készítették. Őrjöngve megcsókolta őket.

- Meg vagy dermedve, Rosario... miért remegsz így?

Fogai összeütődtek és egész teste lázas konvulzióban reszketett. Rey arcán unokahuga arcának tüzeit érezte és ijedten felkiáltott:

- Homlokod valóságos vulkán. Lázas van.

- Nagy.

- Valóban beteg vagy?

- Igen...

- És kijöttél...

- Hogy lássalak.

A mérnök karjai közé szorította, hogy megvédelmezze; de ez nem volt elég.

- Várj, szólt élénken, miközben felállt. - Megyek szobámba utazó köpenyemért.

- Oltsd el a világosságot, Pepe.

Rey égve hagyta a lámpát szobájában, melynek nyílásán át gyöngéd fény áradt ki és megvilágította a folyosót. Nyomban visszatért. A sötétség már mély volt. A falakat tapogatva ért oda, ahol unokahuga volt. Találkozásuk után tetőtől-talpig gondosan betakarta.

- Jól vagy most, leányom?

- Igen, nagyon jól, mert veled vagyok.

- Velem... és mindörökre! - kiáltott fel nekiheevülve a fiatal ember.

De észrevette, hogy a leány kirántotta magát karjai közül és felállt.

- Mit csinálsz?

Egy vasacska zaját hallotta. Rosario kulcsot illesztett a láthatatlan zárba és vigyázva kinyitotta az ajtót, amelynek aljában ültek. Bizonyos dohos szag, olyan, amely minden hosszú időn át bezárt helyiség sajátja, szállt ki a siri sötétségü üregből. Pepe Rey észrevette, hogy kézen fogják s hogy unokahuga halk hangon így szólt:

- Lépj be.

Néhány lépést tettek. Azt hitte, hogy ismeretlen elizeumi helyekre vezet a éjszaka angyala. A leány tapogatózott. Végre ismét felhangzott édes hangja, amely ezt susogta:

- Ülj le.

Egy falócza mellett álltak. Mindketten leültek. Pepe Rey újból átölelte. Ugyanabban a pillanatban feje egy rendkívül kemény tárgyba ütdött.

- Mi ez?

- A lába...

- Mit mondasz, Rosario?

- A lába a szent Jézusnak, a felfeszített Krisztus szobrának, amelyet házunkban imádunk.

Pepe Rey úgy érezte, mintha hideg vágás hasítaná át szívét.

- Csókold meg - szólt parancsolólag a leány.

A matematikus megcsókolta a szent szobor fagyos lábát.

- Pepe - kiáltott fel aztán a kisasszony, hevesen megszorítva unokabátyja kezét. - Hiszel Istenben?

- Rosario!... mit beszélsz? Mily örültségekre gondolsz! - válaszolt megdöbbenve az unokabátyja.

- Felelj.

Pepe Rey nedvességet érzett kezén.

- Miért sirsz? - szólt teljesen megzavarodva. - Rosario, megölsz képtelen kétségeiddel. Ha hiszel-e Istenben! Kétkedel bennem?

- Én nem; de mindnyájan azt mondják, hogy istentelen vagy.

- Elvesztenéd becsülésemet, elvesztenéd előttem tisztaságodnak és varázsodnak nimbuszát, ha hitelt adnál ennek az esztelenségnek.

- Mikor hallottam, hogy istentelennek nyilvánítanak és semmiféle módon nem tudtam az ellenkezőjéről meggyőződni, lelkem mélyéből tiltakoztam e rágalom ellen. Te nem lehetsz istentelen. Bennem erősen és élénken él a te hitednek érzése, épp úgy mint a saját magamé.

- Mily jól beszéltél! Akkor hát miért kérdezed, ha hiszek-e Istenben!

- Mert a te szádból akartam hallani és örvendezni szavaidnak. Már oly rég ideje, hogy nem hallok hangodat!... mennél nagyobb tehát örömöm most, amidőn hosszú hallgatás után újra hallok, amint ezt mondja: »hiszek Istenben«?

- Rosario, még a gonosz emberek is hisznek benne. Ha vannak istentelenek, amiben kételkedem, akkor azok a rágalmazók, a cselszövők, akikkel meg van mételyezve a világ... Én a magam részéről keveset törődöm a cselszövényekkel és rágalmakkal, és ha te is följük emelkedel és elzárod szivedet a viszály amaz érzései elől, amelyeket gonosz kéz törekszik elhinteni benne: semmi sem áll útjában boldogságunknak.

- De mi történik velünk? Pepe, kedves Pepe, te hiszel az ördögben?

A mérnök hallgatott. A kápolna sötétsége nem engedte meg Rosarionak, hogy láthassa azt a mosolyt, amelylyel unokabátyja ezt a sajátságos kérdést fogadta.

- Igazán hinni kell majd benne, - szólt végre.

- Mi történik velünk? Mama megtiltja, hogy lássalak, de az ateizmuson kívül nem mond rosszat rólad. Azt mondja, hogy várjak, hogy te majd elhatározod magad, hogy elmégy, hogy visszatérsz... Szólj hozzám őszintén... Rossz véleményt alkottál magadnak anyámról?

- Semmikép - viszonzá Rey, gyöngédsége sugallatára hallgatva.

- Nem hiszed-e, amit én, hogy nagyon szeret engem; hogy szeret mindkettőnket, hogy csupán javunkat akarja és hogy végre meg fogjuk nyerni tőle a kért beleegyezést.

- Ha te így hiszed, akkor én is... Anyád mindkettőnket az imáadásig szeret... De kedves Rosario, meg kell vallani, hogy egy démon férkőzött be ebbe a házba.

- Ne tréfálj - viszonzá a leány édesen - A mama nagyon jó. Egyszer sem mondta, hogy nem volnál méltó, hogy férjemmé légy. Csupán csak ateizmusodat emlegeti. Azt is mondják, hogy mániáim vannak és hogy most olyan mánia fogott el, hogy egész lelkemből szeretlek téged. Családunkban törvény, hogy ne szálljunk szembe velünk született mániákkal, mert ha megtámadjuk őket, még súlyosabbakká lesznek.

- Azt hiszem, melletted jó orvosok vannak, akik feltették magukban, hogy meggyógyítanak, és ez, drága imádoztam, végre sikerülni is fog nekik.

- Nem, nem, ezerszer nem, - kiáltott fel Rosario, fejét vőlegénye keblére hajtva. - Veled együtt akarok megörülni. Érted szenvedek, érted vagyok beteg; érted vetem meg az életet és teszem ki magam a halálnak... Már előre látom, holnap rosszabbul leszek, állapotom aggasztóbb lesz... Meg fogok halni: mit bánom én!

- Te nem vagy beteg - viszonzá Rey erélyesen, - nálad csak erkölcsi zavarodás állott be, amely természetesen könnyű, ideges felindulásokkal jár; te csak azért szenvedsz, mert borzasztó erőszakot gyakorolnak rajtad. Egyszerű, nemes lelked ezt nem fogja föl. Engedelmeskedel, megbocsátasz azoknak, akik ártanak neked, szomorkodol és szerencsétlenségedet gyászos természetfölötti hatásoknak tulajdonítod, hallgatagon szenvedsz, odahajtod ártatlan nyakadat a hóhér bárdja alá; engeded, hogy megöljenek és maga a kés is, melyet torkodba mártanak, virágtövisnek tűnik fel neked, amely utközben szuródott beléd. Rosario, vedd ki fejedből e gondolatokat; figyeld meg jól igazi helyzetünket, amely nagyon komoly; keresd okát ott, ahol valóban van és ne engedj gyáva módon a gyötrelmes bánásmódnak, amelylyel

testedet-lelkedet beteggé teszik. A bátorság, amelynek hijával vagy, visszaadja majd egészségedet; mert te nem vagy valóban beteg, kedves leányom, te... akarsz, hogy mondjam meg? te meg vagy ijedve, te meg vagy rémitve. Az történt veled, amit a régiek nem tudtak meghatározni és megejtésnek neveztek. Rosario, légy bátor, bizzál bennem! Kelj föl és kövess. Többet nem mondok.

- Jaj Pepe, kedves unokabátyám!... azt hiszem, igazad van - kiáltott fel Rosario könnyözönbe fulva. - Szavaid mint erős ütések visszhangzanak szivemben és megremegtetvén, új életet öntenek belém. Itt, a sötétségben, ahol nem láthatjuk egymás arcát, kimondhatatlan fény árad ki belőled, amely lelkemben világosságot gyújt. Mi az, amivel ennyire átalakítsz engem? Mikor megismertelek, legott mássá lettem. Azokon a napokon, amelyeken nem láthattalak, ismét régi, jelentéktelen állapotomba, első gyávaságomba süllyedtem vissza. Nélküled homályban élek, kedves Pepém... Azt fogom tenni, amit te mondasz, felkelek és követlek. Együtt megyünk, ahová akarsz. Tudod, hogy már jól érzem magam? Tudod, hogy már nincs lázam, hogy erőm visszatér, hogy futkosni, kiabálni volna kedvem, hogy egész lényem újra éled, növekszik, megszázaszódik, csak hogy imádhassalak téged? Pepe, igazad van. Én nem vagyok beteg, csak gyávává, félnékké vagyok téve; helyesebben, megejtve.

- Ugy van, megejtve.

- Megejtve. Rettenetes szemek néznek rám és némává tesznek, megremegtetnek. Félek; de mitől?... Egyedül neked van meg az a különös hatalmad, hogy visszaadhatod életemet. Téged hallgatva, feltámadok. Azt hiszem, ha halott volnék, és te elhaladnál sirom mellett, a föld mélyében is érezném lépteidet. Oh! ha most láthatnálak!... De itt vagy, mellettem és nem kételkedhetem, hogy te vagy... Annyi időn át nem látni téged!... Örült voltam. Minden magános nap századnak tűnt fel előttem... Azt mondták, holnap, holnap és megint holnap. Éjente ablakomhoz támaszkodtam és a te szobád fényének világossága szolgált vigasztalómul. Néha az üvegekre vetett árnyékok isteni jelentés volt nekem.

Kifelé nyújtottam karomat, könnyeztem és gondolatban sikoltottam, anélkül, hogy hangosan meg mertem volna tenni. Mikor a szolgáló meghozta izenetedet; mikor megkaptam leveledet, melyben távozásodat tudattad, szomorú lettem, és azt hittem, a lélek elhagyja testemet és lassu halált halok.

És estem, estem mindinkább lejjebb, mint a röptében megsebesített madár, amely esés közben mindjobban haldoklik, haldoklik... Ma este, mikor láttam, hogy még oly későn ébren vagy, nem tudtam ellentálni a vágynak, hogy ne beszéljek veled és lejttem. Azt hiszem, hogy mindazt a bátorságot, amelylyel életemben rendelkezhetem, egyetlen egy cselekedetre fordítottam, erre, és hogy ezentúl ismét nem leszek képes legyőzni gyávaságomat... De te majd éleszteni fogsz; erőt adsz, segítsz, nemde?... Pepe, kedves unokabátyám, mondd, hogy igen; mondd, hogy erős vagyok, hogy az leszek, mondd, hogy nem vagyok beteg és nem leszek az. Már nem is vagyok. Oly jól érzem magam, hogy kaczagok nevetséges bajaimon.

Ezt mondva, Rosario érezte, hogy unokabátyja frenetikusan átöleli karjával. Egy jaj hangzott el, amely azonban nem az ő ajkairól szállt el, hanem a mérnökéiről, aki fejét lehajlás közben erősen odaütötte a Krisztus lábához. A sötétség az, ahonnan a csillagokat láthatni.

Lelke állapotának és annak a természetes hallucinációnak megfelelőleg, melyet a sötét helyek idéznek elő, Pepe Reynek úgy tetszett, mintha feje nem a szent lábával érintkezett volna, hanem hogy ez maga mozdult meg, hogy a legrövidebb és legékesebben szóló módon megintse. Félig tréfásan, félig komolyan felemelte fejét és így szólt:

- Uram, ne bánts, hisz nem akarok semmi rosszat tenni.

Ugyanebben a pillanatban Rosario megfogta a fiatalember kezét és szívéhez szorította. Tiszta, komoly, megindult angyali hang hallatszott, amely ezt mondá:

- Uram, akit imádok, családomnak és házamnak védőszentje, uram, akit Pepe is imád; áldott szent Krisztus, aki a keresztfán haltál meg vétkeinkért: előtted, a te sebzett tested előtt, töviskoszorúval koronázott fejed előtt mondom, hogy ez az én férjem és hogy utánad ő az, akit szívem a legjobban szeret, mondom, hogy férjemnek jelentem ki őt és inkább meghalok, mintsem másé legyek. Lelkem és szívem az övé. Intézd úgy, hogy a világ ne ellenezze boldogságunkat és tedd kegyesen lehetővé ezt a házasságot, amely - esküszöm - épp oly jó lesz a világ előtt, mint amilyen lelkiismeretem előtt.

- Rosario, enyém vagy - kiáltott fel exaltáltan Pepe. - Sem anyád, sem bárki más ezt meg nem akadályozhatja.

A leány szép fejét unokabátyja keblére hajtotta. Reszketett a férfias, erős karok között, mint a galamb a saskeselyű karmai között.

A mérnök lelkén villámként vonult át a gondolat, hogy a démon létezik; de akkor a démon ő volt. Rosario könnyed mozdulattal jelezte félelmét; mintha a meglepetés remegése fogta volna el, amely veszélyt jelent.

- Esküdj meg, hogy megmaradsz elhatározásod mellett - szólt zavartan Rey, észrevevén ezt a mozdulatot.

- Esküszöm atyám hamvaira, amelyek itt vannak...

- Hol?

- Lábunk alatt.

A mérnök érezte, hogy lábaik alatt emelkedik a koporsó... de nem, nem emelkedett, csak ő vélte ezt észrevenni, noha matematikus volt.

- Esküszöm - ismétlé Rosario - atyám hamvaira és Istenre, aki lát bennünket... Testeink, így amint most együtt vannak, nyugodjanak e sir alatt, ha Istennek minket ez életből elszólítani tetszik.

- Ugy legyen - ismétlé Pepe Rey, mély megindultsággal, miközben lelkét megmagyarázhatatlan zavar fogta el.

Rövid időn át mindketten csendesen maradtak. Rosario felállott.

- Már?

Ismét leült.

- Megint reszketesz - szólt Pepe. - Rosario, te beteg vagy; homlokod ég.

- Ugy látszik, meghalok - susogta a fiatal leány akadozó lélekzettel. - Nem tudom, mi a bajom.

Eszméletét veszítve rogyott unokabátyja karjai közé. Mikor megczirógatta, észrevette, hogy arczán hideg verejték ütött ki.

- Valóban beteg - mondá magában. - Ez a kijövetel nagy könnyelműség volt.

Karjába vette és azon igyekezett, hogy feléleszsze, de sem reszketése, sem ájultsága nem szünt meg, amiért is Pepe elhatározta, hogy kiviszi a kápolnából, hogy a friss levegő magához térítse. Így is lőn. Mikor eszméletre tért, nagyon nyugtalankodott amiatt, hogy ily időtájban házon kívül van. A székesegyház órája négyet ütött.

- Milyen késő van már! - kiáltott fel a lány.

- Bocsáss el, unokabátyám. Azt hiszem, bírok már járni. Valóban nagyon rosszul vagyok.

- Felkisérek.

- Semmi szín alatt. Inkább csuszva mászom fel szobámig... Mintha zaj hallatszott volna?...

Mindketten hallgattak. Figyelmük intenzitása abszolút csendet idézett elő.

- Nem hallasz semmit, Pepe?

- Abszolute semmit.

- Figyelj... Most, most hallatszik megint. Oly zaj ez, amelyről nem tudom, távolból, messze távolból, vagy közélről, igen közélről hallik. Épp úgy lehetne anyám lélekzése, mint a csikorgása annak a kis zászlónak, amely a székesegyház tornyán van. Ah! Nekem finom hallásom van.

- Nagyon finom... Tehát, kedves hugom, karomban viszlek fel.

- Jó, vigy fel a lépcső legutolsó fokáig. Onnan magam megyek. Kis pihenőre van szükségem... De nem hallod?

A lépcső legelső fokán megálltak.

- Érczes hang.

- Anyád lélekzése?

- Nem, nem az. A zaj a messze távolból jó. Kakaskukorékolás volna?

- Lehet.

- Ugy tetszik, mintha két tompán bugó szó hallszanék...

- Hallom már, hallom, mormolá Pepe.

- Sikoltás.

- Trombita harsogás.

- Trombita!

- Igen. Menjünk gyorsan. Orbajosa nemsokára felébred... Már egész világosan hallani. Katonai csapat közeledik.

- Csapat.

- Nem tudom miért, de nekem úgy tetszik, hogy ez a katonai bevándorlás hasznomra lesz... Vidám vagyok. Rosario, siessünk fel.

- Én is vidám vagyok. Menjünk.

Egy pillanat alatt Rey felvitte hugát és a két szerelmes elbucsuzott, oly halkan sugdolódzva, hogy alig hallották egymást.

- Majd a kert felé néző ablak elé állok, hogy jelezzem, hogy baj nélkül értem szobámba. Isten veled.

- Isten veled, Rosario. Vigyázz, ne botolj meg a butorokban.

- Jól ismerem a járást. Majd viszontlátjuk egymást. Állj az ablak elé, ha meg akarod kapni távirati válaszomat.

Pepe Rey megtette, amit meghagytak neki; de sokáig várt és Rosario nem jelent meg az ablak előtt. A mérnöknek úgy tetszett, mintha izgatott hangokat hallott volna a felső emeleten.

Vége az első kötetnek.

II. KÖTET

XVIII. Csapat.

Orbajosa lakosai utolsó álmuk szürkületi homályában hallották azt a tiszta trombitahangot és kinyitván szemüket, csak annyit mondtak:

- Csapat.

Némelyek félig ébren, félig álomban, önmagukhoz szólva, ezt mormogták:

- Végre nyakunkra küldték azt a csöcseléket.

Mások gyorsan feltápáskodtak és ezt dünnyögték:

- Menjünk, nézzük meg azokat az elkárhozottakat.

Némelyik ekként monologizált:

- Nagy előnyben vagyunk... Ők majd adót, porczyót akarnak; és mi botot és verést adunk.

Olyik házban e vidáman kiejtett szók hallatszottak:

- Hátha jön a fiam... Hátha jön a testvérem!...

Mindenki kiugrott ágyából, gyorsan felöltözködött, kinyitotta az ablakokat, hogy lássa a lármás ezredet, amely a nap első sugaraival érkezett meg. A város csupa szomorúság, csönd, öregség volt; a hadsereg csupa vidámság, zaj, fiatalság. Az egyik a másikba lépven, úgy tűnt föl, mintha a mumia csodálatosképen életet nyert és zajongva kikelt volna hüvös koporsójából, hogy táncoljon körötte. Mily mozgás, mily zajgás, mily kaczagás, mily vidámság! Nincs érdekesebb valami, mint egy hadsereg. A haza ifju és erőteljes képe ez. Az, ami a hazából az egyénben némelykor feszes, hősködő, babonás, máskor meg káromkodó, az elenyészik a fegyelem vasmarkú szorítása alatt, amely annyi sok jelentéktelen alakocskákból csodálatos egésznek alkot. A katona vagy a testecske, amely egy »oszolj« szóra kiválik a tömegből, amelyben szabályszerű, sőt néha felséges életet élt, megőrzi a hadsereg néhány sajátos tulajdonságát. De nem ez a leggyakoribb. Az oszlódást rendszeren hirtelen beálló elaljasodás kíséri, amiből következik, hogy ha egy hadsereg dicsőség és tisztelet tárgya, viszont egy katonai gyülekezet elviselhetetlen baj lehet, és a nép, amely sir örömeiben és lelkesedésében, ha falujába győztes ezredet lát bevonulni, remeg a félelemtől és a haragtól, ha szabadon és külön látja a katona urakat.

Az utóbbi történt Orbajosában, mert az időtájt nem volt dicsőség, amit meg lehetett volna énekelni, sem olyan ok, amely miatt diadaliveket emelhetek vagy hőseik vitéz tetteit emlegethették volna, és ezért mindenütt félelem és bizalmatlanság keletkezett a püspöki városban, amely ha szegény volt is, de azért nem szűkölködött a kakasok, gyümölcsök, pénz és leányok kincseiben, amelyek nagy veszélyben forogtak, amióta Mars említett tanítványai megérkeztek. Ezt nem tekintve is, a Polentinosok hazája, mint amely távol esett attól a mozgalomtól és zajtól, melyet a kereskedelem, vasut, az ujságok és egyéb nemü eszközök idéztek elő, nem szerette, ha békés nyugalomában zavarták.

Ahányszor csak kedvező alkalom kínálkozott, mindannyiszor élénk ellenállást fejtett ki, hogy sem alávetette volna magát a központi hatalomnak, amely jól-rosszul kormányoz bennünket... Emlegette hajdani kiváltságos törvényeit, amelyeken folytonosan kérődzött, mint ahogy a teve is újra rágja meg a táplálékot, melyet előttevaló nap megevett. Bizonyos makacs függetlenséggel, kicsapongó szabadsággal dicsekedett, amely nem csekély fejtörést okozott a tartomány kormányzójának.

Tekintetbe kell venni azt is, hogy Orbajosának már ős nemessége is pártos szellemű volt. Bizonyára megmaradt benne néhány azokból az idegszálakból, amelyek don Cayetano lelkes véleménye szerint, már a legrégibb korban hallatlan epikus hőstettekre buzditotta a várost; úgy, hogy néha még hanyatlása idején is erős vágyat érzett a nagy dolgok művelésére, lettek legyen bár azok durva, eszeveszett cselekedetek is. Annyi kiváló hazafival ajándékozván meg a világot, azt akarta, hogy jelenlegi fiai, a Caballucok, Merenguek és Pelosmalok felujtsák a hajdani »Gestá«-kat.

Valahányszor zendülés támadt Spanyolországban, ez a város mindenkor jelezte, hogy nem hiába van a világon, bár soha sem szolgált valódi háboru színhelyéül. Szelleme, helyzete, története a pártütés másodrangu szerepére kényszerítették. Megajándékozta ezzel a nemzeti gyümölcscsel az országot az 1827-iki apostoli párt harcrai alkalmával, a hétéves háboru alatt, 1848-ban, és más, a hazai történetben kisebb visszhangot keltő korokban. A pártok és a pártosok mindig népszerűek voltak; amely gyászos körülmény a függetlenségi harczból vette eredetét, ez is egyike lévén azoknak az üdvös dolgoknak, amelyekből végtelen sok utálatos dolog fakad. »Corruptio optimi pessima«. És a pártok és pártosok népszerűségével összeesik a növekvő népszerűtlensége mindannak, ami a központi hatalom kiküldetési céljaival vagy eszközeivel jött Orbajosába. A katonákat mindenkor annyira nem szívesen látták, hogy amidőn az öregek valamely bünt, rablást, gyilkolást, erőszak-elkövetést vagy más rémes tettet meséltek el, mindig hozzátették: »ez akkor történt, mikor a katonák megérkeztek.«

A mondottak után jegyezzük meg azt, hogy a mostani történetünk folyama alatt ide küldött ezredek korántsem mentek ki az utcákra sétálni, mert bizonyos meghatározott céljuk volt, melyet később fogunk behatóan részletezni. Mint nem csekély értékű adatot említjük, hogy amit itt beszélünk el, az a jelenlegitől sem nagyon messze, sem nagyon közeleső esztendőben történt. Azt is kijelenthetjük, hogy Orbajosa, melyet a rómaiak »urbs augustá«-nak neveztek, (bár sok modern tudós, megvizsgálván az ajosa¹⁶ szót, azt véli, hogy nevét onnan kapta, mert a világ legjobb foghagymája terem benne) nincs sem nagyon közel, sem nagyon messze Madridtól; arról sem kell biztositanunk olvasóinkat, hogy dicsőséges határait se Észak, se Dél, se Kelet, se Nyugot felé nem terjeszti ki, mert ez a történet mindenütt lehetséges, ahol csak a spanyolok járnak és érzik foghagymáik csipését.

A város kiosztotta az elszállásolási czédulákat, és minden katona a neki szánt lakás keresésére indult. Nagyon mogorván fogadták őket és a ház legkevésbé lakható részében adtak nekik szállást. Az igazat megmondva, a város leányai nem voltak olyan nagyon elégedetlenek, de nem illett örömet tanusítaniok az efféle csöccselék látogatása iránt. Csupán azt a néhány katonát látták szívesen, akik a vidék fiai voltak. A többieket idegeneknek tekintették.

Nyolcz órákor reggel egy lovassági alezredes lépett be czédulájával Perfecta asszony házába. Asszonyuk megbízásából a szolgák fogadták, mert az urhölgy nagyon komor lelki állapotban volt és nem akart a durva katona fogadására lefáradni lakosztályából. Kijelölték neki a háznak azt az egyedüli részét, amelylyel rendelkeztek: a Pepe Rey lakta szobát.

- Férjenek meg, ahogy tudnak - szólt Perfecta asszony fagyos, eczetes hangon. - És ha nem tudnak, menjenek az utcára.

Az volt-e a szándéka, hogy zaklassa aljas unokaöccsét, avagy valóban nem volt a házban más üres lakás? Nem tudjuk; és a krónikák, amelyekből ezt az igaz történetet meritettük, egy szóval sem emlékeznek erről a fontos kérdésről. A legkétségtelenebb módon csak annyit tudunk, hogy a két embernek nemcsak hogy nem esett terhére az együtt való elszállásolás, hanem még nagy örömet is okozott, mert régi barátok voltak. Vidám meglepetés érte mind-

¹⁶ Ajo a. m. foghagyma.

kettőjüket, amikor találkoztak és nem szüntek meg kérdéseket, felkiáltásokat intézni egymáshoz, mérlegelvén a sajátságos véletlent, mely őket ily helyen és ilyen alkalomból összehozta.

- Pinzón... te itt!... De mi ez? Nem sejtettem, hogy ily közel vagy...

- Hallottam, hogy e vidéken jársz, Pepe Rey; de azt még sem hittem, hogy a borzasztó, a vad Orbajosában fogok találkozni veled.

- De mily szerencsés véletlen!... mert ez a találkozás nagyon szerencsés, gondviselészerű... Pinzón, mi ketten valami nagyot fogunk művelni ebben a fészekben.

- És lesz időnk meggondolni - szólt a másik, az ágyra ülven, amelyben a mérnök feküdt, - mert úgy látszik, ketten egy szobában fogunk lakni. Micsoda ördögös ház ez?

- A nagynénémé, barátom. Beszélj róla nagyobb tisztelettel. Nem ismered nagynénémemet?... No de felkelek.

- Ennek örvendek; így legalább én feküdhetem le, mire nagy szükségem van... Micsoda ut, Pepe barátom, micsoda ut és micsoda város!

- Mondd, egy kis rendet vágni jöttél ide?

- Rendet!

- Azért mondom, mert olykor tán segítségetekre lehetek.

- Micsoda város, de micsoda város! - kiáltott fel a katona, levéve csákóját, kardját, utitaskáját és köpenyegét. - Már másod izben küldenek ide. Esküszöm neked, ha még egyszer megtörténik, feltétlen elbocsátásomat kérem.

- Ne mondj rosszat erről a jó népről. De mily időben jöttél! Mintha Isten küldött volna segítségemre, Pinzón... Rettentő szándékom, kalandos eszmém van, ha tetszik, tervnek is nevezheted, édes barátom... és csak nehezen boldogulhattam volna nélküled. Még egy percz előtt, örült töprengésekbe merülve, aggodalmasan mondtam: »Ha itt valami jó barátom, valami jó barátom volna...«

- Szándék, terv, kaland... Egyik a kettő közül, matematikus ur, vagy a gömbök járását vizsgáljuk, vagy a szerelemre adjuk magunkat...

- Komoly a dolog, nagyon komoly. Feküdj le és aludj egy keveset, aztán beszélünk.

- Lefekszem, de nem fogok aludni. Elmondhatsz mindent, amit akarsz. Csak arra kérlek, beszélj a lehető legkevesebbet Orbajosáról.

- Épp Orbajosáról akarok neked beszélni. Hát te is ellenszenvet érzesz a sok híres hős e bölcsője iránt?

- E foghagymások iránt. Mi így nevezzük őket... Csak annyit mondok, hogy bárminő híresek legyenek is, de reám épp úgy hatnak, mint a vidék gyümölcse. Ez a város oly népséget ural, amely bizalmatlanságot, babonát és utálatot terjeszt az egész emberi nem iránt.

Majd később elmondok egy esetet, egy kedves, egy rettenetes csinyt, amely a mult évben itt történt velem. Ha majd elmondom, nevetni fogsz, míg én majd szikrázni fogok a haragtól... De végre is, a mi elmúlt, az elmúlt.

- Abban, ami vélem történik, nincs semmi kedves.

- De e város iránt érzett gyűlöletem okai különbözők. Tudd meg, hogy itt gyilkolta le apámat 48-ban néhány lelketlen pártütő. Brigadéros volt és szolgálaton kívül állott. A kormány hivatva és amikor Madrid felé utaztában Villahorrendán utazott át, egy féltuczat akasztófavirág

megtámadta... Itt több harczviselő dinasztia van. Az Acenok, Caballucok, Pelesmalok... valóságos külön lapkiadások, ahogy valaki őket nevezte, és aki igen jól tudta, mit beszél.

- Felteszem, hogy a két ezred némi lovasságával nem azért jött ide, hogy Orbajosa kellemes kertjeit bejárja?

- Hát mi másért? Azért jöttünk, hogy bejárjuk az országot. Nagy fegyverkészletek vannak. A kormány nem meri felosztatni az ayuntamientók legnagyobb részét, mielőtt néhány ezredet el nem szállásolt a városokban. Mivel e vidéken nagy a pártok izgatása, mivel két szomszédos tartomány már meg van mételyezve, és mivel Orbajosa községe különben is fényes helyet foglal el a polgárháborúk történetében, attól félnek, hogy az idevaló hősködők kiállanak az országutra és rabolják, ami utjukba akad.

- Szép elővigyázat! De azt hiszem, amíg ez a népség el nem enyészik és újra nem születik, amíg még a kövek is formát nem változtatnak, addig nem lesz béke Orbajosában.

- Ez az én véleményem is, - szólt a katona, cigarettára gyujtva. - Nem veszed észre, hogy a pártosokat a legjobban becézgetik e vidéken? Mindazokat, - s hiányukban fiaikat - akik 1848-ban és máskor is pusztitgatták a vidéket, megtalálhatod a megyei szolgálatban, közigazgatásban, postánál: vannak akik rendőrök, szekrestyések... Némelyekből félelmetes harcosok váltak, akik a választások sorsát intézik, akiknek befolyásuk van Madridban és döntenek egyes emberek sorsa fölött... szóval ez a dolog borzasztó.

- Mondd, és nem lehetünk rá elkészülve, hogy a zendülők a napokban valami csinyt követnek el? Ha így volna, ti összezuznátok a várost és ebben én segítenék.

- Ha rajtam állana... A pártosok bizonyára mindent el fognak követni, ami módjukban van, mert a közeli tartományok zendülői átkozottul gyarapszanak. És köztünk legyen mondva, Rey barátom, én azt hiszem, hogy ez nagyba fog menni. Némelyek kacagnak rajta és azt állítgatják, hogy nem üthet ki olyan polgárháboru, amilyen a multkori volt. Nem ismerik az országot, nem ismerik Orbajosát és lakosait. Én azt állítom, hogy a most kezdődő felkelés messze szétágazó és hogy kegyetlen, véres harczra lehetünk elkészülve, amely eltart addig, amíg Istennek tetszik. Mi a te véleményed?

- Barátom, Madridban nevettem mindazokon, akik olyan hosszú és rémes polgárháboru lehetőségében hittek, amilyen a multkori volt; de most, amióta itt vagyok...

- E bájoló vidékeken kell megtelepedni; közről kell látni ezt a népet és hallani néhány szavát, hogy megtudják, miben sántikál.

- Igen, igen, a nélkül, hogy tudnám, mire alapítom véleményemet, tény az, hogy innen egész másképp látom a dolgokat és hiszek a hosszú, vad harczok lehetőségében.

- Tökéletesen így van.

- De most a közháborunál sokkal jobban foglalkoztat egy magánharcz, amelybe be vagyok bonyolítva s melyet röviddel ezelőtt üzentem meg.

- Azt mondtad, hogy ez a nagynénéd háza? Hogy is hívják?

- Doña Perfecta Rey de Polentinos.

- Ah! Névről ismerem. Nagyon kitünő asszony, az egyedüli, akiről nem hallottam rosszat beszélni a foghagymások között. Mikor a multkor itt voltam, mindenütt hallottam jószágát, nemes szívét, erényét dicsérni.

- Igen, nagynéném nagyon jószágos, nagyon szeretetreméltó - szólt Rey.

Aztán rövid ideig elmerülve maradt gondolataiban.

- De most jut eszembe... - kiáltott fel hirtelen Pinzón. - Madridban azt beszélték, hogy nőül veszed egyik unokahugodat. Minden kitudódott. Az a szép és isteni Rosario az?...

- Pinzón, beszéljünk lassan.

- Bizonyára ellenzésre akadtál.

- Sokkal többre ennél. Rettenetes harcra. Hatalmas, ügyes, elszánt barátokra van szükségem. A nehéz helyzetekben nagy tapasztalatu, alattomos ravaszságu és nagy bátorságu barátokra.

- Ember, hisz ez még komolyabb, mint egy kihívás.

- Sokkal komolyabb. Az ember könnyen megverekszik egy másik emberrel. Asszonyokkal, láthatatlan ellenségekkel, akik a homályban dolgoznak, lehetetlen.

- Halljuk, halljuk; egészen kíváncsivá tettél.

Pinzón alezredes egész terjedelmében az ágyra vetette magát. Pepe Rey széket vett elő és fejét karjára támasztva hosszasan előadta és részletesen elmondta neki haditervét. Pinzón mély kíváncsisággal hallgatta, és a nélkül, hogy bármit mondott volna, csak néhány rövid kérdést intézett Pepéhez, hogy bizonyos homályos pontokra nézve felvilágosítást kérjen.

Kinyújtózkodván és kényelmesen elhelyezkedván ágyában, mint oly ember, aki három éjszakán át nem aludt, így szólt:

- Terved merész és nehéz.

- De nem lehetetlen.

- Oh, nem, mert semmi sem lehetetlen ezen a világon. Gondold meg jól.

- Jól meggondoltam.

- És el vagy szánva, hogy keresztülviszed? Gondold meg, hogy az efféle dolgoknak már lejárt az idejük. Rosszul szoktak végződni és nem nagyon üdvösek végrehajtójukra nézve.

- El vagyok szánva.

- Nos bár a dolog veszélyes és komoly, nagyon komoly, amennyire tőlem telik, én kész vagyok mindenben és mindenkor segítségedre lenni.

- Számíthatok reád?

- Mindhalálig.

XIX.

Rettenetes harc. - Hadi csel.

Az első tüzelés nem késhetett soká. Pepe és Pinzón már mindenben egyetértettek a megállapított tervre vonatkozólag, amelynek első feltétele volt, hogy a két barát egymás előtt teljes ismeretlenséget színlel. Mikor a vacsora ideje eljött, Pepe Rey az ebédlőbe ment. Ott találta nagynénjét, aki épp akkor jött meg a székesegyházból, ahol szokása szerint az egész reggelt töltötte. Egyedül volt és mélyen elmerültnek látszott. A mérnök észrevette, hogy azon a halvány márvanyarczon, amely nem volt hijával bizonyos szépségnek, egy gyanu árnyéka borong. Mikor valamerre nézett, arcza visszanyerte gyászos világosságát, de keveset nézett és miután futó pillantást vetett unokaöcscse arczára, a jóságos uriasszonyé ismét megfigyelt félárnyékát öltötte fel.

Csendben várták az ebédet. Cayetanot nem várták, mert Mundograndeba ment.

Mikor hozzáfogtak az ebédhez, Perfecta asszony így szólt:

- És az a katona, akivel ma ajándékozott meg a kormány, nem jött ebédelni?
 - Ugy látszik, sokkal álmosabb, mint éhes - viszonzá a mérnök a nélkül, hogy nagynénjére nézett volna.
 - Ismered?
 - Sohasem láttam életemben.
 - Nagy örömünkre vannak a vendégek, akiket a kormány küld. Ágyaink, ebédeink azért vannak, hogy amikor azoknak a madridi semmirekellőknek tetszik, szabadon rendelkezzenek velök.
 - Félnék, hogy zendülések lesznek - mondá Pepe Rey, miközben úgy érezte, mintha minden tagján tüzzikrák futnának át - és a kormány el van tökéelve, hogy megsemmisíti, porrá zuzza az orbajosaiakat.
 - Ember, megállj, megállj, ne zuzzál porrá - kiáltott fel az urasszony szarkazmussal. - Jaj szegény fejünknek! Légy könyörületes és hagyd életben a szerencsétlen teremtéseket. És te persze azok közt leszel, akik segédkeznek a katonáknak megsemmisítésünk jámbor munkájában?
 - Én nem vagyok katona. Csak tapsolni fogok, ha mindörökre kiirtva látom a polgárháboru, a fegyelmezetlenség, a zavargás, a rablás és barbárság csiráit, melyek itt korunk és országunk szégyenére nagyban virágoznak.
 - Bizzunk mindent Istenre.
 - Orbajosában, kedves nagynéném, ugyszólván csak banditák és foghagymák vannak, mert banditák azok, akik egy politikai vagy vallási eszme nevében minden negyedik-ötödik évben veszélyes kalandokba bocsátkoznak.
 - Köszönöm, köszönöm, kedves öcsém, - szólt Perfecta asszony elsápadva. - Hát Orbajosában nincs más, csak ez? Tán akad itt még más valami is; ami neked nincsen meg, s amit keresni jöttél köznénk.
- Rey érezte az arczulcsapást. Lelke tüzet fogott. Olyan helyzetbe jutott, hogy csak nagy nehezen tudta megőrizni azt a tiszteletet, amelylyel neménél, állapotánál és hozzávaló viszonyánál fogva nagynénjének tartozott. Az erőszakos fellépésig jutott el és ellenállhatatlan roham taszította, biztatta nagynénje ellen.
- Azért jöttem Orbajosába, mert kegyed hivatott; kegyed megállapodott atyámmal...
 - Igen, igen, ez igaz - vágott közbe élénken az uriaszony, miközben szokott nyájasságát igyekezett visszanyerni. - Nem tagadom. Itt a valódi vétkes én voltam. Én vagyok oka unalmadnak, a kellemetlenségeknek, amelyeket okozol nekünk, mindazoknak a bosszantó dolgoknak, amelyek jövedeled következtében történtek.
 - Örvendek, hogy ezt beismeri.
 - Viszont te valóságos szent vagy. Tán még térdeljek is le kedvességed előtt és kérjek tőled bocsánatot?...
 - Asszonyom - szólt Pepe Rey komolyan, felhagyván az evéssel, - kérem, ne gunyolódjék rajtam ily könnyörtelen módon. Én nem követhetem ezen a téren... Nem mondtam mást, mint hogy az ön felszólítására jöttem Orbajosába.

- Így is van. Atyád és én megegyeztünk, hogy feleségül veszed Rosariot. Jöttél, hogy megismerjed. Én kezdettől fogva fiamul fogadtalak el... Te szinlelted, hogy szereted Rosariot...

- Bocsánatot kérek, - veté ellen Pepe. - Én szerettem és szeretem Rosariot; kegyed szinlelte, hogy fiául fogad el; kegyed csaló szívélyességgel fogadván, az első pillanattól fogva a ravasz-ság minden fogását felhasználta, hogy terhemre legyen és atyám terveinek megvalósulását lehetetlenné tegye; kegyed az első pillanattól fogva kétségbeejtésemre, bosszantásomra törekedett és mosolygó ajakkal, mézes szavakkal folyton üldözött és lassu tüzzel emésztetett; kegyed akasztatott a sötétben és a hátam megett egy csomó pert a nyakamba; kegyed csapatott el a hivatalos küldetéstől, amelylyel Orbajosába jöttem; kegyed költötte rossz híremet a városban; kegyed üzött ki a székesegyházból; kegyed tartott állandóan távolban szívem választottjától; kegyed gyötörte leányát inkvizíciói elzárással, amely még életébe kerülhet, ha isten közbe nem veti magát.

Perfecta asszony piros lett, mint a gránát. De sértett büszkeségének és felfedezett gondolatának fellobbanó lángja gyorsan elmúlt és halaványnyá, sápadttá tette. Ajkai remegtek. Eldobva teritékét, amelyből evett, hirtelen felállott. Az unokaöccs szintén felemelkedett.

- Istenem, Jézusom, Máriám! - kiáltott fel az uriasszony két kezét fejéhez emelve, melyet a kétségbeesés szokott mozdulatával szorongatott. - Hát lehetséges, hogy én ily durva sértéseket érdemeljek? Pepe fiam, te vagy az, aki szólsz hozzám?... Ha azt tettem, amit mondtál, akkor valóban nagyon bűnös vagyok.

Lerogyott a szófára és kezével eltakarta arcát. Pepe, lassankint hozzáközeledve, észrevette, hogy nagynénje keservesen zokog és bőségesen ontja könnyeit. Noha meggyőződését fejezte ki, nem tudta legyőzni a könnyed megbánást, amely erőt vett rajta és gyávának érezvén magát, kissé bosszantották az erős és bántó kifejezések, melyeket használt.

- Kedves néném - szólt kezét a vállára téve, - ha könnyekkel és zokogással felel, megindít, de nem győz meg. Bizonyító okokra és nem érzelmekre van szükségem. Szóljon hozzám, mondja, hogy tévedek, amikor azt gondolom, amit gondolok, aztán győzzön meg róla, és én be fogom ismerni hibámat.

- Hagyj el. Te nem vagy testvéremnek fia. Ha az volnál, nem sértegetnél úgy, ahogy sértegettél. Én tehát cselszövő, komédiásnő, képmutató hárpia, titkos hálókat kivető asszony vagyok?...

Ezt mondván, az urhölgy eltakarta arcát és szentséges kifejezéssel nézett unokaöccsére. Pepe meg volt zavarodva. Atyja hugának könnyei és nyájas hangja nem lehettek jelentéktelen tények a matematikus lelkére nézve. Már szájában voltak a szók, hogy bocsánatot kérjen. Általában nagy energiájú ember volt, de bárminő érzelmi dolog, amely szívére hatott, hirtelen gyerekké változtatta át. Matematikusok rohamai. Azt mondják, Newton is ilyen volt.

- Meg akarom adni neked a kért felvilágosítást - szólt Perfecta asszony, intve Reynek, hogy üljön melléje. - El akarom oszlatni tévedésedet. Lássad, jó, türelmes, alázatos vagyok-e... Azt hiszed, ellenkezni fogok veled, tagadni fogom a tényeket, melyekkel vádoltál?... Nem, nem tagadom a tényeket.

A mérnök meg volt döbbenve.

- Nem tagadom - folytatta az urhölgy. - Csak azt az ártalmas szándékot tagadom, amelyet nekik tulajdonítsz. Mi joga itéled meg azt, amit csak jelek és feltevések után ismersz? Hát rendelkezél te azzal a legfőbb értelmiséggel, amelylyel teljesen megítélheted a mások tetteit és ítélsz felettük? Isten vagy-e, aki ismeri a szándékot?

Pepe még inkább meg volt döbbenve.

- Nem szabad-e néha az életben közvetett módokat használni valamely jó és tiszta cél elérésére? Mily joggal ítéled meg cselekedeteimet, amelyeket nem értesz jól? Kedves öcsém, oly őszinteséget tanusítván irántad, melyet nem érdemelsz, megvallom neked, hogy igenis, én tényleg éltem rejtegetett fogásokkal, hogy elérjem azt, ami rám nézve és leányomra nézve egyaránt üdvös... Nem érted? Egészen hülyének látszol... Ah! A te matematikus és német filozófus eszed nem képes felfogni egy ügyes anya okoskodásait.

- Mindinkább megdöbbenek - szólt a mérnök.

- Döbbenj meg, ahogy tetszik, de valld be barbárságodat - nyilvánítá a hölgy, aki mindinkább tűzbe jött; - ismerd el felületességedet és velem szemben tanusított durva magadvisedet, midőn az imént vádoltál. Tapasztalatlan ficzko vagy, nincs más tudásod, mint amelyet a könyvekből meritettél, amelyek semmit se tanítanak a világról és a szivről. Te nem értesz máshoz, mint utak és tárnák csinálásához. Ah, urficskám, az emberi szivbe nem lehet a vasutak alagútjain át belépni és mélyére nem a bányák aknáin át lehet eljutni. A más lelkében nem a természetvizsgálók nagyítóüvegeivel lehet olvasni, és felebarátunk bűnösségét nem lehet megállapítani, ha az eszméket a magasságmérővel nivelláljuk.

- Az Istenre, nagynéném!...

- Miért nevezted meg Istent, ha nem hiszel benne? - kérde Perfecta asszony ünnepies hangon.

- Ha hinnél benne, ha jó keresztény volnál, nem kockáztatnál meg ily czudar ítéleteket a viselkedésemről. Én jámbor nő vagyok, érted? Az én lelkiismeretem nyugodt, érted? Én tudom, mit teszek és tudom, miért teszem, érted?

- Értem, értem, értem.

- Isten, akiben te nem hiszel, látja azt, amit te nem látsz, nem láthatsz: a szándékot. Nem mondok neked többet; nem akarok hosszú magyarázatokba bocsátkozni, mert nincs rá szükségem. Ugy sem értenél meg, ha azt mondanám, hogy célomat hátrány nélkül akartam elérni, anélkül, hogy megsértsem atyádat, anélkül, hogy megsértselek téged, anélkül, hogy az embereknek pletykázására adnék okot egy kerek elutasítással... Mindebből semmit sem mondok neked, mert ezt sem értenéd, Pepe. Matematikus vagy. Látod, ami előtted van és egyéb semmit; a durva természetet és más semmit; sugarakat, szögeket, súlyokat és más semmit. Látod a hatást, de nem az okot. Aki nem hisz Istenben, nem látja az okokat. Isten a világ legfőbb oka. Aki őt nem ismeri el, az szükségképpen mindent úgy ítél meg, mint te, ostobán. Például a viharban csak a pusztulást, a tűzvészben csak a kárt, a szárazságban a nyomort, a földrengésben a romokat; pedig, döllyfös uracskám, mindezekben a látszólagos szerencsétlenségekben fel kell keresni a szándék jóságát... igen, uram, a mindenkori jó szándékát Annak, aki nem tehet semmi rosszat.

Ez a zavaros, finom és titokzatos dialektika nem győzte meg Reyt; de nem akarta követni nagynénjét az efféle érvelések rögzös útján, miért is egyszerűen így szólt:

- Jó; én tisztелеm a szándékot...

- Most, hogy beismerni látszol tévedésed, - folytatá mind bátrabban a hölgy - még egy vallo-mást teszek előtted, azt, hogy rosszul tettem, mikor ily módot követtem, bár célom jobb már nem lehetett. Tekintve heves természetedet, tekintve azt, hogy képtelen vagy megérteni engem, szemtől szembe így kellett volna veled beszélnem: »öcsém, nem akarom, hogy a leányom feleséged legyen.«

- Ezt a nyelvet kellett volna önnek használnia az első naptól kezdve - válaszolt a mérnök megkönnyebbülten, mintha rettenetes tehertől szabadult volna meg. - Köszönöm önnek ezeket a szavakat. Miután sokáig kinoztak a sötétben, ez a pofoncsapás világos nappal nagyon tetszik nekem.

- Tehát megismétlem a pofoncsapást - erősíté az urhölgy épp oly energiával, mint bosszúsággal. - Most már tudod. Nem akarom, hogy feleségül vedd Rosariot.

Pepe hallgatott. Hosszu szünet állt be, amely alatt mindketten figyelmesen néztek egymásra, mintha egyiknek arca a másikra nézve a világ legtökéletesebb műremeke volna.

- Nem érted, mit mondtam? - ismétlé az asszony. - Hogy vége mindennek, hogy nincs házasság.

- Bocsásson meg, kedves nagynéném - szólt fiatalemberünk szilárdan - ha nem ijedek meg kijelentésétől. Abban az állapotban, amelybe a dolgok jutottak, az ön elutasításának csekély értéke van rám nézve.

- Mit mondasz? - kiáltott fel mennydörgő hangon Perfecta asszony.

- Amit hallott. Feleségül fogom venni Rosariot.

Perfecta asszony méltatlankodva felkelt: e perczen felséges, rettenetes volt. Olyan volt, mint az átok nő képében. Pepe derülten, bátran ülve maradt, a mély hit és a megingathatatlan elhatározás passzív bátorságával. Nagynénje haragjának kitörése, amely fenyegette, még a legcsekélyebb mértékben sem hatotta meg. Ő ilyen volt.

- Bolond vagy. Feleségül veszed leányomat, te az én leányomat, amikor én nem akarom?!...

Az urhölgy remegő ajkai e szavakat a tragédia valódi hangján ejtették ki.

- A mikor ön nem akarja!... Rosario másképp vélekedik.

- A mikor én nem akarom!... - ismétlé a hölgy. - Igen, mondom és ismétlem: nem akarom, nem akarom.

- Ő és én akarjuk.

- Ostoba, hát nincs más a világon, mint ő és te? Nincsenek szülők, nincs társadalom, nincs lelkiismeret, nincs Isten?

- Mert van társadalom, mert van lelkiismeret, mert van Isten, - állítá komolyan Rey, felkelve és kezeivel az ég felé mutatva - mondom és ismétlem, hogy feleségül veszem.

- Nyomorult, gőgös! És ha mindent lábbal tiporsz is, azt hiszed, nincsen törvény erőszakosságod meggátlására?

- Mert van törvény, mondom és ismétlem, hogy feleségül veszem.

- Semmit se tisztelsz?

- Semmit, a mi méltatlan a tiszteletre.

- És tekintélyem, akaratom, én... én semmi sem vagyok?

- Nekem a kegyed leánya minden, a többi semmi.

- Pepe Rey szilárd fellépése az ellenállhatatlan erő támadása volt, amely biztos tudatában van önmagának. Száraz, összezuzó, kimélet nélküli csapásokat mért. Szavai úgy hatottak - ha szabad ezzel a hasonlattal élnünk - mint valami kegyetlen tüzelés.

Perfecta asszony ismét a szófára rogyott; de nem sirt, csak ideges konvulzió rángatta tagjait.

- Ugy, hogy erre a becstelen istentagadóra nézve - kiáltott fel leplezetlen dühvel - nincsenek társadalmi tekintetek, nincs más, mint szeszély. Ez méltatlan kapzsiság. Leányom gazdag.

- Ha azt hiszi, hogy ezzel a finom fegyverrel megsebez, és az által, hogy megfordítja a kérdést és hamisan értelmezi érzéseimet, megsért méltóságomban, akkor nagyon téved, kedves nagynéném. Nevezzen kapzsinak. Isten tudja, milyen vagyok.

- Nincs benned tisztesség.
 - Ez épp olyan vélemény, mint bármely más. A világ felruházhatja önt a csálhatatlanság hírével. Én nem. Nagyon messze vagyok attól, hogy higgyem, mikép az ön kijelentései Isten előtt megfélebbezhetetlenek.
 - Hát igaz az, amit mondasz?... Hát még elutasításom után sem tágitsz?... Te lábbal tiporsz mindent, te szörnyeteg, te bandita vagy.
 - Ember vagyok.
 - Nyomorult vagy! Végezzünk: én megtagadom tőled leányomat, megtagadom.
 - Én meg elveszem! Csak azt veszem el, ami az enyém.
 - Takarodj előlem - kiáltott fel az uriasszony hirtelen felállva. - Te nyegle, azt hiszed, leányom törődik valamit veled?
 - Szeret, épp úgy, mint én őt.
 - Hazugság, hazugság!
 - Ő maga mondta. Bocsásson meg, ha ebben a kérdésben több hitelt adok az ő véleményének, mint a mamájának.
 - Mikor mondta, hisz több nap óta nem láttad?
 - A mult este láttam, és a kápolna Krisztusa előtt esküdött, hogy nőm lesz.
 - Óh botrány! óh aljasság!... De mi ez? Istenem, mily gyalázatosság! - kiáltott fel Perfecta asszony, kezével ismét fejét szorongatva és néhány lépést téve a szobában. - Rosario a mult este kijött a szobájából?
 - Kijött, hogy engem lásson. Már ideje volt.
 - Mily aljas viselkedés! Ugy jártál el, mint a rablók, úgy jártál el, mint a közönséges csábítók.
 - A kegyed módszere szerint jártam el. Szándékom jó volt.
 - És ő lejött!... Ah, gyanítottam. Ma korán reggel felöltözve leptem meg a szobájában. Azt mondta, azért ment ki, hogy... A valódi bűnös te vagy, te... Ez gyalázat. Pepe, mindent elvártam tőled, de ily nagy gáztettet nem... Mindennek vége. Távozz. Nem létezel rám nézve. Megbocsátok azzal a feltétellel, ha távozol... Egy szót sem mondok erről atyádnak... Mily borzasztó önzés! Nem, nincs szerelem tebenned. Te nem szereted leányomat.
 - Isten tudja, hogy miként imádom s ez nekem elég.
 - Ne vedd Isten nevét ajkaidra és hallgass, te istenkáromló - kiáltott fel Perfecta asszony. - Én hivatkozhatom Istenre, mert hiszek benne, és az ő nevében mondom, hogy leányom sohasem lesz a te feleséged. Leányom meg fog menekedni, Pepe; leányom nem lehet életében a pokolra ítélve, mert pokol a veled való házasság.
 - Rosario nőm lesz - válaszolt a matematikus patétikus nyugalommal.
- Az ájtatos urhölgyet mindjobban felingerelte unokaöccsének nyugodt, szilárd fellépése. Akadozó hangon így szólt:
- Ne gondold, hogy fenyegetéseid megijesztenek. Tudom, mit mondok. Mert hát lehet-e lábbal tiporni egy házi tüzhelyt, egy családot; lehet-e lábbal tiporni az emberi és isteni tekintélyt?
 - Lábbal fogok tiporni mindent - szólt a mérnök, aki már kezdte elveszíteni a türelmét és kissé izgatottabban felelt.

- Lábbal fogsz tiporni mindent! Ah! Látszik, hogy barbár, hogy vad és erőszakos ember vagy.
 - Nem, kedves nagynéném. Szelid, nyílt, becsületes és az erőszak ellensége vagyok; de kegyed között és közöttem, kegyed között, aki a törvény, és köztem, aki azt tisztelni vagyok hivatva, egy szegény, kinzott teremtés van, egy angyal, aki hallatlan vértanúságra van kárhoz-tatva. Ez a látvány, ez az igazságtalanság, ez a hallatlan erőszakosság az, amely nyíltságomat barbársággá, belátásomat durvasággá, becsületességemet a gyilkosok- és rablókéhoz hasonló erőszakká változtatja át; ez a látvány az, asszonyom, amely arra kész, hogy ne tiszteljem a kegyed törvényét, amely arra kész, hogy megszegjem, és lábbal tiporjak mindent. Ez, ami esztelenségnek látszik, megdönthetetlen törvény. Azt teszem, amit a társadalmak, ha épp oly illogikus mint lázító durvaság állja útjukat. Eszeveszettül gázolnak át rajta és vad rohammal pusztítanak el mindent. Ilyen vagyok én e perczen: magam sem ismerem magamra. Okos voltam és most durva vagyok; kegyeletes voltam és most szemtelen vagyok; művelt voltam, és most látom, hogy vad vagyok. Kegyed juttatott ehhez a borzasztó végletig; felingerelt és eltávolított a jó útról, amelyen békésen jártam. Kinek a hibája, az enyém, vagy az öné?
 - A tiéd, a tiéd!
 - Sem ön, sem én nem tudjuk eldönteni. Mindketten hijával vagyunk a higgadt észnek. Kegyedben erőszakosság és igazságtalanság; bennem igazságtalanság és erőszakosság. Oda-jutottunk, hogy mindketten barbárok vagyunk és könyörtelenül harcolunk egymás ellen és sebesítjük egymást. Isten megengedte, hogy így legyen. Vérem a kegyed lelkiismeretéhez fog kiáltani, a kegyedé az enyémhez... Elég már, asszonyom. Nem akarok terhére lenni hiábavaló szavakkal. Most térjünk a tettekre.
 - A tettekre, helyes! - mondá Perfecta asszony inkább ordítva, mint szólva. - Ne gondold, hogy Orbajosában nincsenek csendőrök.
 - Isten önnel, asszonyom. Távozom a házból. Hiszem, hogy még látjuk egymást.
 - Távozz, távozz, távozz - kiáltott a hölgy, energikus mozdulattal az ajtóra mutatva.
- Pepe Rey elment, Perfecta asszony, miután néhány összefüggéstelen szót ejtett, amelyek haragját a legvilágosabban fejezték ki, a fáradtság vagy idegroham jeleivel egy székre rogyott. A szolgálók előfutottak.
- Hivják elő Inocencio urat! - kiáltott. - Rögtön... azonnal!.. jöjjön!..
- Aztán zsebkendőjét harapdálta.

XX. Hirek. Aggodalmak.

Ezt a végzetes vitát követő napon Orbajosában házról-házra, körről-körre, a kaszinótól a patikáig, a Decalzas-sétatértől a Baidejos-kapuig, különböző hírek kezdtek keringeni Pepe Reyre és viselkedésére vonatkozólag. Mindenki ismételte e híreket és annyi kommentárt fűztek hozzájuk, hogy ha don Cayetano kiadná és összegyűjtené őket, egy nagy Thesauromot csinálhatna belőlük az orbajosai jóakaratról. A különböző keringő hírek között néhány főpontra nézve egyetértés volt; ily pontok voltak:

Hogy a mérnök, feldühödve azon, hogy Perfecta asszony megtagadta Rosario kezét egy istentelentől, »kezet emelt« nagynénjére.

A fiatal ember özvegy Cusconé vendéglőjében lakott, amely helyiség, mint mondani szokás, nem a magaslatán, hanem a legalacsonyabb fokán állt az ország legelmaradottabb igényeinek.

Pinzón alezredes nagyon gyakran meglátogatta, hogy megállapodjanak a fogásokra nézve, amelyekkel élniök kellett és amelyeknek hatásos végrehajtásában a katona nagyon szerencsés kezűnek mutatkozott. Minden perczen új csalfogásokat és csínyeket talált ki, amelyeket gyorsan és kitűnő humorral sietett megvalósítani, bár gyakran mondogatta barátjának:

- A szerep, melyet játszom, kedves Pepém, nem számítható a legmulatságosabbak közé; de hogy némi kellemetlenséget okozhassak Orbajosának és népének, kész vagyok mindenre.

Nem tudjuk, minő ügyes fogásokkal élt a katona, aki jártas volt a világ fondorlataiban, de bizonyos, hogy három napi tartózkodás után nagyon kedvelté tette magát a házban. Perfecta asszonynak nagyon tetszett a modora, mert nem tudta hallgatni megindultság nélkül hízegő dicséreteit a ház kitűnő berendezéséről, az urhölgy nagyságáról, magasztos jámborságáról és nemesszívűségéről. Don Inocencioval a legparadicsomibb egyetértésben élt. Sem az anya, sem a penitenciárius nem gátolták, hogy Rosarioval beszéljen, (akit a vad kuzin távozása után szabadon bocsátottak); és hízegő udvariaskodásaival, ügyes dicséreteivel nagy tekintélyre, sőt barátságra tett szert a Polentinosok házában. De művészetének legfőbb tárgya egy Librada nevű szolgáló volt, akit arra csábított (tisztá értelemben), hogy üzeneteket és levélkéket vigyen Rosarionak, mert úgy tette, mintha szerelmes volna beléje. A leány nem állt ellen a szép szóval és jó pénzzel végrehajtott csábításnak, mert nem ismerte az ilyféle viszonyok eredetét és igazi értelmét; mert ha megtudta volna, hogy az egész csak José urnak ördögös műve, a világ minden kincséért se árulta volna el urasszonyát, bármennyire tetszett is neki Pepe.

Egy napon a kertben voltak Perfecta asszony, Inocencio, Jacinto, Pinzón. A hadseregről beszéltek és arról a küldetésről, amely Orbajosába hozta. E beszélgetés közben a penitenciárius ur talált módot, hogy elítélje a kormány zsarnoki magatartását és azt sem tudta, mi mindennek mondja el Pepe Reyt.

- Még mindig a vendéglőben van - szólt az ügyvédke. - Tegnap beszéltem vele, tiszteltette önt, Perfecta asszony.

- Láttak ennél nagyobb arcátlanságot?.. Ah! Pinzón ur, ne csodálkozzék, hogy ilyen kifakadásokkal élek egy vérbeli kuzinnal szemben... hisz tudja... az az uracska, aki az ön szobájában lakott...

- Igen, igen, tudom! Nem érintkezem vele: de ismerem látásból és hírből. Benső barátja brigadérosunknak.

- Benső barátja a brigadérosnak?

- Igen asszonyom, annak, aki parancsnoka a hadtestnek, amely e vidékre jött és különböző helyiségekben ütött tanyát.

- És hol van? - kérde az urasszony.

- Orbajosában.

- Ugy gondolom, Polavieja házában lakik, - jegyzé meg Jacinto.

- Az ön unokaöccse - folytatta Pinzón - és Batalla brigadéros belső barátok, nagyon szeretik egymást, és mindennap együtt látni őket a város utcáin.

- Nos, kedves barátom, rossz véleményt alkotok magamnak arról a parancsnok urról, - viszonzá Perfecta asszony.

- Szerencsétlen egy ember, - szólt Pinzón oly hangon, mintha tiszteletből nem merne súlyosabb jelzőt használni.

- Mellőzve a jelen esetet, Pinzón ur, és tiszteletteljes kivételt téve az ön nagyrabecsült személyével, - szólt az urasszony, - nem tudom tagadni, hogy a spanyol hadseregben sok furcsa alak van...

- Brigadérosunk nagyon jeles katona volt mindaddig, míg a spiritizmusra nem adta magát...

- A spiritizmusra!

- Az a felekezet, amely a fantazmákat és szellemeket az asztal lábaival idézi fel!... - kiáltott nevetve a kanonok.

- Csupán kíváncsiságból - szólt fellengzően Jacintocska - meghozattam Madridból az Allan Cardec művét. Jó, ha az ember mindent tud.

- De hát lehetségesek ilyen örültségek?... Jézusom; mondja csak Pinzón ur, az én unokaöcsém is ez asztallábas szektához tartozik?

- Ugy gondolom, ő térítette meg derék brigadérosunkat is.

- De Istenem!

- Ugy van; és ha kedve tartja, - szólt Inocencio, nem tudván türtőztetni nevetését - beszél majd Sokratessel, Szent Pállal, Cervantesszel és Descartestal, mint ahogy én most Libradával beszélek, hogy egy gyufát kérjek tőle. Szegény de Rey ur! Jól mondtam, hogy az a fej nincsen rendben.

- Különben - folytatta Pinzón, - brigadérosunk jó katona. Ha van hibája, akkor az csak az, hogy tulságosan szigorú. Oly annyira szó szerint veszi a kormány rendeleteit, hogy ha nagyon ellenkeznek vele, képes úgy elpusztítani Orbajosát, hogy kő kövön nem marad. Igen, figyelmeztetem önöket, legyenek óvatosak.

- De hisz ez a szörnyeteg leszeli mindnyájunknak a fejét. Oh, Inocencio ur, a hadseregnek e látogatásai eszembe juttatják azt, amit a vértanúk életében olvastam, amikor egy római prokonzul jelent meg egy keresztény helységben.

- A hasonlat találó, - szólt a penitenciárius, pápaszemén át nézve Pinzónra.

- Kissé szomorú a dolog, de igaz, s ezért meg kell mondani, jelentette ki jóakarattal Pinzón. - Most, uraim, önök a mi kegyelműnkre vannak utalva.

- A vidék hivatalai, - veté ellen Jacinto, szintén tökéletesen működnek.

- Azt hiszem, ön téved, - válaszolt a katona, - akinek arcát az uriaszony és a pap mély érdeklődéssel nézték. - Egy órája, hogy Orbajosa polgármestere el van csapva.

- Ki csapta el, a tartomány kormányzója?

- A kormányzó helyét a kormány egy biztosa foglalta el, akinek ma reggel kellett megérkeznie Orbajosába. Valamennyi ayuntamiento a mai nappal megszűnik. Így parancsolta a miniszter, mert félt, nem tudom mi okból, hogy nem fognak engedelmességni a központi hatalomnak.

- Szépen, nagyon szépen vagyunk, - mormogta a kanonok, szemöldökét ránczolva és alsó ajkát kibiggyesztve.

Perfecta asszony gondolkozott.

- Néhány elsőfoku bírót is elmozdítottak állásától, köztük az orbajosait is.

- A bírót! Periquitot!... Már nem bíró Periquito? - kiáltott fel Perfecta asszony azoknak a hangján, akiket az a szerencsétlenség ér, hogy vipera harapja meg őket.

- Már nem bíró Orbajosában, aki azelőtt volt - szólt Pinzón. - Holnap jön az új...

- Egy ismeretlen?
- Egy ismeretlen!
- Tán valami kellemetlen ember... A másik olyan becsült volt! - szólt busan az urhölgy. Sohasem kértem tőle valamit, amit azonnal meg nem adott volna. Tudja kegyed, ki lesz az új bíró?
- Beszélnek, egy corregidor is jön.
- Mondja mindjárt, hogy az özönvíz is jön és végezzünk egyszerre - jelentette ki a kanonok, felállva helyéről.
- Szóval teljesen a brigadéros ur hatalmában vagyunk.
- Néhány napra csak. Ne haragudjanak azért reám. Egyenruhám ellenére, ellensége vagyok a militárizmusnak; de ha azt mondják, üssünk... akkor ütünk. Nincs gyalázatosabb mesterség a mienknél.
- Igen az, az - szólt az urhölgy, rosszul titkolva dühét. - Már ha kegyed megvallotta... Tehát sem polgármester, sem bíró...
- Sem tartományi kormányzó.
- Vegyék el tőlünk mindjárt a püspököt is és küldjenek helyébe valami szerzeteskét.
- Még csak az hiányzik... Ha tovább is így folytatják - mormolá Inocencio ur, lesütve szemét - akkor az is megesik.
- És mindez azért, mert felkeléstől félnek Orbajosában - kiáltott fel az urhölgy, sebesen gesztikulálva kezével. - Őszintén szólva, Pinzón, nem tudom, hogy miért nem láznak fel még a kövek is. Nem kívánok önnek semmi rosszat; de igazságos volna, ha a víz, melyet isznak, posványnyá változnék... Ugy mondta, hogy unokaöcsém benső barátja a brigadérosnak?
- Annyira benső, hogy egész napon át el sem hagyják egymást; együtt jártak iskolába. Batalla úgy szereti, mint testvérét és mindenben kedvére jár. Az ön helyén én nem lennék nyugodt, asszonyom.
- Oh! Istenem! Erőszakosságtól félek!... - kiáltott fel az urhölgy nyugtalanul.
- Asszonyom, - erősíté a kanonok energikusan, - inkább hogy sem e házban valaminő erőszakosságot, vagy e tiszteletreméltó család legcsekélyebb bántalmazását is eltűrjem, én... unokaöcsém... Orbajosa minden lakosa...
- Don Inocencio nem fejezte be szavait. Haragja oly élénk volt, hogy a szó torkán akadt. Néhány harcziás lépést tett, azután ismét leült.
- Azt hiszem, e félelem hiábavaló, - szólt Pinzón. - Szükség esetén, én...
- És én... - ismétlé Jacinto.
- Perfecta asszony az ebédlő üvegajtájára tekintett, amely mögött kedves arcú tűnt fel. Mikor nézte, úgy látszott, mintha az urias asszony arcán még inkább elborultak volna a félelem sötét fellegei.
- Rosario, jöjj ide, Rosario, - szólt találkozására sietve. - Ugy tartom, ma sokkal jobb színben és vidámabb vagy, igen... Nem tűnik fel önöknek is, hogy ma Rosario jobb színben van? Egész másnak látszik.

XXI. Riadó.

A legközelebbi napokban Madrid hirlapjai a következő híreket közölték:

»Nem igaz, hogy Orbajosa környékén bárminemű zendülés támadt volna. Azt írják nekünk onnan, hogy a vidék olyannyira kevésbé hajlik a kalandokra, hogy feleslegesnek bizonyul a Batalla-hadtest ott tartózkodása.

»Beszélik, hogy a Batalla-hadtest távozik Orbajosából, mert ott nincs szükség haderőre, és Villajuan de Naharába megy, ahol némi pártütések támadtak.

»Igaznak bizonyult, hogy az Acerok néhány lovassal bekóborolják Villajuan vidékét, amely Orbajosa határával szomszédos. X. tartomány kormányzója sürgönyözött a kormánynak, hogy Domingo Acero (Faltriquera) a Jubileo hegyen bolyongott, állandóan üldöztetve a csendőrségtől amely egy emberét megölte és egy másikat fogságba ejtett. Bartolomeo Acero volt az, aki Lugarnoble (Nemeshely) anyakönyvét elégette és tuszul elvitte magával a polgármestert és két tekintélyes földbirtokost.

»Orbajosában teljes csönd uralkodik; mint egy szemünk előtt fekvő levélből értesülünk, ott nem gondolnak másra, mint hogy a mezőket a jövő évi foghagymatermésre megműveljék, amely nagyszerűnek ígérkezik. A közel fekvő kerületek tényleg tele vannak fölkelőkkel, de a Batalla-hadtest majd elbánik velük.«

Valóban, Orbajosa nyugodt volt. Az Acerok, az a harcias dinasztia, amely némelyek szerint megérdemelte, hogy a Romanceróban is szerepeljen, a szomszédos vidéken üzte kalandjait; de a felkelés nem terjedt ki a püspöki város környékére. Azt lehetett volna hinni, hogy a modern kultúra hosszas küzdelem után végre legyőzte a kiváltságos város hősködő szokásait és hogy a tartós béke örömeit élvezte. És ez annyira igaz volt, hogy még Caballuco is, Orbajosa lázadása történelmének egyik legjellemzőbb alakja, világosan megmondta mindenkinek, hogy ő nem akar »belékötni a kormányba«, sem »olyan csatározásokba keveredni«, amelyekben vér folyhat.

Bármit mondjanak is, Ramos heves természete az évekkel nyugodtabb lett és némileg kihűlt az a hév, amelyet a léttel együtt kapott a Caballucok őseitől, a harcosok legkiválóbbjaitól, akik valaha a földet ékesítették. Beszélik különben, hogy a múlt napokban a tartomány kormányzója hosszasan értekezett a nevezetes személyiséggel és a saját ajkairól hallotta, hogy mindenben elő fogja segíteni a közbékét és kerülni minden alkalmat, amely zavart okozhatna. Hiteles tanúk állítják, hogy a legjobb kedvben együtt látták a katonákkal és hogy egyik-másik őrmesterrel a korcsmákban együtt ivott. Azt is mondták, hogy jó állást fognak neki adni a vidék fővárosának közigazgatási szolgálatában. Oh, mily nehéz a történetírónak, aki pártatlansággal dicsekszik, kihámozni az igazságot a vélemények és gondolatok közül, amelyek azoktól a híres személyiségektől eredtek, akik nevükkel betöltötték a világot! Nem tudja az ember, hogy mihez tartsa magát, és bizonyos adatok hiánya sajnálatos tévedésekre ad okot. Oly nagy fontosságú tények előtt, minő a brumaire napja, mint Róma kirablása Bourbon által, mint Jeruzsálem pusztulása, micsoda pszikológus, történetíró tudná meghatározni azokat a gondolatokat, amelyek e tényeket megelőzőleg vagy követőleg Bonaparte, V. Károly és Titus fejében megfordultak? Mily mérhetetlen a mi felelősségünk! Hogy részben szabaduljunk tőle, magának az orbajosai fejedelemnek szavait, mondatait, beszédeit mondjuk el; ily módon mindenki maga alkothatja meg magának azt a véleményt, amelyet legalkalmasabbnak tart.

Semmi kétség nem fér hozzá, hogy mikor már bealkonyodott, Cristobal Ramos kilépett házából és áthaladva a Condestable-utczán, három parasztot vett észre, akik öszvéreiken ülve, épp vele szembe jöttek. Mikor megkérdezte tőlük, hová mennek, azt felelték, hogy Perfecta

asszony házába viszik a kerti gyümölcsökért behajtott összegeket. Az egyik Pasolargo volt, a másik egy Frasquito González nevű ifju, a harmadik javakorabeli, jól megtermett alakot Vejaruconak nevezték el, bár valódi neve José Estéban Romero volt. Caballuco, e kiváló társaság felszólítására - mindnyájan régi jó barátai voltak - visszafordult és velük együtt az urasszony házába tért be. Ez, a legvalószínűbb adatok szerint, alkonyatkor történt és két nappal azután, hogy Perfecta asszony és Pinzón között végbement az a beszélgetés, amelyet az előző fejezetben találhatott meg az, aki elolvasta. A nagy Ramos kissé elmaradt, hogy Libradának néhány üzenetet adjon át, amelyeket egyik szomszédnője bízott rá. Mikor az ebédlőbe lépett, a három előbb említett paraszt és Licurgo ur, aki véletlenképpen szintén jelen volt, a termés és a ház ügyeiről való beszélgetésben voltak elmerülve. Az urasszony pokoli hangulatban volt; mindenben hibát talált és keményen megszidta embereit az ég szárazsága, a föld terméketlensége miatt, amiről szegények igazán nem tehettek. A beszélgetésnél a penitenciárius is jelen volt. Mikor Caballuco belépett, a jó kanonok szívélyesen üdvözölte és helyet kínált neki maga mellett.

- Itt van a kitűnő személyiség - szólt az urhölgy megvetéssel. - Hazugságnak látszik, hogy oly sokat beszélnek egy emberről, aki oly keveset ér! Mondd csak, Caballuco, igaz, hogy néhány katona ma felpofozott?

- Engem! Engem! - szólt a centaur, miközben méltatlankodva felállt, mintha a legdurvább sértéssel illették volna.

- Így mondták - folytatta az urhölgy. - Nem igaz? Én elhittem, mert aki ily kevésre tartja magát... Ha arcul köpnek is, te még megtisztelve érzed magad, mert félsz a katonáktól.

- Asszonyom! - kiáltott fel Caballuco erélyesen. - Minden tisztelem mellett, amelylyel önnek tartozom, aki anyám, több mint anyám, parancsolóm, királynőm... minden tisztelem mellett, amelylyel annak tartozom, akinek mindenemet köszönhetem... minden tisztelem mellett...

- Mi?... Ugy látszik, sokat akarsz mondani és nem mondasz semmit.

- Azt mondom, hogy minden tisztelem mellett, melylyel önnek tartozom, az, ami a pofonokat illeti, rágalom - szólt, nagy nehezen kifejezve magát. - Mindenki rólam beszél, bárhonnan jövök, bárhova megyek... És mindez miért? Mert vezérnek akarnak felhasználni a vidék felforgatására. Pedro szépen meghúzódik a házában, asszonyom és uraim. Hogy eljöttek a katonák?... Ez rossz, de mit tegyünk?... Hogy elcsapták a polgármestert, a titkárt és a bírót?... ez rossz; szeretném, ha még Orbajosa kövei is felkelnének ellenük; de én szavamat adtam a kormányzónak és mindezideig... mindezideig én...

Megvakarta fejét, összeránczolta sötét szemöldökét és mindinkább hebegő hangon így folytatta:

- Lehetek durva, alkalmatlan, tudatlan, veszekedő, makacs, minden, amit akarnak, de lovagiasság dolgában senki nem tesz túl rajtam.

- Szegény Cid Campeador - szólt az urhölgy a legnagyobb megvetéssel. - Nem gondolja, penitenciárius ur, hogy Orbajosában már egyetlen ember sincs, aki ne félne?

- Sulyos vélemény - válaszolt a tisztelendő ur - a nélkül, hogy barátnéjára nézett volna és levette volna álláról a kezét, amelyben gondolkozó arcát rejtegette. - De úgy találom, hogy a szomszédság tulságos nagy alázattal vetette magát a militarizmus igája alá.

Licurgo és a három paraszt egész lelkéből nevetett.

- Majd ha a katonák és az új hatóságok - szólt az asszony - utolsó fillérünket is elvitték, miután előbb a várost is megbecstelenítették, akkor egy kristályurnában elküldjük Madridba Orbajosa minden vitézét, hogy a múzeumokba tegyék vagy az utcán mutogassák őket...

- Éljen urasszonyunk! - kiáltott fel élénk taglejtéssel az, akit Vejarrucónak neveztek. - Amit mondott, az olyan, mint az arany. Én miattam nem fogják mondani, hogy nincsenek többé hősök; csak azért nem tartok az Acerokkal, mert egyiknek felesége és három fia van és valami baj történhetik; különben...

- Hát te nem adtad szavadat a kormányzónak? - kérdezte az urhölgy.

- A kormányzónak? - kiáltott fel a nevezett Frasquito González. - Nincs az egész országban bitang, aki jobban megérdemelne egy lövést. Kormányzó és kormány, egyre megy. A pap vasárnap annyi minden hangzatos dolgot prédikált az eretnokségekről és a sérelmekről, melyeket Madridban a hit ellen elkövetnek... Oh! csak hallani kellett volna!... Végre azt mondta, hogy a vallásnak nincsenek többé védelmezői.

- Itt van a nagy Cristobal Ramos - szólt az urhölgy, nagyot ütve a centaur vállára. - Lóra kap, végigsétál a téren és a főutcán, hogy magára vonja a katonák figyelmét; s ha ezek meglátják, megijednek a hős hatalmas testalkatától és halálos félelemmel futásnak indulnak.

Az uriaszony mondását tulzott kacagással fejezte be, amely annyival inkább bántó volt, mert a többiek csöndben hallgatták. Caballuco elsápadt.

- Pasolargo ur - szólt a hölgy elkomolyodva - ma este, ha hazamegy, küldje el hozzám fiát, Bertalant, hogy nálam maradjon. Szükségem van rá, hogy jó embereim házámban legyenek; és még így is megeshetik, hogy egy szép napon engem és leányomat meggyilkolva találják.

- Asszonyom! - kiáltottak fel mindnyájan.

- Asszonyom! - kiáltott Caballuco felállva. - Tréfa ez, vagy mi?

- Verrajuco ur, Pasolargo ur, - folytatta az urhölgy, anélkül, hogy a helység hősére nézett volna - nem vagyok biztos házámban. Egyetlen egy lakos sem az Orbajosában, de legkevésbé én. Folytonos rettegésben élek. Egész éjszakán át nem hunyhatom be szemem.

- De ki, ki merne?...

- No már - kiáltott fel hévvel Licurgo, - én vén és beteg vagyok, de azért képes volnék megverekedni az egész spanyol hadsereggel, ha asszonyunknak csak a ruhája szegélyét is megérintik...

- Caballuco urral - szólt Frasquito González - elegen, sőt sokan is vagyunk.

- Oh, nem! - viszonzá Perfecta asszony kegyetlen gunynyal. - Hát nem hallották, hogy Ramos szavát adta a kormányzónak...

Caballuco ismét leült, és egyik lábát a másikra téve, összekulcsolta kezét fölöttük.

- Többet ér előttem a gyáva ember, aki nem adta szavát a kormányzónak - folytatta könnyörtelenül az urnő. Tán megérem, hogy megtámadják házamat, kiragadják karjaim közül szeretett leányomat és engem is a legaljasabb módon bántalmaznak és sértegetnek...

Nem folytathatta tovább. A szó torkán akadt és keservesen sirni kezdett.

- Asszonyom, az Istenért, csillapodjék!... Ugyan... hisz még nincs rá ok... - szólt gyorsan és a legnagyobb bánattal arcán és hangjában don Inocencio. - Nekem is nagy rezignációra van szükségem, hogy elviseljem a szerencsétlenségeket, melyeket az Ur küld.

- De kicsoda az, asszonyom? Ki merne ily gyalázatosságokra vetemedni? - kérdezte egyik a négy közül. - Egész Orbajosa talpra állana asszonyunk védelmére.

- De kicsoda az, kicsoda az? - ismétlék mindnyájan.

- Ugyan ne zaklassák alkalmatlan kérdésekkel - szólt buzgalommal a penitenciárius. - Elmehetnek.

- Nem, nem, maradjanak - szólalt meg élénken az urhölgy, felszárítva könnyeit. - Jó szolgálaim társasága nagy vigasztalásomra szolgál.

- Átkozott legyen fajom, - szólt Lucas bácsi a térdére ütve, - ha mindezek a gazságok nem magától asszonyunk unokaöcscsétől származnak.

- Don Juan Rey fiától?

- Amióta a villahorrendai állomáson láttam és mézes szavával, fővárosi fintoraival beszélt hozzám - nyilvánítá Licurgo - azt tartottam róla, hogy nagy... urasszonyunk iránti tiszteletből nem akarom befejezni... De felismertem, észrevettem attól a naptól kezdve, és én nem tévedek. Nagyon jól tudom, hogy a madarat tolláról, az oroszlánt karmáról ismerhetni meg.

- Nem kell jelenlétemben rosszat beszélni arról a szerencsétlen fiatal emberről - mondá Polentinosné szigorúan. - Bármilyen nagyok is hibái, a jószívűség tiltja, hogy beszéljünk róluk és híreszteljük.

- De a jószívűség nem tiltja, - nyilvánítá don Inocencio bizonyos energiával - hogy ne legyünk óvatosak a rosszakkal szemben; és most erről van szó. Ha már annyira sülyedtek a jellemek és a vitézség a szerencsétlen Orbajosában, ha ez a város már odajutott, hogy arra fordítja arcát, ahonnan néhány katona reáköp, akkor legalább keressünk némi védelmet az egyesülésben.

- Védeni fogom magam, ahogy tudom - szólt lemondással és keresztbe téve kezét Perfecta asszony. - Legyen meg Isten akarata!

- Annyi zaj semmiért... Hisz ebben a házban iszonyúan félnek! - kiáltott fel Caballuco, félig komolyan, félig tréfásan. Mintha az a kis Pepe ezer ördög volna. Sohse ijedjen meg, asszonyom. Kis unokaöcsém Juan, aki tizenhárom éves, majd őrzí a házat. Unokaöccs unokaöccsért, majd meglátjuk, melyik ér többet.

- Már mindnyájan tudjuk, mit ér a te hősködésed és bátorságod - viszonzá az urhölgy. - Szegény Ramos, hiába akarod a vitézt játszani, amikor már mindnyájan tudjuk, hogy semmit sem érsz!

Ramos kissé elhalványult, aztán az urhölgyre olyan sajátságos tekintetet vetett, amelyben a rémület és a tisztelet összevegyült.

- Ugy van, barátom, hiába is nézel rám úgy. Tudod, hogy nem ijedek meg az efféle szájhősoktól. Akarod, hogy őszintén beszéljek veled? Hát gyáva vagy.

Ramos, mintha testén több helyütt fájdalmas szurás érte volna, nyugtalanul izegni-mozogni kezdett. Orrlyukaiból úgy tolult ki és ment be a levegő, mint a lónak. Abban az óriás testben önmagával küzdött egy vihar, egy szenvedély, egy kegyetlenség, hogy aztán tombolva, pusztítva kitörjön. Miután félig halk hangon néhány szót mormolt, felkelt és ezt ordította:

- Levágom a fejét Rey urnak!

- Mily örület! Épp olyan vad mint gyáva vagy, - szólt a hölgy elhalványulva. - Mit beszélsz itt ölésről, amikor én azt akarom, hogy senkit se öljenek meg, legkevésbé pedig unokaöcsémét, akit rosszaságai ellenére is szeretek.

- Emberölés! Rémület! - kiáltott fel megbotránkozva don Inocencio. - Ez az ember bolond.

- Ölni!... Az emberölésnek csupán a gondolata is megborzaszt. Caballuco - szólt az urhölgy, behunyván nyájas szemét. - Szegény ember! Amikor bátornak akartál mutatkozni, ordítottál mint valami vérszomjas farkas. Eredj innen, Ramos; félek tőled.

- Nem mondta, asszonyom, hogy fél? Hogy megtámadják házáat és elrabolják a leányt?
 - Igen, tartok tőle.
 - És ezt csak egy ember követheti el - szólt Ramos megvetőleg, miközben ismét leült. Ezt csak az incifinci uracska teheti a maga matematikájával. Rosszul mondtam, hogy kettészelem nyakacsáját. Az e fajta bábnak az ember meghuzza a fülét, és míg megérik, a vízbe dobja.
 - Ne vess csak most, te vadállat, ne vess. Nem csupán unokaöcsém az, aki azokat a gyalázatosságokat elkövetheti, amelyeket említettél és amelyektől félek; ha csak ő maga volna az, nem tartanék tőle. Odaküldeném Libradát egy seprőnyéllel az ajtó elé, és ez elég volna... Nem, nemcsak ő róla van szó.
 - Hát kicsodáról?
 - Csak tettetted magad ostobának. Hát nem tudod, hogy unokaöcsém és a brigadéros, aki az itteni csapatok fölött parancsnokoskodik, egy huron pendülnek?...
 - Egy huron pendülnek? - kiáltott fel Caballuco, mintha nem értette volna a kifejezést.
 - Czinkostársak - magyarázgatta Licurgo. - Egy huron pendülnek, azaz czinkostársak. Én már rég sejtettem, amit urasszonyunk mond.
 - Mindez azt jelenti, hogy a brigadéros, don José és a tisztek egy embert alkotnak, és amit José akar, azt fogják akarni azok a durva katonák, és ezek a katonák mindennemű durvaságokat és becstelenségeket fognak elkövetni, mert ez a hivatásuk.
 - És már nincs polgármester, aki segítségünkre jöjjön.
 - Sem biró.
 - Sem kormányzó. Azaz teljesen e gyalázatos csőcselék önkényére vagyunk utalva.
 - Tegnap - szólt Vejarruco - néhány katona elcsalta Julián bácsi legkisebb leányát, és a szegény nem mert hazatérni. Sirva és mezitláb találták meg a régi forrás mellett, ahol a tört korszó darabjait szedte össze.
 - Szegény don Gregorio Palomeque! a naharillai őrnök - szólt Frasquito. - Azok a gazemberek minden pénzét elrabolták, ami házában volt. De a brigadéros, mikor ezt elbeszélték neki, azt felelte, hogy hazugság.
 - Zsarnokok, nagyobb zsarnokok nem lettek anyától, - nyilatkozott a másik. - Ha meggondolom, hogy nem tartok az Acerokkal...!
 - És mi hír hallatsz Francisco Aceroról? - kérdezte szeliden Perfecta asszony. - Sajnálám, ha baleset érné. Mondja csak, Inocencio ur, Francisco Acero nem Orbajosában született?
 - Nem; ő és fivére Villajuanból valók.
 - Sajnálom Orbajosa nevében, - szólt Perfecta asszony. - E szegény városba beköszöntött a szerencsétlenség. Hallotta-e, hogy Francisco Acero is szavát adta volna a kormányzónak, hogy nem fogja zavarni a katonácskákat leányrablásaikban, vallástalanságaikban, istenkáromlásaikban, gyalázatos büntetteikben?
- Caballuco nagyot ugrott. Már nem úgy érezte, mintha megszúrták volna, hanem mintha éles karddal sebeztek volna meg. Arcza tűzben lángolt, szemét elfutotta a vér és így ordított fel:
- Én szavamat adtam a kormányzónak, mert a kormányzó azt mondta, hogy jó szándékkal jöttek.
 - Barbár te, ne lármázzál úgy. Beszélj, mint a többi ember és meghallgatunk.

- Én megigérttem, hogy sem én, sem barátaim egyike sem fog zendülést csinálni Orbajosa vidékén... Mindenkinek, aki harczias kedvében volt, azt mondtam: Eredj az Acerokkal, mert mi itt nem mozdulunk... De van sok derék emberem, igen, asszonyom, vannak bátor embereim, igen, akik a házakban, a faluk környékén, a hegyek között szétszóródva élnek, eh? és ha én csak egyet intek nekik, mind talpon áll és kardot ragad, eh? és lóra kapva odanyargal, ahová én parancsolom... Ha szavamat adtam, azért volt, mert szavamat akartam adni, és ha nem mozdulok ki, azért van, mert nem akarok kimozdulni, és ha akarom, hogy pártütés támadjon, hát támadni fog, és ha nem akarom, akkor nem; mert én az vagyok, aki vagyok, a régi ember, ezt mindenki jól tudja... Hiába beszélnek tehát, tetszik tudni? ne mondják fordítva a dolgokat, tetszik tudni? és ha azt akarják, hogy kimozduljak, mondják meg egész nyíltan, tetszik tudni? mert Isten azért adta nekünk a nyelvet, hogy ezt és amazt megmondjuk. Jól tudja az asszonyság, ki vagyok, aminthogy én is tudom, hogy még az inggel is, melyet magamra veszek, neki tartozom, és a kenyérrel, melyet ma eszem, a koporsóval, melybe atyámat temették, az orvosságokkal, az orvosért, amik meggyógyítottak, amikor beteg voltam. Jól tudja az asszonyság, hogy ha azt mondja nekem: Caballuco, törd össze a fejed, akkor odamegyek a szögletbe és a falhoz vágom; jól tudja az asszonyság, hogy ha azt mondja, hogy most nappal van, akkor, még ha látom is az éjszakát, azt fogom hinni, hogy tévedek és hogy világos nappal van; jól tudja az asszonyság, hogy ő és vagyona életemnél is előbbrevalók és ha előttem egy legyecské csipi meg, csak azért bocsátok meg neki, mert legyecské; jól tudja az asszonyság, hogy jobban szeretem, mint bármit a nap alatt... Az ilyen embernek csak annyit kell mondani: »Caballuco, légy vad, tedd meg ezt vagy azt« és nem szükséges fél szavakat, prédikációkat mondani, csipéseket, döféseket osztogatni.

- No, barátom, csillapodjál - szólt Perfecta asszony jószággal. - Ugy fel vagy izgatva, mint azok a republikánus szónokok, akik a szabad vallást, a szabad szerelmet és egész csomó más szabad dolgot jöttek ide hirdetni... Hozzanak neked egy pohár vizet.

Caballuco elővette zsebkendőjét és aztán feje köré csavarta, hogy homloka verejtékét felszántsa. Hoztak neki egy pohár vizet is, és a kanonok ur, azzal a szelidséggel, amely teljesen megfelelt papi hivatásának, elvette a szolgától a poharat, hogy átnyújtsa neki és tartsa a tálcát, mialatt ivott. A víz lecsurgott Caballuco torkán és szabályos tik-takot idézett elő.

- Most pedig hozzon nekem is egy pohárral, Librada asszony - szólt Inocencio ur. - Én is némi tüzet érzek bensőmben.

XXII. Harczra föl!

- Ami a pártütést illeti, - szólt Perfecta asszony, amikor mindegyik kiitta vizét - csak annyit mondok, hogy tedd, amit lelkiismereted parancsol.

- Én nem adok az effélére semmit, - ordította Ramos. - Azt fogom tenni, ami az asszonyságnak tetszik.

- Én pedig mit sem tanácsolhatok ebben a fontos dologban, - válaszolt asszonyunk azzal az óvatossággal és tartózkodással, amely oly jól illett hozzá. - Ez fontos, nagyon fontos és én mit sem tanácsolhatok.

- De a véleménye...

- Az én véleményem az, hogy nyisd fel a szemed és láss, nyisd fel a füled és hallj... Kérj tanácsot a szivedtől... megengedem, hogy nagy szived van... Kérj tanácsot ettől a bírótól, ettől a tanácsadótól, aki oly sokat tud és tedd, amit parancsol.

Caballuco gondolkozott; meggondolt mindent, amit egy harcos meggondolhat...

- Mi naharillaiak, - szólt Vejarruco, - tegnap megszámláltuk egymást és tizenhárman voltunk, mind olyanok, akik nagyobbacska dologra is készen állunk... De mert féltünk, hogy urasszonyunk megharagszik, nem tettünk semmit. Ideje határozni valamit.

- Ne gondolj ezzel, - szólt az urhölgy. - Még ráérünk. Majd sorra kerül.

- Két fiam, - nyilvánítá Licurgo, - összeveszett tegnap, mert az egyik el akart menni Francisco Aceroval, a másik nem. Én azt mondtam nekik: »Lassan fiuk, mindenre rákerül a sor. Várjatok csak, mert itt épp oly jó kenyeret készítenek, mint Franciaországban.«

- A minap este azt mondta nekem Roque Pelosmalos - jelzé Pasolargo bácsi - hogy ha Ramos ur csak egy szót szól, hát mindnyájan fegyverben állanak. Mily kár, hogy a két Burguillo testvér elment a lugarnoblei szántóföldeket művelni!

- Keresse fel őket - szólt a háziasszony élénken. - Lucas ur, készítsen elő egy lovat Pasolargo bácsi számára.

- Mi, ha urasszonyunk parancsolja, és Ramos ur is - szólt Fasquito González - elmegyünk Villahorrendába, hogy megkérdezzük, vajjon Robustino, a hegyi pásztor és Pedro testvér szintén nem akarnak-e...

- Jó gondolat. Robustino nem mer Orbajosába jönni, mert tartozik nekem valamicskével. Megmondhatod, hogy elengedem neki azt a tizenkét és fél forintot... Az a szegény nép, amely ily nemeslelkűen tudja magát a jó eszméjéért feláldozni, oly kevéssel megelégszik... Nemde Inocencio ur?

- Itt a mi jó Ramosunk - viszonzá a kanonok - azt mondja nekem, hogy barátjai elégedetlenek vele lanyhasága miatt; de ha látják, hogy elhatározta magát valamire, mindnyájan követni fogják.

- De hát igazán elhatározta magad, hogy harczra kelsz? - szólt az urasszony. - Nem tanácsoltam neked ilyesmit; ha teszed, saját akaratodból teszed. Azt hiszem, Inocencio ur sem mondott neked ilyen értelemben valamit. De ha te így határozod el magad, bizonyosan nyomós okaid vannak rá... Mondd, Cristobal, akarsz vacsorálni? Ettél valamit?... őszintén...

- Ami azt illeti, hogy én tanácsoljam Ramos urnak, keljen-e harczra, - szólt Inocencio, szemüvege alól széttekintgetve, - abban igaza van asszonyunknak. Én, mint pap, nem tanácsolhatok ilyesmit. Tudom, hogy némelyek megteszik, sőt fegyvert is fognak; de ezt helytelennek, nagyon helytelennek tartom, és én nem leszek az, aki utánozni fogja. A végsőkéig aggályoskodó vagyok a tekintetben, hogy egy szót is szóljak Ramos urnak a fegyveres felkelés fontos kérdésében. Tudom, hogy Orbajosa kívánja; tudom, hogy áldani fogják e nemes város lakosai; tudom, hogy oly hőstetteknek leszünk tanúi, amik méltók lesznek a történelem megörökítésére; de mindazonáltal engedtessek meg nekem a diskrét hallgatás.

- Nagyon jól volt mondva, - szólt Perfecta asszony. - Nem szeretem, ha a papok ilyen dolgokba avatkoznak. Egy okos papnak így kell viselkednie. Jól tudjuk, hogy ünnepies és komoly alkalmakkor, például mikor a haza és a hit veszélyben forognak, a papok a maguk körében is tüzelik az embereket a harczra, sőt részt is vesznek benne. Hisz ha maga Isten is részt vett híres csatákban, angyalok és szentek formájában, szolgálói szintén megtehetik. A hitetlenek elleni harczban hány püspök vezette a keresztény csapatokat?

- Nagyon sok, és némelyek híres harcosok valának. Pedig ezek az idők nem olyanok, mint amazok voltak, asszonyom. Igaz, hogy ha figyelmesen nézzük a dolgokat, a hit most nagyobb veszélyben forog, mint akkor... Mert minek a képviselői a katonai csapatok, amelyek elfoglalják városunkat és környékeit? Minek a képviselői? Mi egyebek mint olyan eszközök,

amelyeket aljas hódításaikra és a hit kivégzésére használnak fel az istentelenek és protestánsok, akikkel Madrid meg van mételvezve?... Ezt mindnyájan jól tudjuk. A romlottság, a botrány, a vallástalanság és hitetlenség ama középpontjában néhány rosszlelkű ember, akiket idegen aranyon vásárolnak meg, azon fáradozik, hogy elpusztítsa Spanyolországunkban a hit csiráit... Hát mit gondolnak önök? Hagynak bennünket misét mondani, engedik, hogy önök meghallgassák, mert a tiszteletnek, a szégyennek még némi maradványa él bennök, de egy szép napon... Részemről, én nyugodt vagyok. Olyan ember vagyok, akit nem ingat meg semminő világi érdek a földön. Jól tudja ezt Perfecta asszony, jól tudják mindazok, akik ismernek. Nyugodt vagyok és nem ijeszt meg a gonoszak diadalma. Jól tudom, hogy rettenetes napok várnak ránk; hogy mindnyájunknak, akik papi ruhát viselünk, egy hajszálon függ az életünk, mert Spanyolország, ne kételkedjenek benne, olyan jeleneteknek lesz tanuja, aminők a franczia forradalomban fordultak elő, amikor egy nap alatt ezer meg ezer jámbor pap vérzett el... De én nem félek. Ha rám kerül a sor, odahajtom nyakam a hóhér bárdja alá: már eleget éltem. Mire való vagyok én? Semmire, semmire.

- Faljanak fel a kutyák - kiáltott Vejarruco öklét mutogatva, amely kemény és erős volt, mint a kalapács - ha gyorsan nem végzünk ezzel a rabló csöcseléssel.

- Mondják, hogy jövő héten megkezdik a székesegyház rombolását - jegyzé meg Frasquito.

- Felteszem, hogy kalapácsokkal és dorongokkal fogják lerombolni - mondá a kanonok mosolyogva. - Vannak mesteremberek, akiknek nincsenek meg ezek a szerszámaik, és a kik mindazonáltal folyvást építenek. Jól tudják önök, hogy egy jámbor hagyomány szerint a mórok szép kápolnáikat egy hónap alatt rombolták le és az angyalok aztán egy éjszaka alatt építették fel... Csak hagyni kell, hadd romboljanak.

- Madridban, mint a multkor a naharillai pap elbeszélte - szólt Vejarruco, - már oly kevés templom maradt, hogy néhány plébános az utca közepén szolgáltat misét, és mivel sértegetik őket, sőt arcukba köpnek, sokan nem is akarnak már misét mondani.

- Szerencsére, fiam, - nyilatkoztatta ki don Inocencio - itt még nem estek meg velünk ily természetű dolgok. Miért? Mert tudják, milyenféle emberek vagytok; mert értesültek hitbéli jámborságtokról és bátorságtokról... Nem jól járna itt az, aki kezét emelne papjainkra és hitűnkre. Persze, ha ideje korán fel nem tartóztatják őket, ördögi dolgokat fognak művelni. Szegény Spanyolország, oly szent, alázatos és jó! Ki gondolhatta volna, hogy ily szomorú végletre jut majd! De én tovább is azt állítom, hogy a hitetlenség nem fog győzedelmeskedni. Még vannak bátor emberek, még vannak oly férfiak, mint hajdanta voltak, nemde, Ramos ur?

- Igen vannak, kanonok ur, felelt a megszólított.

- Én vakon hiszek Isten törvényének győzelmében. Csak kell, hogy védelmére keljenek. Ha nem ezek, akkor amazok. A győzelem pálmáját és vele az örök dicsőséget csak el kell nyernie valakinek. A gonoszak el fognak tűnni, ha nem ma, hát holnap. Aki Isten törvénye ellen cselekszik, el fog bukni, semmi kétség benne. Így vagy úgy, de elbukik. Nem menti meg se alattomosága, se rejtőzködése, se csselfogása. Isten emeli rá kezét és menthetetlenül lesújtja. Szánakozzunk rajtuk és kívánjuk a megbánást nekik... ami pedig titeket illet, kedves fiaim, ne várjátok, hogy akár egy szót is szóljak, miként viselkedjetek ama lépésre vonatkozólag, amelyet bizonyára tenni fogtok. Tudom, hogy jók vagytok; hogy nemes elhatározástok és a nagy cél, amely vezet, lemos minden foltot, amelyet a jó ügyében kiontott vér okozhat; tudom, hogy Isten megáld benneteket, hogy győzelmetek épp úgy mint halálotok nemes színben tüntetnek majd fel az emberek és Isten előtt egyaránt; tudom, hogy pálmák, dicsérek és mindennemű hódolatok illetnek meg benneteket; de mindazonáltal ajkaim nem fognak titeket a harcra tüzelni. Nem tettem ezt soha és nem teszem most sem. Hallgassatok egyedül nemes szívetek haragos indulatára. Ha azt parancsolja nektek: maradjatok odahaza, hát

maradjatok; ha azt parancsolja, hogy kimozduljatok, hát menjete és kísérjen Isten áldása. Én megadom magam, mártír leszek és lehajtom nyakam a hóhér előtt, ha ez a nyomorult katonaság tovább is így folytatja. De ha Orbajosa fiainak lovagias, nemes és jámbor magatartása hozzá fog járulni a hazai szerencsétlenségek kiirtásához, a legboldogabb embernek fogom érezni magam, csak azért, mert földitek vagyok; és tanulásban, vezeklésben, megadásban eltelt egész életem nem fog előttem oly érdemesnek feltűnni az ég utáni vágyakozásra, mint hősiségtek ez egyedüli napja.

- Nem lehet többet és jobban beszélni! - kiáltott fel Perfecta asszony, a lelkesedéstől elragadtatva.

Caballuco székében előrehajolt, térdére támasztva könyökét. Mikor a kanonok befejezte beszédét, megfogta kezét és hevesen megsókolta.

- Jobb ember nem született anyától, - szólt Licurgo bácsi, tettetve vagy tényleg könnyet törölve ki szeméből.

- Éljen a penitenciárius ur! - kiáltott fel Frasquito González felállva és sipkáját a magasba dobva.

- Csönd - szólt Perfecta asszony. - Ül le, Frasquito. Te azok közé tartozol, akik sokat beszélnek és keveset ártnak.

- Áldott legyen Isten, aki ezzel az aranyszájú emberrel megajándékozott minket! - kiáltott fel Cristobal csodálkozása hevében. - Milyen két lény áll előttem! Mig ez a kettő él, mit számít a többi ember?... Az egész spanyol népnek ilyennek kellene lenni... de hogyan is legyen ilyen, amikor mindenütt csak gazság van! Madridban, amely a főváros, ahonnan minden törvény és parancs jön, csupa rablás és hazugság honol. Szegény vallásom, mit tettek te véled!... Csak bünt látni már mindenütt... Perfecta asszony, Inocencio ur, atyám lelkére, dédanyám lelkére, a saját lelkem üdvösségére esküszöm, hogy szeretnék meghalni.

- Meghalni!

- Öljenek meg azok a gaz kutyák, öljenek meg, mert én nem vagyok képes felkonczolni őket. Nagyon kicsinek érzem magam.

- Ramos, te nagy vagy, - szólt ünnepiesen az urhölgy.

- Nagy, nagy?... Nagyon nagy, ami bátorságomat illeti; de van-e nekem erősségem, lovasságom, tüzéségem?

- Ez oly dolog - szólt Perfecta asszony mosolyogva, amelylyel én nem törődném. Nincs-e meg az ellenségnek az, ami néked hiányzik?

- De igen.

- No, hát vedd el tőle...

- Elveszszük tőle; igen, asszonyom, elveszszük tőle. Ha mondom, hogy elveszszük tőle...

- Kedves Ramos - kiáltott fel don Inocencio - mily irigylésreméltó az ön helyzete... Rárohanni, megtámadni az aljas tömeget, egyenlővé lenni a világ legnagyobb hőseivel... mondhatni, hogy Isten keze irányítja lépteit... oh, mely nagyság és dicsőség! Barátom, ez nem hizelgés. Mily termet, mily nemesség, mily vitézség!... Nem; ily jellemű emberek nem halhatnak meg. Az Ur velük megy és az ellenséges kard és golyó megakad... nem talál... hogy is merne találni, amikor eretnekek ágyaiból és kezeiből jön?... Kedves Caballuco, amikor önt látom, mikor lovagiasságát, különösségét látom, önkéntelenül is eszembe jut az a harcias románcz, amely a nemes Roland vitézről szól...

- Nekem meg az jut eszembe - kiáltott fel Licurgo bácsi, - amit a hős Rinaldo mond egy másik románczban.

- Ramos, ugy-e, itt vacsorálsz; nemde eszel valamit? - szólt az urasszony.

- Semmit, semmit - felelt a centaur - ha csak egy tál puskaport nem adnak.

Ezt mondva, hangos kacajba tört ki és néhány lépést tett a szobában, miközben az ottlevők mind figyelmesen néztek rá. Aztán megállt s Perfecta asszonyra tekintve, mennydörgő hangon így kiáltott fel:

- Csak azt mondom, amit mondani kell. Éljen Orbajosa, halál Madridra!

Öklével olyat csapott az asztalra, hogy az egész emelet rengett belé.

- Hatalmas ember! - szólt don Inocencio.

- Hallod-e, jó ökleid vannak...

Mindnyájan az asztalra néztek, amely ketté volt törve.

Aztán a soha elegendően nem csodált Caballucora vetették szemüket. Szép arczában, macskaszerű ragyogástól élénkitett zöld szemében, fekete hajában, herkulesi testében kétségkívül volt valami a nagyság kifejezéséből, némi maradványa vagy emléke azoknak a nagy fajoknak, amelyeket a világ uralt... De általában véve arcza szájalmas elkorcsosodásról tanuskodott és csak nehezen lehetett brutalitásában a nemes és hősiek őseit felismerni. Ugy hasonlított a Cayetano nagy embereihez, mint az öszvér hasonlít a lóhoz.

XXIII.

Titokzatosság.

Az után, amit elmondtunk, az értekezlet még sokáig tartott; de elhagyjuk a többit, mint amely felesleges a történet kellő megértésére nézve. Végre mindnyájan visszavonultak; utoljára, mint mindig, Inocencio ur maradt. Még alig volt a kanonoknak és Perfecta asszonynak annyi idejük, hogy néhány szót váltsanak egymással, amikor az ebédlőbe egy koros, megbízható cseléd állított be, aki Perfecta asszonynak jobb keze volt. Mikor ez látta, hogy a cseléd nyugtalan és zavart, szintén zavar fogta el, gyanítván, hogy valami baj történt.

- Nem találom sehol a kisasszonyt - szólt a cseléd, asszonya kérdéseire felelve.

- Jézus! Rosario!... hol van a leányom?

- A szent szüz legyen oltalmamra! - kiáltott fel a penitenciárius, kalapját véve és készülve, hogy az urasszony után fusson.

- Keressétek föl... Hát nem volt veled a szobában?

- Igen, asszonyom, - felelte az öreg cseléd - de az ördög megkisértett és álomba estem.

- Átkozott legyen az álmod!... Jézusom!... mi az? Rosario, Rosario... Librada!

Felmentek, lementek, ismét felmentek és lementek, világot tartván kezükben és megvizsgálván minden szobát. Végre felhallatszott a penitenciárius hangja, amely örömtől ujjongva mondta:

- Itt van, itt van. Megkerült.

Egy pillanat múlva anya és leány szemközt találkoztak a folyosón.

- Hol voltál? - kérdezte szigorú hangon Perfecta asszony, leánya arcát vizsgálgatva.

- A kertben, - felelt a leány, aki inkább holtnak mint élőnek látszott.

- A kertben, ilyen órában? Rosario!...

Melegem volt, az ablakhoz támaszkodtam, leesett a zsebkendőm és lementem, hogy felkeressem...

- Miért nem mondtad Libradának, hogy hozza föl?... Librada!... Hol van az a leány? Az is elaludt?

Végre Librada megjelent. Halvány arcza a bűntárs rémületét és bosszúságát árulta el.

- Mi az? Hol voltál? - kérdezte rettentő haraggal az urhölgy.

- Kérem, asszonyom... lementem a ruháért, amely az utcai szobában van... elaludtam.

- Itt ma este mindenki álmos. Azt hiszem, holnap valaki nem fog házában aludni többé. Rosario, visszavonulhatsz.

Felfogván, hogy gyorsan és erélyesen kell e dologban eljárni, az urhölgy és a kanonok késedelem nélkül hozzáfogtak vizsgálódásaikhoz. Kérdeztek, fenyegetődztek, könyörögtek, ígérettek: mindent a legnagyobb ügyességgel felhasználtak, hogy a történetekre vonatkozó igazságot megtudják. A vétkességnek még árnyéka sem esett az öreg cselédre, de Librada zokogás és sóhajlás közben kereken megvallotta összes csinyjeit, amelyeket így foglalhatunk össze:

Nemsokára, hogy Pinzón a lakásba jutott, udvarolgatni kezdet Rosario kisasszonynak. Pénzt adott Libradának, hogy követül szolgáljon neki és szerelmes üzeneteit megvigye Rosarionak. A kisasszony nemcsak hogy meg nem haragudott, hanem örvendezőnek mutatkozott, és így telt el néhány nap. Végül a cseléd kijelentette, hogy az este Rosario és Pinzón ur abban állapodtak meg, hogy találkozni és beszélgetni fognak ez utóbbi lakásának ablaka előtt, amely a kertre nyílik. Tervüket közölték a szobaleánnyal, aki megígérte, hogy segíteni fogja őket bizonyos összegért, melyet az este kellett volna megkapnia. Megállapodásuk szerint Pinzónnak a szokott órában kellett kimenni a házból és kilenczkor titkon visszatérni szobájába, ahonnan később ismét távoznia kellett, hogy aztán minden zaj nélkül a szokott előrehaladott órában térjen vissza.

Ilyképp semminő gyanu sem érhetette őt. Librada várta Pinzónt, aki köpenyegébe erősen beburkolódzva, szót sem szólva érkezett meg. Épp akkor lépett a szobába, amikor a kisasszony lement a kertbe. Librada a találkozás alatt, amelynél nem volt jelen, őrt állt a folyosón, hogy Pinzónt minden esetleges veszélyről értesíthesse. Egy óra múlva Pinzón, mint előbb, köpenyegébe jól beburkolódzott és szó nélkül távozott.

A vallomás befejeztével don Inocencio megkérdezte a szerencsétlen leányt:

- Biztos vagy benne, hogy aki bejött és kiment, Pinzón ur volt?

A vádlott leány nem felelt semmit, és arcza nagy megdöbbenést mutatott.

Az urasszony haragjában elzöldült.

- Láttad az arcát?

- De ki lehetett volna más, mint ő? - felelt a leány. - Bizonyos vagyok benne, hogy ő volt. Egyenesen a szobájába ment... nagyon jól ismerte az utat.

- Sajátságos - szólt a kanonok. - A házban lakván, nem kellett volna ily cselfogásokhoz folyamodnia... Betegséget hozhatott volna fel ürügyül és szobájában maradhatott volna... Nemde, asszonyom?

- Librada - kiáltott fel ez haragja exaltációjában - esküszöm neked, hogy fegyházba kerülsz.

Aztán összekulcsolta kezét, miközben ujjai oly erővel tapadtak egymáshoz, hogy szinte vér buggyant ki belőlük.

- Don Inocencio ur - kiáltott fel - haljunk meg... nincs más hátra, mint meghalni.

Aztán keserves sirásba tört ki.

- Bátorság, asszonyom - szólt a pap fellengző hangon. - Sok bátorságra... Nagy bátorságra van szükség. Most a nyugalom és a nagy szív a fődolog.

- Az enyim mérhetetlenül nagy - szólt zokogás közben Polentinos özvegye.

- Az enyém nagyon kicsinyke, - szólt a kanonok - de majd meglátjuk.

XXIV.

A vallomás.

E közben Rosario, darabokra szaggatott szívvel, nem tudva sirni, nem tudva nyugalmat, békét találni, átszurva egy végtelen fájdalom hideg aczélától, elméjében gyors futásban térve a világról Istenre, Istenről a világra, a késő éjjeli órákban alétan, félőrülten, összekulcsolt kézzel, az ágy széléhez nyomott halántékkal, ott térdelt szobájában, a sötétben, a csöndben, egyedül. Gondosan vigyázott, hogy legcsekélyebb zajt se üssön, nehogy figyelmessé tegye anyját, aki a közvetlenül szomszédos szobában aludt, vagy tettette, hogy alszik. Izgatott kedélyének fohászatát ily formában emelte az éghez:

- Uram, Istenem, miért nem tudtam azelőtt hazudni és most tudok? Miért nem tudtam azelőtt szinlelni és most tudok? Becstelen nő vagyok? Amit érzek és ami velem történik, az bukása azoknak, akik nem emelkednek fel többé. Megszüntem-e jó és becsületes lenni?... Nem ismerem magam. Ugyanaz vagyok-e, vagy más valaki az, aki az én helyemen van?... Mily rettenetes dolgok mentek végbe oly kevés nap alatt! Mily különféle érzések! Szívem nem bírja el a sok érzelmet!... Uram, Istenem, hallod-e hangom, vagy arra vagyok-e kárhoztatva, hogy örökké meghallgatás nélkül imádkozzam?... Én jó vagyok, senki sem fog meggyőzni, hogy nem vagyok jó. Szeretni, sokat, nagyon sokat szeretni, tán rosszaság ez?... De nem... ez csalódás, illúzió. Rosszabb vagyok, mint a föld legrosszabb női. Bensőmet egy nagy kigyó harapdálja és megmérgezi szívemet... Mi az, amit érzek? Miért nem ölsz meg, Istenem?... Miért nem sülyesztesz mindenkorra a pokolba?... Rémületes, de megvallom, megvallom egyedül Istennek, aki meghallgat (s meg fogom vallani a pap gyóntatószéke előtt is) gyűlölöm anyámat. Honnan van ez? Nem tudom megmagyarázni magamnak. Ő egy szót sem beszélt anyám ellen. Nem tudom, honnan eredt ez... Mily rossz vagyok! A démonok hatalmukba kerítették. Uram, jöjj segítségemre, mert önerőmből nem bírom legyőzni magam... Rettenetes lökés taszít ki e házból. Futni, menekülni akarok innen. Ha ő nem visz magával, utána megyek, még ha az ut porában kell is vonszolnom testemet... Mily isteni öröm az, amely keblemben e keserű bánattal összevegyül...? Uram, atyám világosítsd meg elmémet. Csak szeretni akarok. Én nem születtem arra a haragra, amely emészt. Én nem születtem a szinlelésre, sem a hazugságra, sem a csalásra. Holnap kimegyek az utcára, elkiáltom magam és minden járókelőnek azt fogom mondani: *szeretek, gyűlölök*... Szívem ilyképp majd megkönnyebbül... Mily boldogság volna, ha össze lehetne egyeztetni mindent, szeretni és tisztelni mindenkit! Isten legyen segítségemre... Ismét az a rémes gondolat. Nem akarok rágondolni és mégis rágondolok. Nem akarom érezni és mégis érzem. Ah! Nem csalhatom meg magam ez egyre nézve. Nem tudom elpusztítani, sem enyhíteni... de megvallhatom és megvallom, amikor így szólok hozzád: Uram, gyűlölöm anyámat!

Végre elszenderült. Nyugtalan álmában a képzelet ismét eléje tárta mindazt, amit az este csinált, eltorzítva bár, de nem változtatva lényegén. Hallotta, midőn a székesegyház órája kilenczet ütött; örömmel látta, hogy az öreg szolgáló boldog álomban alszik, és nagyon lassacskán kiment a szobából, hogy zajt ne üssön. Csöndesen lement a lépcsőn egy lépést sem téve előre, amíg meg nem győződött, hogy a legcsekélyebb neszt is elkerülheti. Keresztülhaladva a cselédek szobáján és a konyhán, a kertbe ment; a kertben megállt egy pillanatra, hogy az eget nézze, amely fekete volt és telehintve csillagokkal. Szellő nem susogott. Semminő nesz nem zavarta az éjszaka csöndjét. Mintha merev és hallgatag figyelem lett volna benne, az a sajátja a szemnek, amely pislantás nélkül néz, az a sajátja a fülnek, amely nagy esemény bekövetkezését lesi... Az éjszaka figyelt.

Aztán az ebédlő ajtajához közeledett és benézett: bizonyos távolságból tette ezt, mert attól félt, hogy a bennlevők meglátják. Az ebédlő lámpájának fényénél látta anyját, háttal feléje fordulva. A penitencziárius tőle jobbra ült és arcza sajátságosan különbözött rendes formájától; orrlyukai kidagadoztak, hasonlóan valamely csodamadáréhoz, és egész alakja sűrű fekete árnyékba borult. Szemben vele volt Caballuco, aki inkább hasonlított sárkányhoz, mint emberhez. Rosario látta két zöld szemét, amely olyan volt, mint két nagy homoru üveglámpa. Ez a hév és a vadállat hatalmas alakja félelmet keltettek benne. Licurgo bácsi és a többi három ember groteszk alakocskáknak tündek fel előtte. Valahol, bizonyára a bábszínházak agyagalakjainál látott ilyen lomha nevetést, ily torz arcokat és bamba tekinteteket. A sárkány ideoda nyujtogatta karjait, amelyek úgy mozogtak, mint a malomkerék küllői, és forgatta zöld szemét, amely hasonlított két mécseshez. Tekintete vakított... a társalgás érdekesnek látszott. A penitencziárius szárnyait mozgatta. Olyan volt, mint a kis madár, amely repülni akar és nem tud. Csőre nagyobbodott és csavarodott; tolla a düh jeleivel borzolódott föl, aztán lecsillapodva és meghunyászkodva, elrejté tollatlan fejét szárnya alá. Majd az agyagalakocskák is mozgásba jöttek, ők is eleven lények akarván lenni. Frasquito González mindenáron ember számba akart menni.

Rosario megmagyarázhatatlan rémületet érzett e barátságos értekezlet láttára. Eltávolodott az üvegajtótól és léptenként előre ment, miközben mindenüvé szétnézett, vajjon nem figyel-e rá valaki. Bár nem látott senkit, mégis azt hitte, hogy millió szem mered rá... De félelme és szégyene hirtelen eltűnt. Annak a szobának ablakában, melyben Pinzón lakott, egy kék ember jelent meg; a gombok úgy fénylettek rajta, mint a szentjánosbogarak. A lány hozzáközeledett. Ugyanabban a pillanatban érezte, hogy két erős kar mint valami tollat megragadta és gyors mozdulattal a szoba bensejébe tette. Minden megváltozott. Hirtelen zaj, kemény ütés hallatszott, amely alapjaiban megremegettette a házat. Egyikük sem tudta a láрма okát. Remegtek és hallgattak.

Az a pillanat volt, amikor a sárkány az asztalt ketté törte.

XXV.

Előre nem látott események.

A szín változik. Szép, világos, vidám, kényelmes és meglepő tisztaságu szobát látunk. A padlót finom fa borítja és a fehér falakat szép szentképek és néhány kétes művészi értékű szobor fődik. A butorok fája fénylik a tisztaságtól és az oltár, amelyen egy kékbe és ezüstbe öltözött Szűz Mária áll, ezer meg ezer részint szent, részint profán csecsebecsével van telerakva. Azonfelül van a szobában sok kis kép, szentelt vízzel telt üveg, egy óratartó »Agnus dei«-vel, egy urnapi pálma és sok illatos virággal ékes virágedény. Egy nagy állványon gazdag és válogatott könyvtár van elhelyezve és benn Horatius, az epikureus és szibarita

együtt van a szelid Vergiliusszal, akinek verseiben a szerelmes Didó szive verése lüktet; a nagyorru Ovidius, aki épp oly felséges, amily buja és behizelgő, együtt van Martialiszsal, a dörgő nyelvű, ötletes költővel; Tibullus, a szenvedélyes, Ciceróval, a nagygyal; a szigorú Titus Livius a rettentő Tacitussal, a császárok hóhéréval; ott van Lucretius, a panteista, Juvenalis, aki tollával ostorozott; Plautus, aki, miközben az ókor legjobb komédiáit alkotta meg, egy malom kerekét forgatta; Seneca, a filozófus, akiről azt mondják, hogy életének legjobb tette a halála volt; Quintilianus, a szónok; Sallustius, a gonosz, aki oly szépen beszél az erényről, a két Plinius, Suetonius és Varro, egyszóval az az egész latin irodalom, kezdve onnan, amikor Livius Andronicussal az első szót dadogta, egészen addig, míg kiadta utolsó sóhaját Rutiliussal.

De miközben ezt a hasztalan, noha gyors felsorolást végeztük, nem vettük észre, hogy két asszony lépett a szobába. Nagyon korán volt még, de Orbajosában az emberek jókor reggel kelnek. A madárcák vigan csicseregnek kalitkáikban; a templomok tornyaiban a harang misére hív, és hallatják vidám csengetyűik hangját a kecskék, amelyek a házak kapui előtt hagyják magukat megfejni.

A két asszony, aki az imént leírt házba lépett, a miséről jön. Feketébe vannak öltözve és mindegyik jobb kezében imádságos könyvét és ujjai között olvasóját tartja.

- Unokabátyja már nem soká késheketik - szólt közülök az egyik - mikor elhagytuk, a misébe kezdett; de ő hamar elkészül és most már valószínűleg a sekrestyében veti le misemondó ruháját. Ott maradtam volna, hogy végig hallgassam a misét, de a mai nap nagyon sok izgatottsággal jár reám nézve.

- Én csak a plébánosét hallgattam meg - szólt a másik; a plébánosét, aki a misét mindig nagyon gyorsan szolgáltatja, de azt hiszem, nem igen vált üdvömré, mert nagyon elfogult voltam és nem tudtam kivenni fejemből azokat a rettenetes dolgokat, amelyek velünk történnek.

- Már ez így van!... Türelemmel kell lennünk... Majd meglátjuk, mit fog tanácsolni a kegyed bátyja.

- Ah! - kiáltott fel a másik, mély és patétikus sóhajt röppentve el. - A vérem tűzben ég.

- Isten majd megsegít.

- Ha arra gondolok, hogy olyan személy, mint kegyed, oly urasszony, mint kegyed, fenyegetve van egy... És ő mindegyre csak üzi a maga fortélyait... A múlt este, Perfecta asszonyom parancsára ismét elmentem özvegy Cusconé vendéglőjébe és újabb felvilágosításokat kértem tőle. Don Pepito és Batalla brigadéros folyton együtt tanácskoznak... Ah Jézusom, Istenem és Uram! együtt tanácskoznak pokoli terveikről és közben boros palaczkokat üritgetnek. Két elvetemült részeg ember. Bizonyosan valami nagy gonoszságon törnek a fejüket. Mivel nagyon érdeklődöm kegyed iránt, a minap este, amikor a vendéglőben voltam, Pepitot láttam kijönni onnan és követtem...

- És hová ment?

- A kaszinóba, asszonyom, a kaszinóba - szólt a másik kissé megzavarodva. - Ah! minő feddést kellett végighallgatnom bátyámtól a miatt, hogy egész késő estig kémkedtem... de nem tehetek róla... Szent Jézusom, segíts! Nem tehetek róla, de amikor látom, hogy olyan asszonyság, mint kegyed, veszélyben forog, megőrülök... Hiába, hiába, asszonyom, látom, hogy egy szép napon azok a czudar gazemberek megrohanják a házat és elrabolják a mi Rosarionkat...

Donna Perfecta, mert ő volt az, a padlóra nézve, hosszú ideig elgondolkozott. Sápadt és komor volt. Végre felkiáltott:

- És nem látok módot, amelylyel ez megakadályozható.

- De én látok - kiáltott fel a másik, aki a penitenciárius unokahuga és Jacinto anyja volt. - Nagyon egyszerű módot látok, amelyet már közöltem is önnel és amely nem nyerte meg kegyednek tetszését. - Ah, ilyen alkalmakkor, aminő a mostani, kevésbé tökéletesnek kell lenni... nem szabad olyan nagyon aggódni bizonyos kicsinységek miatt. Hát megbántjuk ez által Istent?

- Maria Remedios - szólt az urhölgy büszkén, - ne beszélj örültségeket.

- Örültségeket!... Kegyed jóságánál fogva nem taníthatja rendre azt a gonosz unokaöcscsét. Hát van-e egyszerűbb dolog annál, mint amelyet én javasolok? Mivel most az igazságszolgáltatás nem segít rajtunk, hát szolgáltatassunk magunk magunknak igazságot. Nincsenek az ön házában emberek, akik erre valók? Elő kell hívni őket és így szólani hozzájuk: »Nézd, Caballuco, Pasolargo vagy bármi legyen is a neve, ma este felöltözködöl úgy, hogy senki se ismerjen rád; magaddal viszed egyik bizalmas barátocskádat, és a Santa Paz-utca dombja mögé rejtezkedel. Egy kicsikét vársz és amikor don José Rey áthalad a Triperia-utczán, hogy a kaszinóba menjen, mert oda bizonyosan elmegy, értitek? amikor áthalad arra, akkor előjöttök és jól ráijesztetek...«

- Maria Remedios, ne légy ostoba, - szólt nagy méltósággal az asszony.

- Csak ráijesztenek, asszonyom; tessék meggondolni, hogy csak ráijesztésről beszélek. Hát tán valami vétkes dolgot javasoltam? Jézusom, Atyám, Megváltóm! Már a gondolat is borzalommal tölt el és úgy tetszik nekem, mintha vér- és tüzeleket látnék a szemem előtt. Isten mentsen ilyesmitől, asszonyom... Csak rá kellene ijeszteni, hogy lássa az a semmirekellő, hogy mi is jól tudunk védekezni.

Egyedül, egészen egyedül megy a kaszinóba, asszonyom, és itt csatlakozik kicsapongó barátjaihoz, a galád katonákhoz. Képzelve, kérem, ha jól ráijesztenek és azonfelül néhány csontját összetörik, persze magától értetődik, a nélkül, hogy súlyosan megsebesítsék... akkor vagy elveszti bátorságát és megszökik Orbijosából, vagy két hétig az ágyat kénytelen nyomni. Azt azonban figyelmükbe kell ajánlani, hogy jól eldöngessék. Megölésről szó sincs... legyenek nagyon óvatosak, de ezért hatalmasan éreztessék a kezük súlyát.

- Mária - szólt büszkeséggel Perfecta asszony - te képtelen vagy bárminő fenkölt eszmére, nagy és nemes elhatározásra. Az, amit tanácsolsz, gyáva kislelkűség.

- Jó, tehát hallgatok... Ah, én szegény fejem, milyen együgyű is vagyok! - kiáltott fel alázatosan a penitenciárius unokahuga. - Megtartom ostoba tanácsaimat, hogy vigasztalhassam majd akkor, amikor már elvesztette leányát.

- Leányomat!... én elveszitem a leányomat! - kiáltott fel az urhölgy a harag hirtelen fellobbanásával. - Már a hallatára is megőrülök. Nem, nem fogják elragadni tőlem. Ha Rosario nem gyűlöli azt az elvetemedett embert, ahogy én óhajtom, majd gyűlölni fogja. Arra való az anyai tekintély... Ki fogjuk tépni szenvedélyét, vagyis inkább szeszélyét, aminthogy kitépünk egy gyöngéd növényt, amelynek még nem volt ideje, hogy gyökeret verjen... Nem, ez nem lehet, Remedios. Történjék bármi, de ez nem fog megtörténni. Hiába folyamodik az a bolond még a legaljasabb fortélyokhoz is. Inkább érje leányomat minden más baj, beleszámitva a halált is, semhogy unokaöcsem feleségévé legyen.

- Inkább legyen halott, inkább eltemetve és férgek tápláléka - szólt Remedios összekulcsolva kezét, mintha ájtatos imát rebegett volna - mintsem hogy birtokába jusson annak a... Ah! asszonyság, ne sértődjék meg, ha azt mondom, hogy nagy gyöngeség volna engedni azért, mert Rosarionak néhány titkos találkozója volt azzal a vakmerő fráterrel. A tegnap esti eset, mint azt unokabátyám elbeszélte, nem egyéb, mint egy becstelen csinyje don Josénak, aki

botrány útján akarja elérni célját. Sokan cselekszenek úgy... Ah, szent Jézusom, nem tudom, hogy akadhat valaki, aki szemébe néz a férfinak, ha csak nem pap az illető!

- Hallgass, hallgass - szólt hevesen Perfecta asszony, - ne említsd azt, ami tegnap este történt. Mily borzasztó egy dolog! Mária Remedios... értem, hogy a harag egy lelket örökre elveszít-het. Engem tűz éget... Milyen szerencsétlen vagyok, hogy látnom kell ezeket a dolgokat és nem vagyok férfi!... De ha igazat akarok mondani a tegnap esti dologra vonatkozólag, ki kell jelentenem, hogy mégis kétkedem. Librada ismételtlen megesküdt, hogy Pinzón volt az, aki belépett. Leányom mindent tagad, leányom soha sem hazudott!... Én mindig csak megmara-dok gyanum mellett. Azt hiszem, Pinzón képmutató gazember, de egyébként...

- Oda jutunk, ahová mindig, hogy mindeme bajok okozója a dicsőséges matematikus... Ah! Nem csalt meg szívem, amikor legelőször láttam... Hát csak nyugodjék belé, hogy még valami borzasztóbbat is meg fog élni, ha elő nem hívja Caballucot és nem szól így hozzá: »Caballuco, elvárom, hogy...«

- Megint az előbbi kezded; milyen együgyű vagy...

- Oh! Tudom, hogy én együgyű, ostoba vagyok: de hát nem tehetek róla, hogy nem vagyok felvilágosodottabb. Egész egyszerűen csak azt mondom, amit épp gondolok.

- Az, amit te gondoltál ki, az az ostoba közönséges mód, hogy megverjék, megijeszszék, az mindenkinek eszébe jut. Te képtelen vagy igazán gondolkozni, Remedios; amikor valami fontos dologban akarsz határozni, efféle durva sületlenségeket hadarsz össze. Én más módra gondolok, amely méltóbb a nemes és jó családból való emberekhez. Megbotozni! Mily butaság! Különbem sem akarom, hogy unokaöcsémet az én meghagyásomból bántalmazzák; semmi szín alatt nem akarom. Isten majd megbünteti azoknak a csodás módoknak valame-lyikén, melyeket ő tud kiválasztani. Nekünk csak tünnünk kell, mert Isten rendeléseit amugy sem lehet megakadályozni, Mária Remedios. Az ily ügyekben egyenesen a dolgok okaira kell visszamenni. De te ugy se tudod, mi az ok... te csak a kicsiségeket látod.

- Ugy lehet - szólt alázatosan a pap unokahuga. - Miért is alkotott Isten oly ostobának, hogy az ily finom dolgokhoz semmit sem értek!

- A dolgok mélyére kell hatni, a dolgok mélyére, Remedios. Most sem érted?

- Most sem.

- Unokaöcsém nem unokaöcsém, jó asszony: a káromlás, a szentségtörés, az istentelenség, a demagógia ő... Tudod, mi a demagógia?

- Valami olyasféle népség, amely Párist petróleummal gyújtotta fel; amely lerombolja a templomokat és szétlövi a szentképeket... Itt is akad már ilyen.

- Nos, unokaöcsém mindez együttvéve... Ah! ha ő csak egymaga volna Orbajosában!... De nem úgy van a dolog, kedves leányom. Unokaöcsém felér egy csomó muló csapással, aminőket Isten büntetésből bocsát ránk; felér egy hadsereggel, a kormány hatalmával; felér a polgármesterrel, felér a bíróval: unokaöcsém nem unokaöcsém: ő a katonai nemzet, Remedios, az a második nemzet, amely azokból az elvetemült emberekből áll, akik Madridban kor-mányoznak; ő az a nemzet, amely hatalmába kerítette az anyagi erőt; a látszólagos nemzet; mert a valódi tür, fizet és szenved; a képzelt nemzet, amely hozza az összes törvényeket, amely beszédeket mond, szónoklatokat tart s gunyt üz a kormányból, a tekintélyből, mindenből.

- Ez ma az én unokaöcsém; hozzá kell már szoknod, hogy a dolgok mélyére láss. Unoka-öcsém a kormány, a brigadéros, az új polgármester, az új bíró, mert mindezek kedvére cselekszenek gondolataik, eszméik egyezősége következtében: mert mind egy huron pendül-nek, mind ugyanolyan farkasbőrbe bujtatott emberek...

- Értsd meg jól; mindezek ellen védekeznünk kell, mert mindnyája egyiküket és mindegyik valamennyiüket jelenti; közösen kell támadni őket és nem botokkal egy domb háta mögül, hanem úgy, ahogy őseink megtámadták a mórokat, a mórokat, Remedios!...

- Leányom, értsd meg ezt jól, nyisd fel elmédet és engedd, hogy egy magasabb eszme világossága hatoljon belé... emelkedjél, szállj a magasba, Remedios.

Don Inocencio unokahuga elkábult ekkora nagyság előtt. Kinyitotta száját, hogy a magasztos gondolatoknak megfelelő valamit mondjon, de csak mélyet sóhajtott.

- Mint a mórokat - ismétlé Perfecta asszony. - A keresztények és mórok harcza ez! És te azt hitted, hogy azzal, hogy unokaöcsémre ráijesztesz, minden véget ér!... Mily együgyű vagy! Nem látod, hogy barátai segítik? Nem látod, hogy ki vagyunk szolgáltatva ennek a csöcseléknek? Nem látod, hogy akármelyik tisztecske képes felgyújtani házamat, amelyik perczen eszébe jut?... De hát nem fogod föl ezt? Nem érted, hogy az alapokat kell kutatni? Nem látod be a mérhetetlen nagyságát, a rettenetes terjedelmét ellenségemnek, aki nem is ember, hanem egy egész felekezet?... Nem érted, hogy unokaöcsém úgy, ahogy ma szembe áll velem, nemcsak szerencsétlenség, hanem veszélyes fekély?... Ez ellen, kedves Remedios, majd Isten küld nekünk hadsereget, amely meg fogja semmisíteni Madridnak pokoli hadát. Mondom neked, nagy és dicső dolog lesz ez

- Bár már így volna...

- De hát te kétkedel benne? Ma rettenetes dolgokat kell látnunk itt... - szólt nagy türelmetlenséggel az urasszony. - Ma, ma. Hány óra van? Hét. Oly késő van és nem történik semmi!...

- Tán tud valamit a bátyám, aki már itt van. Hallom a lépteit a lépcsőn.

- Hála Istennek... - szólt Perfecta asszony s felkelt, hogy elébe menjen a penitenciáriusnak. - Ő majd valami jó hirt hoz.

Don Inocencio sietve jött be. Elváltozott arcza jelezte, hogy az áhítatosságnak és a latin tanulmányoknak szentelt lelke nem volt oly nyugodt, mint rendesen.

- Rossz híreket hozok - szólt, miközben kalapját egy székre tette le és felső kabátját kigombolni kezdte.

Donna Perfecta elsápadt.

- Elfogják az embereket - folytatta don Inocencio, halk hangon, mintha attól tartott volna, hogy mindenik szék alatt egy katona rejtelkedik. - Bizonyosan gyanítják, hogy az itteniek nem fogják nyugodtan eltűrni gonosz csinyjeiket és házról-házra járnak, hogy elfogják mindazokat, akik bátor verekedők hírében állnak...

Az urasszony egy székbe vetette magát és erősen odaszoritotta ujjait a szék karfájához.

- Csakhogy nem hagyják majd magukat elfogni - szólt Remedios.

- Soknak közölök... nagyon soknak - szólt don Inocencio dicsőítő hangon s az urhölgy felé fordult - elég idejük volt arra, hogy elfussanak és fegyverestül, lovastul Villahorrendába menekültek.

- Hát Ramos?

- A székesegyházban azt mondták, hogy őt keresik a legnagyobb buzgósággal... Oh, Istenem! így elfogni sok szerencsétlen embert, akik még nem követtek el semmit... Igazán, nem tudom, meddig tart még az igaz spanyolok türelme. Perfecta asszonyom, a bebörtönözésekről szólván, elfelejtettem megmondani, hogy kegyednek azonnal haza kell mennie.

- Igen, megyek azonnal... Házamba is behatolnának azok a banditák?

- Talán. Asszonyom, boldogtalan napot értünk meg - szólt don Inocencio ünnepélyes és megindult hangon. - Isten könyörüljön mirajtunk!

- Házamban féltucat jól fegyverezett ember van, - szólt az urhölgy, mialatt arcza színe láthatólag megváltozott. - Mily jogtalanság! Képesek volnának arra, hogy ezeket is magukkal vigyék?...

- Pinzón ur bizonyára nem mulasztotta el feljelenteni őket. Asszonyom, ismétlem, áldatlan időket élünk. De Isten megsegíti az ártatlanságot.

- Megyek. Jöjjön mennél előbb mi felénk.

- Asszonyom, mihelyt kész leszek az osztályommal... de azt hiszem, hogy a felfordulás miatt, amely a városban uralkodik, ma valamennyi fiu későn fog jönni; azonban mindegy, akárhogy lesz is, nemsokára felkeresem önt lakásán. Nem akarom, hogy egyedül menjen haza, asszonyom. Az utczákon keresztül-kasul sok gyalázatos katona jár olyan szuronyokkal, hogy... Jacinto, Jacinto!

- Nincs rá szükség. Egyedül megyek.

- Csak kísérje el Jacinto - szólt az anya. - Már bizonyosan felkelt.

Hallani lehetett siető lépteit a doktorkának, aki sebesen jött le az emeleti lépcsőről. Arcza lángpiros volt, alig birt lélekzetet venni.

- Mi történik? - kérdezte nagybátyja.

- Troyáék házában - felelt az ifjoncz - Troyáéknál... igen...

- Végezd be gyorsan.

- Ott van Caballuco.

- Ott fenn?... Troyáék lakásán?

- Igen, uram... A földszinten beszélt velem, és azt mondta, hogy fél, hogy ott elfogják.

- Oh, a czudar!... Ez a szájhős még el engedi fogni magát - kiáltott fel Perfecta asszony, nyugtalan lábával hevesen a padlóra toppantva.

- Le akar jönni ide, hogy elrejtjük.

- Ide?

A kanonok és unokahuga egymásra néztek.

- Jöjjön le! - szólt Perfecta asszony heves felkiáltással.

- Ide? - ismétlé don Inocencio, miközben kedvetlen arcot vágott.

- Ide - viszonzá az urhölgy. - Nem ismerek házat, ahol biztosabban elrejtőzhetnek.

- Könnyen beugorhat a szobám ablakán - szólt a kis Jacinto.

- Hát ha multhatatlanul szükséges...

- Maria Remedios - szólt az urhölgy. - Ha elfogják ezt az emberünket, mindennek vége.

- Ostoba és együgyű vagyok - viszonzá a kanonok huga, szívére téve kezét és elnyomva a sóhaj, amelyet kétségkívül a nyilvánosságra akart hozni - de azért nem fogják elfogni.

Az urhölgy gyorsan távozott, és nemsokára a centaur kényelmesen elhelyezkedett a széken, ahol don Inocencio szokott ülni, amikor szent prédikációit készítette.

Nem tudjuk, miként jutott Batalla brigadéros fülébe, de kétségtelen, hogy ez a kitűnő katona értesült, hogy az orbajosaiak megváltoztatták szándékukat és aznap reggelén elrendelte, hogy fogják el mindazokat, akiket gazdag nyelvünkön »gyanus személyiségeknek« szoktunk nevezni. A nagy Caballuco csodálatosképpen megmenekült és a Troyák lakásán rejtőzködött el; de mivel azt hitte, hogy ott nincs eléggé biztonságban, mint láttuk, lejött a jó kanonok szent és a legkisebb gyanuval sem illethető szobájába.

Az éjszaka alatt a város különböző részeiben elhelyezett katonaság a legnagyobb vigyázattal kísérte mindazokat, akik bejöttek és kimentek, de Ramosnak sikerült megmenekülni, mert semmibe se vette (vagy tán a nélkül is) a katonák óvó intézkedéseit. Ez végleg felizgatta a kedélyeket és a Villahorrendához közel eső házacskákban sokan összeesküdtek. Éjszaka találkoztak és nappal megint szétszóródtak, hogy előkészítsék felkelésüket. Ramos bejárta a környéket, hogy embereket és fegyvereket gyűjtsön, és mivel az elégedetlen pártütők kóbor csapatjai az Acerok után mentek Naharába, lovagias hősünk rövid idő alatt könnyen nagy eredményeket ért el.

Éjszaka a legnagyobb vakmerőséggel lopódzott be Orbajosába, mindenféle ravasz fogásokhoz és vesztegetésekhez folyamodván. Népszerűsége és a pártfogás, amelyben a város részesítette, bizonyos pontig szabad járást-kelést biztosított neki, és nem volna tulmerész dolog azt állítani, hogy a katonaság a bátor vitézzel szemben nem tanusított akkora szigort, mint a helység többi jelentéktelen emberével szemben. Spanyolországban, főleg háborus időkben, észre lehet venni ezt a becstelen előzékenységet a nagyok iránt, míg a kicsinyekkel irgalmatlanul bánnak el... Felhasználván tehát bátorságát, a vesztegetést és nem tudjuk, még mit, Caballuco bejött Orbajosába, sok embert és fegyvert gyűjtött és nagy pénzüsségeket szedett össze. Személyének nagyobb biztonsága érdekében, vagy hogy céljait palástolhassa, nem tette be lábát a maga házába, Perfecta asszonyhoz is alig ment, hogy jelentéktelen dolgokról beszéljen vele. Rendesen egyik vagy másik barátja házában vacsorázott, mindenkor előnyt adva valamely pap tisztelt lakhelyének és főleg a don Inocencioénak, ahol az elfogatások szomorú napján oltalmat talált.

Közben Batalla azt sürgönyözte a kormánynak, hogy pártos összeesküvésnek jött nyomára és hogy a főbb szerzőket elfogták, azt a kevés számú szétszóródott és menekülő embert pedig, akiknek sikerült megfutniok, »csapataink fáradhatatlanul üldözik«.

XXVI.

Mária Remedios.

Nincs szebb dolog, mint keresni az eredetét az érdekes eseteknek, amelyek megdöbbentenek vagy zavarnak és nincs kellemesebb dolog, mint azt megtalálni. Ha rejtett vagy nyílt harcban küzdeni látjuk a szenvedélyeket, a természetes induktív ösztön segítségével, amely mindig vele jár az emberi megfigyeléssel, rá szoktunk jönni a titkos forrásra, amelyből a zajongó folyó vizei eredetüket vették és nagyon hasonló érzés fog el ahhoz, amelyet a geográfusok és világrész-kutatók éreznek valamely felfedezéskor.

Ebben az örömben részesített most Isten, mert kutatva a rejtett zugaiban azoknak a szíveknek, amelyek e történetben dobognak, egy tényt észleltünk, amely bizonyára szülője volt a legfontosabb tényeknek, melyeket elmondtunk; egy szenvedélyt, amely első cseppje annak a zavaros folyónak, amelynek kanyarulatait most megfigyeljük.

Folytassuk tehát elbeszélésünket. Hagyjuk el tehát Polentinos asszonyságot, a nélkül, hogy törődnénk azzal, mi történt vele Mária Remediossal folytatott párbeszéde napján.

Fájdalommal eltelten ér lakásába, ahol Pinzón ur mentségeit és udvariaskodását kénytelen meghallgatni. A katona arról is biztosítja, hogy amíg ő él addig Perfecta asszony házát nem fogják katonák őrizet alá venni. Perfecta asszony büszke hangon felel neki, a nélkül, hogy egy tekintetre méltatná; Pinzón udvariásan magyarázatot emleget a félreértés miatt, amire az asszony arra kéri őt, hogy hagyja el házát, a nélkül, hogy gyalázatos magaviseletéről számot adna. Cayetano ur megérkezik s heves szavakat váltanak egymással; de mivel most más dolog jobban érdekel, hagyjuk el a Polentinosokat és az alezredest; hadd férjenek meg egymással, ahogy tudnak; mi pedig térjünk a vizsgálatára azoknak a forrásoknak, amelyeket fennebb említettünk.

Fordítsuk figyelmünket Mária Remediosra, a becsülendő nőre, akinek sürgősen kell szentelnünk néhány sort. Uriasszony, igazi uriasszony, mert bár nagyon is alacsony származású volt, de vérbeli unokabátyjának, a szintén alacsony származású don Inocencionak - akit szent hivatása, valamint tudása és tiszteletreméltósága fenköltté tett - erényei az egész családra rendkívüli fényt vetettek.

Remediosnak Jacintohoz való szeretete egyike volt a leghevesebb szenvedélyeknek, amelyek az anyai szivben fészket verhetnek. Az örülésig szerette; fiának jólétét mindennél inkább a szíven viselte; a szépség és tehetség legtökéletesebb típusának tartotta és hogy boldognak, nagynak és hatalmasnak láthassa, életének minden napját, sőt örök üdvösségének egy részét is odaadta volna. Az anyai szeretet az egyedüli érzés, amely szent és nemes voltánál fogva tulásba mehet, az egyedüli, amely nem fajul örülségbe.

Mindazonáltal itt is észlelhető az a sajátságos jelenség, amely nagyon gyakran előfordul az életben. Ha tudniillik az anyai szeretetnek ez a tulsága nem esik össze a sziv abszolút tisztaságával és a teljes becsületességgel, akkor elfajul és sajnálatos féktelenségbe csap, amely épp úgy, mint más fékevesztett szenvedély, nagy hibákat és katasztrófákat idézhet elő.

Orbajosában Maria Remedios az erény és jóság mintaképében tartották: talán az is volt. Szívesen szolgálatára állott mindazoknak, akik hozzáfordultak; sohasem adott pletykákra vagy gonosz suttogásokra alkalmat; sohasem elegyedett cselszövényekbe. Jámbor volt, bár némelykor a botránkoztató képmutatás tulsásai felé hajlott; jótékonytárgyat gyakorolt; a legnagyobb ügyességgel kormányozta unokabátyja házát; mindenütt jól fogadták, csodálták és tisztelték, bár majdnem elviselhetetlen volt az a szokása, hogy mindig sóhajtozni szeretett és folyton kesergő hangon fejezte ki magát.

De Perfecta asszony házában ez a kitünő hölgy a »capitis diminutio«-nak bizonyos fajtát szenvedte el. A jó kanonok családjának régi rossz napjaiban Maria Remedios (ha igaz, miért ne mondanók meg?) mosónő volt Polentinosék házában. De nem kell azért azt hinni, hogy Perfecta asszony gögösen bánt vele: szó sincs róla.

Egy cseppet se bánt vele fennhéjázóan; igazi testvéri szeretetet érzett iránta; együtt ettek, együtt imádkoztak; elmondták egymásnak bánataikat; kölcsönösen segítettek egymásnak jótékonytárgyuk és ájtatosságuk dolgaiban, valamint a házi teendőkből is... de hiába, meg kell mondanunk! mindig volt valami, mindig volt egy láthatatlan, de áthidalhatatlan ür a rög-tönzött uriasszony és a régi uriasszony között. Perfecta asszony tegezte Mariát, és ez soha sem mellőzhetett bizonyos formáságokat. Don Inocencio unokahuga oly kicsinek érezte magát amannak barátnője előtt, hogy veleszületett alázatosságára a szomorúságnak sajátos árnya borult. Látta, hogy a jó kanonok a házban valóságos udvari tanácsos szerepét viszi; látta, hogy imádott Jacintocskája ugyszólván szerelmes bizalmaságban él a ház kisasszonyával, és mégis a szegény anya a lehető legritkábban járt be a házba.

Meg kell említeni, hogy Maria Remedios Perfecta asszony házában meglehetősen összehuzta magát (bocsánat a kifejezésért), ami kellemetlen volt rá nézve, mert mint mindenben, ami él,

ugy ebben a sóhajtozó szellemben is volt egy kis gőg... Fiát a kisasszony férjének látni; látni, hogy gazdag, hatalmas; látni, hogy rokonságban van Perfecta asszonynyal, az uri asszonysággal... Ah! ez volt Maria Remediosra nézve az ég és a föld, ez és a más világ, a jelen és a földöntulóság, a lét összesége.

A reménynek ez a nyájas fénye már sok év óta tölté be szívét és agyát. Ezért volt rossz és jó, ezért volt vallásos és alázatos vagy rettenetes és vakmerő, ezért volt minden, ami volt, mert e gondolat nélkül Maria Remedios, aki céljának megtestesülése vala, nem is létezett volna.

Fizikumát tekintve, Maria Remedios nem lehetett jelentéktelenebb. Meglepő erőben volt, ami látszólag csökkentette évei számának súlyát, és mindig gyászruhát viselt, noha özvegyisége már nagyon régi keletű lehetett.

Öt nap mult el azóta, amióta Caballuco a penitenciárius ur házába lépett. Kezdődött az éjszaka. Remedios égő lámpával kezében nagybátyja szobájába lépett, és miután a lámpást letette ennek asztalára, szembe ült az öreggel, aki már este óta mozdulatlanul és gondolatokba mélyedten ült székében, mintha odaszögezték volna. Kezével állát simogatta és barázdákat vont a barna bőrön, amely már három nap óta nem volt borotválva.

- Caballuco azt mondta, hogy ma este ide jön vacsorálni? - kérdezte hugától.

- Igen, mondta, hogy eljön. E tiszteletreméltó házakban érzi magát szegényke legbiztosabban.

- De nem mind tart velünk, az én házam minden tiszteletreméltósága mellett - viszonzá a penitenciárius. - Mily bátran viseli magát Ramos!... Azt is mondták nekem, hogy Villa-horrendában és vidékén, nem tudom én, mennyi ember van összegyűjtve... Te mit hallottál?

- Hogy a katonaság sok kegyetlenséget követ el...

- Csoda, hogy azok a barbárok még az én házamba is be nem tolakodtak! Esküszöm neked, hogy ha látnám, hogy hozzám egy ilyen vörösnadrágos jön be, szó nélkül összerogynék.

- Szépen, szépen vagyunk! - szólt Remedios, egy sóhajban lelke felét bocsátván ki. - Nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy Perfecta urasszony most mily lelki gyötrelmek közt él... Ah, bácsi, el kellene mennie hozzá.

- Hozzá, ma este?... Katonák czirkálnak az utcákon. Gondold csak, ha valamelyik durva katonának eszébe jutna, hogy... Az urasszony jól el van látva védelemmel.

A multkor átkutatták házát és elvitték azt a nyolcz fegyveres embert, akit ott találtak, később azonban visszaadták neki. Nekünk senkink sincs, aki megvédehetne egy esetleges támadás esetére.

- Elküldtem Jacintot az urasszony házába, hogy egy kis ideig vele legyen. Ha Caballuco eljön, megmondjuk neki, hogy ő is nézzon be hozzá... Senki sem tudja kivenni fejemből, hogy azok a bitangok valami nagy csínyat akarnak elkövetni barátnőnk ellen. Szegény urasszony, szegény Rosario!... Ha meggondoljuk, hogy mindezt ki lehetett volna kerülni azzal, amit néhány nap előtt én ajánltam Perfecta asszonynak...

- Kedves hugom - szólt flegmatikusan a penitenciárius - megtettünk mindent, ami emberileg lehetséges volt, hogy megvalósítsuk szent célunkat... Többet már nem lehet. Vállalatunk hajótörést szenvedett, Remedios. Győződj meg róla és ne makacskodjál; Rosario nem lehet neje a mi bálványozott Jacintocskánknak. Aranyos álmod, boldog ideáloed, melyről egy időben azt hittük, hogy megvalósítható, amelynek én, mint jó nagybácsi, értelmem minden erejét szenteltem, már agyrémmé vált, eloszlott mint a füst. Komoly komplikációk, egy ember gonoszsága, a leánynak kétségenkívül álló szenvedélye és más egyebek, melyeket elhallgatok, teljesen megváltoztatták a dolgok képét. Már-már győzőfélben voltunk, amikor egyszer csak

legyőztek. Ah, kedves hugom! Győződjél meg egy dologról. Akárhogy van is, de Jacinto többet, jobbat érdemel annál a bolond leánynál.

- Szeszély és makacskodás az egész - viszonzá Maria meglehetősen tiszteletlen kedvetlenséggel. - Mit is emleget ön, kedves nagybátyám! A nagyessü fők illenek egymáshoz... Perfecta asszony, a maga fenkölt gondolkozásával és kegyed a maga aggályoskodásával még sem értenek ehhez a dologhoz. Kár, hogy Isten engem olyan együgyűnek teremtett és csak afféle közönséges észjárással ajándékozott meg - mint az urasszony mondja - mert ha nem így volna, én már végére jártam volna a dolognak.

- Ki, te?

- Ha ő és kegyed engedték volna, már a végére jártam volna.

- A veréssel?

- Nem kell megijedni, nem kell úgy rám nézni, mert szó sincs róla, hogy valakit megöljenek... dehogy!

- Az a verés - szólt a kanonok mosolyogva - veszélyes dolog...

- Bah!... mondja mindjárt, hogy kegyetlen és vérengző is vagyok... hisz tudja, még egy legyecskét sem ölnék meg... Gondolhatná, hogy egy ember halálát még kevésbé akarhatom.

- Összefoglalva mindent, leányom, bárhogy csűrjük-csavarjuk is a dolgot, Pepe Rey ur elveszi magának a leányt. Már lehetetlen meggátolni. Ő kész minden eszközt felhasználni, még a becstelenséget is. Ha Rosario... aki félénk kis arczával és égi szemével, eh?... ha Rosario, mondom, nem akarná... akkor... mindent el lehetne igazítani; de ah! ő szereti mint a gonosz szereti az ördögöt; bűnös tűzben ég érette; beleesett, kedves hugom, beleesett a bujaság pokoli csapdájába. Legyünk tisztességesek és igazságosak; fordítsuk el tekintetünket a szemtelen pártól és ne gondoljunk többet sem az egyikre, sem a másikra.

- A bácsi nem ért a nőkhöz - szólt Remedios hízogó képmutatással; a bácsi szent férfit; nem fogja föl, hogy a kis Rosario makacskodása csak szeszély, olyan, amely gyorsan elmúlik, amelyet könnyen, kis fáradsággal lehet gyógyítani.

- Hugom - szólt Inocencio komolyan és ártatlanul - mikor már súlyos dolgok estek meg, a szeszélyeket nem szeszélyeknek nevezik, hanem más néven.

- Bácsi, kegyed nem tudja, mit mond - viszonzá Maria, akinek arcát hirtelen elfutotta a pír. - Hát hogyan, képes volna feltenni, hogy Rosario?... Mily kegyetlenség! Én védem őt, igen, védem... Ő tiszta, mint egy angyal... Bizony, bácsi, az effélék hallatára dühös leszek és megharagszom.

Ezt hallván, a jó kanonok arcát a szomorúság árnyéka lepte el, amely látszólag tíz évvel idősebbé tette.

- Kedves Maria, - szólt aztán - megtettünk mindent, ami emberileg lehetséges volt, amit jó lelkiismerettel meg lehetett és meg kellett tenni. Semmi sem volt természetesebb, mint az a vágyunk, hogy Jacintocska rokonságba jöjjön azzal a nagy családdal, Orbajosa első családjával; semmi sem volt természetesebb, mint az a vágyunk, hogy ura legyen a város hét házának, a mundograndei földbirtoknak, az arribai három kertnek és a többi falusi és városi rétnek, amelyeket a leány bír. Fiad nagyon derék, mindenki tudja. Rosarionak tetszett és ő neki is tetszett Rosario.

Ugy látszott, mintha a dolog már teljesen el lett volna intézve. Maga az urasszony is, bár - kétségkívül származásunk miatt - nem nagy lelkesedéssel, de mégis beleegyezett volna, mert engem nagyon becsül és tisztel, mint barátját és gyóntatóját... De hirtelen előáll az a

szerencsétlen fiatal ember. Az urasszony elmondja, hogy megállapodása van fivérével és nem meri elvetni a tőle tett ajánlatot. Komoly összeütközés! De mit teszek ezzel szemben én? Ah! Nem tudod te ezt. Hozzád őszinte vagyok, ha Rey urban jó erkölcsű fiatal embert láttam volna, aki képes boldoggá tenni Rosariot, akkor nem léptem volna közbe; de az a fiatal ember nagy szerencsétlenség volt, és mint a ház lelki vezetője be kellett avatkoznom a dologba és belé is avatkoztam.

Tudod, miként üzentem neki hadat. Lelepleztem bűneit; felfedeztem ateizmusát; napfényre hoztam elanyagiasult szívének rothadását és az urasszony meggyőződött, hogy leányát a vétek karjaiba dobna, ha hozzáadná. Ah! Mennyi félelmet állottam ki. Az urasszony ingadozott; én erősítettem ingadozó lelkét; én tanácsoltam neki mind azokat a megengedett módokat, amelyeket az elvetemült unokaöcs ellen használnia kellett, hogy botrány nélkül eltávolíthassa leányától; elmés gondolatokat szuggeráltam neki és mivel ő lassankint megmutatta nekem felháborodással eltelt tiszta lelkiismeretét, én megnyugtattam és kijelöltem a határt, meddig mehetnek a küzdelmek, melyeket ama vad ellenség ellen vívnunk kell. Soha sem tanácsoltam erőszakos vagy véres eszközöket, soha rossz fajta kegyetlenségeket, hanem mindig csak finom vágásokat, amelyekben nem volt bűn. Nyugodt vagyok, kedves hugom. De jól tudhatod, hogy keményen küzdöttem, keményen dolgoztam. Ah, mikor esténként hazajöttem és azt mondtam: »Máriácskám, jól megy a dolgunk, jól megy«, te odavoltál a meglepődéstől és százszor is megcsókoltad a kezem, azt mondván, hogy én vagyok a világ legjobb embere. Miért dühösködöl most, eltorzítván nemes jellemedet és békés hajlamaidat? Miért czivakodol velem? Miért mondd, hogy haragszol és szép szavakkal ostoba Antalnak nevezel?

- Mert kegyed - szólt az asszony, a nélkül, hogy haragja csillapodott volna - hirtelen meghunyászkodott.

- Mert minden ellenünk fordul, asszony. Az átkozott mérnök, akinek a katonaság is kezére jár, mindenre el van szánva. A kis leány szereti, a kis leány... egyebet nem akarok mondani. Nem lehet, mondom, hogy nem lehet.

- A katonaság! Hát maga is azt hiszi, amit Perfecta asszony, hogy háboru lesz és hogy Pepe ur elkergetésére az szükséges, hogy a nemzet fele lázadjon fel a másik fele ellen... Az urasszony megbolondult és maga is utban van már a bolondulás felé.

- Azt hiszem, amit ő. Tekintve, hogy Rey benső viszonyban áll a katonasággal, a személyes kérdés kiszélesedik... De, ah! kedves hugom, még két nap előtt is azt reméltem, hogy hőseink ki fogják rugni innen a katonákat... Azonban, amióta látom, mily fordulatot vettek a dolgok, amióta láttam, hogy legnagyobb részüket elfogták, még mielőtt harcz lett volna és hogy Caballuco bujdosik és fél az elfogatástól, azóta nem bízom már semmiben. A jó erkölcsöknek még nincs annyi erejük, hogy darabokra törjék a tévedés küldötteit és szolgálait... Ah! kedves hugom, lemondani, lemondani...

Majd don Inocencio, elsajátítván azt a kifejezőmódot, amely unokahugát jellemezte, kétszer-háromszor erősen felsóhajtott. Mária minden várakozás ellenére csendben maradt. A legkisebb látszat sem mutatta, hogy harag vagy csendes életének felületen szentimentalizmusa volna benne; nem volt benne más, mint mély és szerény bánkódás. Nemsokára aztán, hogy a jó kanonok befejezte ékes szónoklatát, két könnyű gördült le unokahuga piros orcáján; aztán rosszul elfojtott zokogást hallatott és lassanként, amint zajban és alakban nő a zajongni kezdő tenger dagadozása és bugása, akként növekedtek Mária Remedios fájdalomának hullámai, mignem keserves sirásba tört ki.

XXVII. Egy kanonok gyötrelme.

- Lemondani, lemondani! - ismételte don Inocencio.

- Lemondani, lemondani! - ismétlé az asszony, feltörülve könnyeit. - Hát szeretett fiam örökre szegény ördög maradjon!... Pör mindinkább kevesebb van; nemsokára eljön a nap, amikor az egész ügyvédség nem fog érni semmit.

- Mit ér a tehetség? Mit ér az a sok tanulás és a hosszas fejtörés? Ah! Szegények vagyunk. Jő majd nap, don Inocencio ur, hogy szegény fiamnak még egy vánkosa sem lesz, ahová lehajthatná fejét.

- Asszony!

- Ember!... Ugyan kérem, mondja meg milyen örökséget hagy rá, ha behunyja szemét? Nehány rongyos garast, egy pár ócska könyvet, nyomoruságot, egyéb semmit... Jön majd olyan idő is, olyan idő is, édes bátyámuram!... Szegény fiam, akinek gyöngé az egészsége, nem fog dolgozhatni... már most is összezavarodik a feje, ha egy könyvet olvas; már most is szédül, ha éjszaka dolgozik!... koldulnia kell majd a mindennapi kenyeret is; nekem varrni kell, és ki tudja, ki tudja, nem kell-e majd kéregetni nekünk is.

- Asszony!

- Tudom én, mit mondok. Rossz idők jönnek ránk - folytatta a kitünő hölgy, mindinkább erősítve hangos sóhajtozását, amelylyel beszédét kíséri szokta. - Istenem! Mi lesz belőlünk? Ah, csak az anya szíve érzi ezeket a dolgokat... Csak az anyák képesek annyi bajt elszenvedni a fiukért. Hogyis értené ezt maga? Nem: más dolog az, ha az embernek gyermekei vannak, és keserőségeket szenved értük, és más dolog kántálni a templomban és latinul tanítani az iskolában... Hát mit ér az, hogy fiam a maga unokaöccse, hogy oly sok kitünő osztályzatot nyert, és hogy Orbajosa szeme fénye?... Meghal majd éhen, mert azt már tudjuk, hogy az ügyvédség mit ér, vagy kénytelen lesz a képviselőktől valami hivatalt kérni Havannában, ahol meg fogja ölni a sárgaláz.

- De asszony...

- Nem; mondom, hogy nem haragszom, hallgatok, nem alkalmatlankodom többé magának. Nagyon szemtelen, nagyon siránkozó, nagyon sóhajtozó vagyok, akit nem lehet kiállani, mert szerető anya vagyok és kedves fiam javára gondolok. Meg fogok halni, igen uram, meg fogok halni csöndben és el fogom fojtani fájdalmamat, ki fogom inni könnyeimet, hogy ne bosszantsam a kanonok urat... De imádott fiam meg fog érteni engem és nem fogja fülét bedugni, mint ön most teszi... jaj nekem! Szegény Jacinto tudja, hogy miatta meg hagynám magamat ölni és életem árán is megszerezném neki a boldogságot. Szegény, drága gyermekem! Annyi érdeme van és mégis arra van kárhoztatva, hogy koldusmódra megalázkodva éljen, mert ne haragudják meg kegyed, bátyámuram, ne... Bármennyire kapálódzunk is, de azért maga mégis a Senki fia, San Bernardo sekrestyés fia marad... és én sem leszek soha más, mint a leánya az ön testvérenek, aki kanalat árult... és fiam a Senki unokája... Egész családunk szegény, ismeretlen emberekből áll és sohasem fogunk kimászni az ismeretlenségből; sohasem lesz egy darabka földünk, amelyre azt mondhatjuk: »ez az enyém!« Sohasem lesz egy saját bárányunk, sohasem fogjuk a magunk kecskéjét fejni, sohasem fogom a könyökömet olyan zsákba dugni, amelyben a mi földünkön termett gabona lesz... és mindez a maga gyávasága, kislelküisége, félelme miatt...

- De asszony!...

A kanonok hangja mindinkább magasabb lett, mennél többet ismételte ezt a felkiáltást... Kezét füléhez téve, a kétségbeesés fájdalmas kifejezésével ide-oda rázogatta fejét. Maria Remedios panaszos éneke mindinkább élesebb lett és mint nyíl hatolt be a szerencsétlen és kábult klerikus agyába. De hirtelen megváltozott az asszony arcza, a panaszos zokogások rekedt és kemény hangba csaptak át; arcza elsápadt, ajkai remegtek, öklei összeszorultak, rendetlen hajának néhány fürtje homlokára csüngött le, szeme egészen felszáradt a hevétől annak a haragnak, amely keblében dult s felkelvén székéről, nem mint asszony, hanem mint hárpia, ilyképpen orditozott:

- Én elmegyek innen, elmegyek a fiammal!... Megyünk Madridba; nem akarom, hogy fiam elsenyvedjen ebben a városban. Már meguntam, hogy fiam a reverenda támaszára legyen utalva; most is semmi és nem is lesz belőle semmi. Hallja ezt, bátyám uram? Fiam és én elmegyünk! Maga soha, de soha többé nem fog látni minket.

Don Inocencio keresztbe fonta karjait és huga dühös nyilait olyan rémülettel fogadta, mint az elítélt, akit a hóhér jelenléte megfoszt minden reménytől.

- Az Istenért, Remedios - mormogta fájdalmas hangon, - a Szent Szüzre...

Az unokahug szelid jellemének e válságai és borzasztó kitörései amilyen ritkák, oly erősek voltak, és néha öt vagy hat év telt el, a nélkül, hogy don Inocencio Remedios furiává változni látna volna.

- Anya vagyok!... Anya vagyok!... és mivel senki sem törődik a fiammal, hát fogok törődni én, én magam, - ordítá a rögtönzött nőstény-oroszlán.

- Szent Máriára, asszony, ne indulatoskodjál annyira... Gondold meg, hogy vétkezel Isten ellen... Mondjunk el egy miatyánkot és egy Ave Máriát és majd meglátod, hogy dühöd elmulik.

Ezt mondva, a penitenciárius remegett és izzadott. Szegény csirke az ölyv karmai között! Az átváltozott asszony végre e szavakat vagdosta fejéhez:

- Maga nem való semmire; maga gyáva... Fiam és én eltávoztunk innen mindenkorra, mindenkorra. Majd én találok állást a fiamnak, keresek neki jó jövedelmet, érti? Aminthogy kész vagyok nyelvemmel seperi az utcát, ha ily módon kellene ebédjét megkeresnem, épp úgy fel fogom forgatni a földet, hogy állást találjak neki, mert azt akarom, hogy magasra emelkedjék, hogy gazdag, befolyásos ur, földbirtokos, nagy legyen, minden, ami az ember lehet, minden, minden.

- Isten legyen segítségemre! - kiáltott fel don Inocencio, egy székre rogyván és fejét mellére hajtván.

Szünet állt be, amely alatt a feldühödt asszony izgatott lélekzése volt hallható.

- Asszony - szólt végre don Inocencio, - tíz évet vettél el életemből; meggyújtottad a véretem; örüllté tettél... Adjon Isten nyugalmat, hogy eltűrhessem e viselkedésedet! Uram, türelem, türelem az, a mit akarok; te pedig, hugom, légy szives sirni, sóhajtani, pityeregni, mint egy pulya kis gyermek, mert átkozott nyafogásaid, amelyek annyit bosszantanak, még mindig jobbak mint a haragnak ez örült kitörései. Ha nem tudnám, hogy lelked alapján véve jó... avagy tán nem azért viselkedel így, mert reggel meggyóntál Istennek és feloldást nyertél bűneid alól...

- Maga az oka ennek...

- Mert a Jacinto és Rosario dolgára nézve azt mondtam, »lemondani?«

- Mert amikor minden jól megy, maga meghátrál és megengedi, hogy Rey ur kezére kerítse Rosariot.
- És hogyan akadályozzam meg? Jól mondja az urasszony, hogy nagyon gyenge a fejed. Azt akarod, hogy kardot vegyek a kezembe és egy szempillantás alatt összevagdossam az egész hadsereget, aztán álljak szembe Reyvel és azt mondjam neki: »vagy békét hagy annak a leánynak, vagy levágom a fejét«?
- Nem, de amikor azt tanácsoltam az urasszonynak, hogy ijeszsen rá unokaöccsére, maga ellenezte, a helyett, hogy ugyanazt tanácsolta volna, amit én.
- Bolond vagy azzal a ráijesztéssel.
- Mert »ha elpusztul a kutya, vége a veszettségnek.«
- Én nem tanácsolhatok olyasmit, amit te ráijesztésnek nevezel, és amiből rettenetes dolog keletkezhetik.
- Persze, mert én gyilkos természetű vagyok, nemde, bácsi?
- Tudhatod, hogy az ilyen tettegességek csak durva emberekhez valók. Különben azt hiszed, hogy az az ur rá hagy magára ijesztetni? És barátjai?
- Este egyedül jár.
- Hát ezt honnan tudod?
- Tudok mindent; egy lépést sem tesz a nélkül, hogy én ne tudjak róla. Tetszik érteni? Özvegy Cuscóné mindenről értesít.
- Kérlek, ne őrizd meg. És ki volna az, a ki ráijesztene?... Halljuk.
- Caballuco.
- Hát ő kész volna rá?
- Nem; de az volna, ha maga parancsolná.
- Hallgass már asszony, hagyj békében. Én nem parancsolhatok ilyen kegyetlen dolgot. Ráijesztetni! Mi az? Te már beszéltél vele erről?
- Igen, uram; de nem hallgatott rám, jobban mondva, megtagadta, Orbajosában csak ketten vannak, a kik ilyen meghagyás végrehajtására rábírhadják: kegyed vagy Perfecta asszony.
- Hát parancsolja meg neki az urasszony, ha akarja. Soha sem fogom tanácsolni, hogy erőszakos és durva eszközökkel éljenek. Azt hiszed, hogy mikor Caballuco és társai a fegyveres felkelésről beszéltek, hát ki tudtak belőlem venni egyetlen szót is, amelylyel őket a vérontásra buzdítottam volna? Nem, ezt nem... Ha Perfecta asszony meg akarja tenni...
- Ő sem akarja. Ma este két óra hosszat beszéltem vele; azt mondta, hogy a harcot fogja ajánlani és segíteni fogja minden eszközzel; de nem fogja megparancsolni egy embernek sem, hogy karddal sértse meg a másikat. Még ha valami nagyobb dologról volna szó, érteném, hogy ellenzi... de én nem akarom, hogy megsebesítsék; én nem akarok mást, csak hogy ráijeszzenek.
- Hát ha Perfecta asszony nem akarja meghagyni, hogy ráijeszzenek a mérnökre, én még kevésbé akarom, értetted? Mindennél előbbre való a lelkiismeretem.
- Jó, - válaszolt az unokahug. - Mondjon csak annyit Caballuconak, hogy kísérjen el ma este... ne mondjon neki egyebet semmit.
- Hát még ma kimégy az utcára?

- Igenis, uram. Hát a minap este nem voltam künn?

- A minap este? Nem tudtam; ha tudtam volna, megharagudtam volna; úgy bizony, asszonyom.

- Ne mondjon Caballuconak csak ennyit: »Kedves Ramos, nagyon kérem, kísérje el unokahugomat egy utjában, melyet még ma este kell megtennie és legyen védelmére, ha netalán veszélybe jut.«

- Igen, ezt megtehetem. Kísérjen el... legyen védelmedre. Ah! gonosz! rá akarsz szedni, egy csiny bűnrészesévé akarsz tenni.

- Ugy... azt hiszi? - szólt gunyosan Mária Remedios. - Ramos és én nagyon sok embernek fogjuk a nyakát leszelni ma éjszaka.

- Ne tréfálkozzál. Ismétlem neked, hogy Ramosnak semmi olyast nem fogok tanácsolni, aminek valami gonosz következménye lehet. Azt hiszem, itt van már...

Az utcái ajtó felől zaj hallatszott. Majd megszólalt Caballuco hangja, amint a szolgálával beszélgetett, és nemsokára Orbajosa hőse a szobába hatolt.

- Halljuk a híreket, a híreket, Ramos ur - szólt a klerikus. - Mondjon valamit, mert ha a vacsora és a vendégszeretet fejében még némi reményt sem nyújt... Mi ujság Villahorrendában?

- Van egy kis ujság - válaszolt a vitéz, miközben a bágyadtság jeleivel egy székre helyezkedett. - Mindjárt meg tetszik látni, lehet-e még valami hasznunkat venni.

Mint mindazok az emberek, akik fontos szerepet visznek, vagy olyat akarnak maguknak tulajdonítani, Caballuco is nagyon tartózkodónak mutatkozott.

- Ma éjszaka, kedves barátom, ha úgy tetszik, elviheti a pénzt, amelyet azért adtak át nekem, hogy...

- Nagy szükség van rá... Pedig, ha a katonáék megérik a szagát, nem engednek majd ki a városból - szólt Ramos durván nevetve.

- Ne mondja ezt, barátom... Jól tudjuk mindnyájan, hogy maga akkor jön be és megy ki, amikor csak kedve tartja. No, még csak az kellene! Katonáéknak nagyon csuszós markuk van... ha nehézségeket támasztának, néhány duróval, hisz érti ugy-e?... Ejnye! látom, nem rosszul van felfegyverkezve... Még csak egy öreg ágyura volna szüksége. Kis pisztolyok, hm? Navaja¹⁷ is.

- Nem lehet tudni, mi történik - szólt Caballuco, kihuzván övéből a navaját és megmutatván borzasztó pengéjét.

- Istenem, szent Szüzem! - kiáltott fel Remedios, behunyván szemét és félelemmel fordítván félre arcját. - Ne mutassa azt a gyilkos kést. Már a látásától is megborzadok.

- Ha nincs ellenükre - szólt Ramos, bezárva navajáját - vacsorához ülhetünk.

Mária Remedios mindent gyorsan intézett el, nehogy a hős türelmetlenkedjék.

- Valamit akarok önnek mondani, Ramos ur, - szólt don Inocencio vendégéhez, amikor a vacsorához ültek. - Sok dolga van ma este?

¹⁷ Hosszu, bezárható kés.

- Van egy kis dolgom - viszonzá a vitéz. - Ez az utolsó éjszaka, hogy Orbajosába jöttem, az utolsó. El kell néznem néhány legényünkhöz, akik itt maradnak, megpróbáljuk elvinni a salétromot és ként is a Cirugedáék hazájából.

- Azért kérdeztem - folytatta jóságosan a pap, telerakván étellel barátjának tányérját - mert unokahugom azt akarja, hogy kísérje el egy kicsit. Nem tudom, mely utat kell tennie és már késő van, hogy egyedül menjen.

- Perfecta asszony házába megy? kérdezte Ramos. - Néhány percz előtt ott voltam; nem akartam sokáig maradni.

- Hogy van az urasszony?

- Kissé fél. Ma este elvittem onnan a hat legényt, akik házában voltak.

- Ember, hát azt hiszi, hogy ott nincs rájuk szükség? - szólt Mária Remedios fájdalmasan.

- Nagyobb szükség van rájuk Villahorrendában. Itt a házakban elpuhulnak az emberek. Nemde, igazam van, kanonok ur?

- Ramos ur, abban a házban mindig kell lenni valakinek - szólt a penitenciárius.

- Elég, nagyon elég, ha ott vannak a szolgák. De hát ön azt hiszi, Inocencio ur, hogy a brigadéros azzal foglalkozik, hogy idegen házakat támad meg?

- Azt; de aztán jól tudja, hogy az a mérnök, akit a poklok fenekére kívánok...

- Ami ezt illeti... van a házban elég seprő - nyilvánította ki Cristobal vidáman. - Végre ugy sem lesz más hátra, mint összeházasítani őket... Azután, ami történt...

- Ramos ur - szólt Remedios, a harag hirtelen fellobbanásával - úgy látom, nem nagyon sokat tetszik érteni az emberek összeházasításához.

- Azért mondom, mert ma este, néhány percz előtt, úgy láttam, mintha az urasszony és leánya kibékültek volna. Perfecta asszony összevissza csókolta Rosariot és mindketten a leggyöngédebb, legkedvesebb szócskákat halmozták egymásra.

- Kibékültek! maga a nagy felfegyverkezésben elvesztette a sütnivalóját... De hát végre is, elkísér vagy nem?

- Nem az urasszonyhoz akar menni, - szólt a kanonok - hanem özvegy Cuscóné korcsmájába. Azt mondta az imént, hogy nem mer egyedül menni, mert fél, hogy bántalmazni fogják...

- Kicsoda?

- Tán fölösleges említeni. Az a pokoli mérnök, hogy vitte volna el az ördög. A mult este unokahugom látta és néhány indulatos szót mondott neki, és ez nagyon nyugtalanítja egész estén át. Az a ficzkó bosszuálló természetű és merész.

- Nem tudom, vele mehetek-e... - jelzé Caballuco, - mivel most bujdosva járok-kelek, így nem tudom, beléköthetek-e izé uracskába. Ha nem úgy volnék, amint vagyok, arczom egyik fele eltakarva, a másik fele kitakarva, már régen betörtem volna néhány csontját. De hát mi történnék, ha megtámadnám? Felfedezem magam, a katonák rám rohannak és Isten veled Caballuco. Ami pedig azt illeti, hogy orvtámadást intézzek ellene, ehhez én nem értek, s ez nem is természetem és az urasszony sem egyezik belé. Ravasz csellel elkövetett verekezéshez nem való Cristobal Ramos.

- De ember, hát megbolondultak?... mit beszél maga? - szólt a penitenciárius a rémület tagadhatatlan jeleivel. - Még gondolatban sem tanácsolom, hogy bántalmazza azt az urat. Előbb kivágnám a nyelvemet, mintsem hogy ilyesmit tanácsoljak. A gonoszok elesnek, igaz,

de Isten az, aki ennek a pillanatát kijelöli, nem én. Inkább tiz tuczat botütést szenvedek el magam, semhogy egy kereszténynek ilyen gyógyszerek alkalmazását ajánlanám. Csak azt mondom magának (folytatta, miközben pápaszeme fölött kinézett), hogy mivel unokahugom arra megy és valószínű, nemde Remedios?... hogy egy kis szóváltása lesz azzal az emberrel, - ajánlom, ne hagyja védelem nélkül, az esetre, ha sértegetnék...

- Ma éjszaka dolgom van - felelt lakonikusan és szárazon Caballuco.

- Hallod, Remedios. Halaszd utadat holnapra.

- Azt nem lehet. Majd egyedül megyek.

- Nem, nem még, hugom. Nem akarom, hogy kellemetlenség érjen. Ramos urnak dolga van és nem kísérhet el. Gondold meg csak, ha az a durva ember bántalmazni talál...

- Bántalmazni... Bántalmazni találja... - kiáltott fel Caballuco. - Nem, ez nem lehet.

- Ha maga nem volna elfoglalva... ah, ah, akkor nyugodt volnék.

- Elfoglalva vagyok - szólt a centaur felállva az asztaltól - de ha kegyed mindenképp akarja...

Szünet állott be. A penitenciárius behunyta szemét és gondolkozott.

- Akarom, Ramos ur, - szólt végre.

- Csak szólni kellett. Menni fogunk, Mária asszony.

- Most, kedves hugom - szólt don Inocencio félig komolyan, félig vidáman - tekintve, hogy megvacsoráltunk, add ide a mosdó tálat.

Átható tekintetet vetett unokahugára és a cselekvésnek megfelelő mozdulatokkal kísérve, e szavakat mondá:

- Én mosom kezeimet.

XXVIII.

Pepe Rey Juan Reyhez.

Orbajosa, ápril 12.

»Kedves atyám: bocsásson meg, ha első ízben nem engedelmeskedem önnek és nem távozom innen, le nem mondok tervemről. A kegyed tanácsa és kérése a jóságos és tiszta atyáé, makacskodásom az esztelen fiué; de sajátságos dolog megy végbe bennem; a makacsságot és becsületet oly módon összezavartam, hogy a lemondás és engedés gondolata is szégyent okoz már nekem.

»Nagyon változtam. Nem ismertem azt a dühösséget, amely most emészt. Ezelőtt nevettem minden erőszakos cselekedeten, az indulatos emberek tulságain, mint a gonoszok durvaságain. Most már mindebből semmi se kelt borzalmat bennem, mert önmagamban is léptenyomon bizonyos rémes képességet érzek a rosszaságra. Kegyedhez úgy beszélhetek, mint az ember egyedül beszél Istennel és lelkiismeretével; kegyednek megmondhatom, hogy nyomorult vagyok, mert nyomorult az, akiből hiányzik az a hatalmas erő, amelyet önmaga ellen fordít, megbünteti a szenvedélyeket és az életet a lelkiismeret szigorú uralmának veti alá.

»Hiányzott belőlem az a keresztény erény, amely a megsértett ember lelkét magasztosan felül emeli a bántalmakon, amelyek érik és ellenségein, akik ártalmára törnek; elég gyöngye voltam átengedni magam egy örült harag sugallatának, leszállván bántalmazóim alacsony szín-

vonására, az övékével felérő csapásokat intézván ellenök és az ő bectelen iskolájukban tanult eszközökkel törvén ártalmukra.

»Mennyire sajnálom, hogy kegyed nem volt mellettem, hogy eltávolított volna ettől az uttól! Most már késő. A szenvedélyeket nem lehet várakoztatni. Türelmetlenek és hangosan, rettentő erkölcsi szomj konvulziójával követelik zsákmányukat. Legyőztem. Nem feledhetem el azt, amit kegyed oly sokszor mondott nekem, hogy a haragot a szenvedélyek legrosszabbjának lehet nevezni, mert hirtelen megváltoztatva jellemünket, minden más gonoszságnak szülőjévé lesz, és valamennyit pokoli lángjába borítja.

»De nemcsak a harag, hanem erős, átható érzés is volt az, amely ebbe az állapotba sodort: a mély, magával ragadó szerelem, melyet unokahugom iránt érzek, az egyedüli körülmény amely mentségemre szolgál. És ha nem a szerelem, a részvét is arra indított volna, hogy szembeszálljak a kegyed rettentő hugának dühével és ármányaival, mert a szegény Rosario, legyőzhetetlen szerelme és anyja közé helyezve, ma egyike a legszerencsétlenebb lényeknek, akik e földön élnek.

»A szerelem, amelyet érez irántam és amelyet én viszonzok, nem ad-e jogot arra, hogy a mennyire tehetem, kinyissam házának ajtait és kivigye őt onnan, a törvénnyel élve addig, ameddig véd, és erőszakot alkalmazván ott, ahol a törvény cserben hagy? Azt hiszem, hogy az édes apám tulontul szigorú erkölce nem ad majd erre igenlő választ; de én már megszűntem az a rendszeres és tiszta jellem lenni, akinek lelkiismerete szerződészerű pontossággal cselekszik.

»Nem vagyok többé az, akinek érzelmeibe egy ugyszólván tökéletes nevelés megdöbbentő hitelenséget vitt be; most épp oly ember vagyok mint bárki más; egyetlen lépéssel bejutottam az igazságtalanság és gonoszság terebélyébe. Legyen elkészülve bárminő durva tette, amely az én művem lesz. Én vigyázni fogok, hogy értesítsem valamennyiről, amelyeket elkövetni szándékozom.

»De sem bűneim bevallása nem fogja levenni rólam a felelősséget azokért a komoly eseményekért, amelyek történtek és történni fognak, és bármennyit érvelnék is, az egész felelősség sem fog a kegyed hugára háramlani. Perfecta asszony felelőssége bizonyára óriási. Mily nagy az enyém? Ah, kedves atyám! ne higgyen semmit abból, amit rám vonatkozólag hall és csak ahhoz tartsa magát, amit én magam elmondok.

»Ha azt mondják kegyednek, hogy átfontolt gazságot követtem el, felelje rá, hogy hazugság. Nehéz, nagyon nehéz önmagamot megítélnem zavaromnak abban az állapotában, amelyben vagyok; de merem állítani, hogy nem szánt szándékkal okoztam a botrányt.

»Kegyed jól tudja, meddig mehet el a szenvedély, amelynek borzasztóan pusztító növekvésében a körülmények is kedveznek.

»Ami legjobban megkeseríti életemet, az, hogy a színlelést, csalást és alacsony tettetést is alkalmaznom kellett. Nekem, aki maga az igazság voltam! Elvesztettem saját valómat... De vajjon ez a legnagyobb rossz, amelybe a lélek eshetik? Most kezdem-e, avagy végzem már? Nem tudom. Ha Rosario keze nem ránt ki lelkiismeretemet e poklából, óhajtanám, hogy édes apám mentsen ki belőle. Unokahugom angyal és értem szenvedvén, sok oly dologra tanított meg, melyet eddig nem tudtam.

»Ne csodálkozzék az összefüggéstelenségén annak, amit irok. Különböző érzések lángolnak bennem. Némelykor oly gondolatok szállnak meg, amelyek igazán méltók halhatatlan lelkemhez; de viszont némelykor származásom kábultságba esem és azokra a gyöngé és kislelkű emberekre gondolok, akiknek aljasságát kegyed élénk színekkel ecsetelte előttem, hogy megutáltassa velem őket. Jelenlegi állapotomban a jóra és rosszra egyaránt kész vagyok, Isten

legyen könyörületes nekem. Tudom már, mi az imádság; komoly, mély könyörgés, mely nem könyv nélkül betanult formulákból áll; a léleknek olyan megnyilatkozása, amely odáig mer terjeszkedni, hogy eredetét keresi; az ellentéte a lelkifurdalásnak, amely magának a léleknek ellenmondása, elrejtőzvé, elbujván, azzal a mesterséges hiedelemmel, hogy senkisémet látja.

»Kegyed sok szép dologra tanított; de most a gyakorlati részszel foglalkozom, mint mi mérnökök mondani szoktuk; magán a gyakorlati téren végzem tanulmányaimat, és ezáltal ismereteim bővülnek és megállapodnak... Most azt gondolom, hogy nem is vagyok olyan rossz, mint hiszem. Vajjon így van-e valóban?

Sietve végzem be ezt a levelet. Nehány katonával kell elküldenem, akik Villahorrenda állomása felé mennek, mert az itteni népség postájában nem lehet megbízni.«

*

Ápril 14.

»Mulattatnám azzal, kedves atyám, ha meg tudnám értetni, hogyan gondolkozik e fészek lakossága. Bizonyára értesült már róla, hogy az egész vidék fegyveres lázadásba tört ki. Előrelátott dolog volt, és a politikusok tévednek, ha azt hiszik, hogy a dolog csak pár napig tart. A gyűlölet ellenünk és a kormány ellen az orbajosaiak lelkében egyre él és mintegy vallásos hitük részét teszi.

»Nagynénémrel való külön dolgomra szorítkozva, egy sajátságos körülményt fogok önnek említeni: t. i. a szegény asszony, aki csontjainak velejében hordja a feudalizmust, azt képzei, hogy meg fogom támadni házát s elrablom leányát, mint a középkori lovagok támadták meg az ellenséges várat, hogy valamely törvénytelen séget kövessenek el. Ne nevessen, mert ez igaz: így gondolkozik az itteni népség.

»Felesleges mondani, hogy engem szörnyetegnek tart, afféle eretnek mór királynak, és a katonákról, akikkel barátságot kötöttem, szintén nem igen van jobb véleményem. Perfecta asszony házában szájrul-szájra jár, hogy a katonaság és én ördögi és vallásellenes szövetségben állunk, és el akarjuk venni Orbajosa kincseit, hitét és leányait. Biztosan tudom, hogy a kegyed huga szentül meg van győződve, hogy meg fogom támadni házát és nem fér hozzá kétség, hogy azt hiszi: a kapu mögött barrikád van emelve.

»De nem is lehet másképpen. Itt a legavultabb nézetek uralkodnak a társadalomra, hitre, államra, tulajdonra vonatkozólag. Az a vallásos vakbuzgóság, amely arra indítja őket, hogy ellenálljanak a kormánynak, hogy védjék a hitet, melyet senki sem támadott, és amely öbennük sincs meg, lelkükben feudális haragot gyújt, és mivel ők a maguk dolgát vad erőszakkal, vérrel és tüzzel szokták elintézni, lenyakazván mindenkit, aki nem úgy gondolkozik mint ők, hát azt hiszik, nincs a világon senki, aki másféle eszközöket használ.

»Nemcsak hogy eszem ágában sem volt a szándék, hogy don quijotei harcot folytassak Perfecta asszony háza ellen; sőt azon igyekeztem, hogy megszabadítsam néhány kellemetlenségtől, amelyet a többi szomszéd nem kerülhetett el. A brigadérossal való barátságomból kifolyólag nem kényszerítették, amint meg volt parancsolva, hogy terjeszsze elő jegyzékét ama szolgálatban álló embereknek, akik a pártütökhöz csatlakoztak; és ha átkutatták is házát, biztosan tudom, hogy csak a forma kedvéért történt; és ha el is vették a fegyvereket attól a hat embertől, akit házában találtak, nemsokára más hatot adtak helyettük és nem csináltak neki semmit. Lássá, ebben áll az asszonyság ellen való gyűlöletem.

»Igaz, hogy a katonai parancsnokságok támogatásával rendelkezem; de csak arra használom, hogy ez a könyörtelen népség ne sértegethessen, ne bántalmazhasson. Sikerem valószínűsége mellett bizonyít, hogy a katonai főparancsnoktól legutóbb kinevezett hatósági személyek mind barátaim. Tőlük veszem erkölcsi erőmet és így megfélemlitem az orbajosaiakat. Nem

tudom, jutok-e abba a helyzetbe, hogy valami erőszakos cselekedetet kell elkövetnem; de ne tessék megijedni: a ház megrohanása és megszállása tisztán csak a kegyed hugának örült preokupációja. A véletlen szerencsés helyzetbe juttatott. A harag, a szenvedély, mely bennem ég, arra fognak ösztönözni, hogy fel is használjam. Nem tudom, meddig fogok elmenni.«

*

Április 17.

»Édes apám levele nagyon megvigasztalt. Igen; törekedhetem célom után, ha csak a törvényt szabtá oltalomhoz folyamodom is, amely teljesen elégséges. Értekeztem az idevaló hatóságokkal és mind megerősítenek abban, amit kegyed mond. Meg vagyok elégedve.

»Hugom lelkébe már belevittem az engedetlenség gondolatát, amely legalább a társadalmi törvények segítségére számíthat. Megteszem, amit kegyed tanácsol s le fogok mondani Pinzónnak kissé csunya közreműködéséről; le fogom rombolni azt a félelmetes szolidaritást, melyet a katonákkal kötöttem; végét fogom vetni a kalandoknak és az alkalmas pillanatban nyugalommal, belátással és a lehető jószívűséggel fogok eljárni.

»Igy sokkal jobb. A katonasággal való félig komoly, félig tréfás szövetségem arra szolgált, hogy az orbajosaiak és nagynéném szolgálainak és jó embereinek brutalitásai ellen megvédelmezzen. Különben mindenkor távol volt tőlem annak gondolata, amit »fegyveres beavatkozás«-nak nevezünk.

»Barátomnak, aki segítségemre volt, távoznia kellett a házból; de azért nem vagyok megfosztva minden közlekedéstől hugommal. Szegény leány hősi bátorságot tanúsít szenvedéseinek közepett, és vakon fog nekem engedelmeskedni.

»Legyen édes apám teljesen nyugodt személyem biztonsága tekintetében. Részemről semmitől se félek és nagyon nyugodt vagyok.«

*

Április 20.

Ma nem írhatok többet néhány sornál. Nagyon sok a dolgom. Pár nap múlva minden befejezést nyer. Ne tessék több levelet írni nekem e fészekbe. Nemsokára meglesz az az öröme, hogy keblére ölelheti fiát,

Pepét.

XXIX.

Pepe Rey Rosario Polentinoshoz.

»Add át Estebanillonak a kert kulcsát, és mondd meg neki, hogy vigyázzon a kutyára. A fiu testestül-lelkestül az enyém. Ne tarts semmitől. Nagyon fogom sajnálni, ha nem jöhetsz le, mint a mult este. Tégy meg mindent, hogy lehetséges legyen. Én éjfélután ott leszek. Megmondom majd, mit értem el és mit kell tenned. Nyugodj meg, mert minden erőszakos és durva eszközzel felhagytam. Majd elmondom a dolgot. Nagyon hosszú és csak szóval lehet elmondani. Látni vélem ijedéset és félelmedet, hogy ily közel érzesz magadhoz. De már nyolcz napja van, hogy nem láttalak. Megesküdtem, hogy a tőled való távollét hamar véget fog érni. Szívem azt mondja, hogy látni foglak. Legyek átkozott, ha nem látalak.«

XXX.
A hajsza.

Egy asszony és egy férfi lépett be tíz óra után özvegy Cusconé korcsmájába és onnan tizenkettőfelé távoztak.

- Most, Mária asszony - szólt az ember - még csak visszakísérem magát lakásáig, mert dolgom van.

- Az Istenért, várjon, Ramos ur - válaszolt az asszony. - Miért nem megyünk a kaszinóig, hogy lássuk, kijön-e onnan? Hisz hallotta... Ma este Estebanillo, a kertészfiu beszélt vele.

- Hát maga don Josét keresi? - kérde a centaur nagyon rosszkedvűen. - Mi közünk hozzá? A Rosario kisasszonynyal való eljegyzés ott végződött, ahol végződnie kellett, most már nincs más mód, mint hogy az urasszony összeháztassa őket.

- Maga számár - szólt Remedios haragosan.

- Asszonyom, én megyek.

- Hát maga durva ember, képes volna itt hagyni egyedül, az utca közepén!

- Ha nem megy mindjárt haza, asszonyom, akkor igen.

- Ugy... hát egyedül hagy... kitesz annak, hogy bántalmazzanak... Hallja, Ramos ur, Don José most kijön a kaszinóból, mint rendesen. Tudni akarom, lakására megy-e, avagy másfelé veszi útját. Csak szeszély az egész.

- Én csak azt tudom, hogy dolgom van, és már tizenkettőre jár az idő.

- Csönd - szólt Remedios - bujjunk a domb mögé... Egy ember jön a Triperia-utca felől. Ő az.

- Don José... Ismerem a járásmódját.

Elrejtőztek és az ember elment mellettük.

- Menjünk utána - mondá Mária Remedios félénken. Kövessük egy kis távolságra, Ramos.

- Asszonyom...

- Csak hogy lássuk, a lakásába megy-e.

- Egy szempillantásig, nem többet, Remedios asszony. Aztán megyek.

Mintegy harmincz lépésnyire haladtak, kimért távolságban az embertől, akit követtek. A penitenciárius huga végre megállott és e szavakat mondá:

- Nem megy haza.

- Bizonyára a brigadéroshoz megy.

- A brigadéros arra fenn lakik, Pepe ur pedig lefelé megy, az urasszony háza felé.

- Az urasszony háza felé! - kiáltott fel Caballuco meggyorsítva lépteit.

De csalódtak, a kémlelt ember elment Polentinosék háza előtt és tovább haladt.

- Látja, nem oda megy?

- Ramos ur, menjünk utána - szólt Remedios, görcsösen szorítva a centaur kezét. - Én sejtek valamit.

- Mindjárt megtudjuk, mert nemsokára a város végére jutunk.

- Ne menjünk oly gyorsan... megláthat bennünket... Én azt gondolom, Ramos ur, hogy a kert bezárt ajtaján fog bemenni.

- Asszonyom, maga megbolondult!

- Előre, majd meglátjuk.

Az éjszaka sötét volt, és a megfigyelők nem tudták meghatározni, hová tűnt el Rey ur; de bizonyos rozsdás ajtósarkok csikorgása és az a körülmény, hogy a fiatal ember a fal egész mentében nem volt található, arról győzték meg őket, hogy a kertben kell lennie. Caballuco megdöbbenve nézett kísértőjére. Olyan volt, mint egy hülye.

- Mire gondol?... Még mindig kételkedik?

- Mit tegyek? - kérde a vitéz egészen megzavarodva. - Megijeszszük?... Nem tudom, milyen véleményen van az urasszony. Azért mondom, mert az este, mikor meglátogattam, úgy tetszett, mintha anya és leánya kibékültek volna.

- Ne legyen ostoba... Miért nem megy be?

- Most jut eszembe, hogy a felfegyverzett emberek már nincsenek itt, mert ma este elküldtem őket.

- És ez az ember még habozik, hogy mit tegyen. Ramos, ne legyen gyáva és menjen be a kertbe.

- Merre, ha bezárták a kert ajtócskáját.

- Mászson be a falon... Milyen rest egy ember! Volnék én csak férfi...

- Hát föl... itt néhány téglá fekszik, melyeket a gyermekek halmoztak össze, mikor gyümölcsöt mentek lopni.

- Gyorsan föl. Én megyek a főajtóhoz, hogy felébreszszem az urasszonyt, ha ugyan alszik.

A centaur, nem minden nehézség nélkül, átmászott a falon és nemsokára eltűnt a kert fáinak sűrű lombozata mögött. Mária Remedios lélekszakadva futott a Condestable-utcza felé, és a főajtó kilincsét megfogva... kiáltani kezdett... Háromszor kiáltott egész lelkéből.

XXXI.

Doña Perfecta.

Nézzék, mily nyugalommal szenteli magát az írásnak doña Perfecta urasszony. Lépjenek be szobájába és noha az óra nagyon előrehaladott időt mutat, komoly feladat teljesítése közben fogják meglepni őt... Szelleme meg van oszolva az elmélkedés és ama hosszú, lelkiismeretes levelek között, amelyeket biztos tollal és korrekt betűkkel irogat.

A lámpa fénye egészen arczára, mellére és kezeire esik, enyhe félhomályban hagyván alakja többi részét és ugyszólván az egész szobát. Olyannak tűnik fel, mint egy fényalak, amelyet a képzelet varázsol elő a félelem szétfosló árnyaiban.

Sajátságos, hogy mindez ideig nem konstatáltunk egy nagyon fontos tényt, azt, hogy Perfecta asszony szép volt, jobban mondva még mindig szép volt, megőrizvén arczán teljes szépsége nyomait. A falusi élet, a hiuság abszolút hiánya, az, hogy nem öltözködött, nem cziczomázta magát, gyűlölte a divatokat, megvetette a fővárosi hiuságokat, idézte elő, hogy szépsége nem ragyogott vagy hogy nagyon keveset ragyogott. Ártott neki arczának átható sárgasága, amely erős, epés véralkatra mutatott.

Szeme fekete, csillogó; orra finom és gyöngéd metszésű, homloka széles, tiszta volt, s minden megfigyelő az emberi alak tökéletes típusául tekinthette, de volt vonásaiban a ridegségnek és gőgnek bizonyos kifejezése, a mely antipatiát keltett. Mint más személyek, bárha rutak, vonzanak magukhoz, akként Perfecta asszony taszított magától. Nézése, még ha jóságos szavak kísérték is, közéje és az idegen emberek közé a félénk tisztelet áthághatatlan távolságát idézte elő; de a házbeliek, azaz szolgálói, munkásai sajátságos vonzalmat éreztek iránta. Mester volt a parancsolásban és senki sem mérközhetett volna vele abban a művészetben, hogy mindenkivel azon a nyelven beszéljen, amely az illető fülének legjobban megfelelt.

Egész véralkata, az ájtatos emberekkel és dolgokkal való tulságos érintkezése, amely hasztalanul és céltalanul felizgatta képzeletet, időnek előtte megvénitette, és bár fiatal volt, még sem látszott annak. Azt lehetne mondani róla, hogy életmódjával és szokásaival bizonyos burkot, áthatatlan kőkerget csinált magának, amely mögé bezárkózott, mint a csiga a maga mozgó házába. Perfecta asszony ritkán jött ki kagylójából.

Feddhetetlen szokásai és az a nyilvános jóság, amelyet történetünkben való első fellépése óta megfigyeltünk benne, okozták nagy varázsát Orbajosában. Különböző összeköttetéseket tartott fenn előkelő madridi hölgyekkel és ily uton vitte ki, hogy unokaöccsét elcsapták. Most, történetünk jelen pillanatában, íróasztala mellett ül, amely terveinek egyedüli bizalmasa, és a parasztokkal való számadásainak és Istennel és a társadalommal való erkölcsi leszámolásának letéteményese. Itt írta a leveleket, melyeket három havonként kapott; itt írta levélkéit, amelyekkel a bírót és az irnokot arra izgatta, hogy Pepe Rey pörökbe bonyolítsák; itt szötte azt a cselt, amelynek következtében öccse elvesztette a kormány bizalmát; itt értekezett hosszabbban don Inocencioval. Hogy a színhelyét láthassuk a többi cselekedeteknek, amelyeknek hatását észleltük, szükséges volna, hogy kövessük őt a püspöki palotába és különböző barátnőinek házaiba is.

Nem tudjuk, minő lehetett volna Perfecta asszony, ha szeretett volna. De ő gyűlölt, és gyűlöletében a gyűlölség és az emberek közti viszálykodás védangyalának égő heve lángolt. Ez az eredmény természetes egy kemény és a vallásos rajongáshoz szükséges veleszületett jóságot nélkülöző jellemben, amely ahelyett, hogy lelkiismeretében és az épp oly szép, mint egyszerű elvekben keresne tápot: csak a szűk formulákhoz ragaszkodik, amelyek csupán egyházi érdekeknek felelnek meg. Hogy a vallási rajongás sértő ne legyen, szükséges, hogy nagyon tiszta szivekben lakozzék. Igaz, hogy még ez esetben is terméketlen a jóra nézve. De a szivek, amelyek nem születtek azzal az anyagi tisztasággal, amelyet a földön a megszülető lelkek köre alkot, vigyázzanak, hogy meg ne égessék magukat azzal, amit a kórusban, az oltárfalakon, a gyóntatószékeken, a sekrestyékben láttak, ha előbb saját lelkiismeretükben nem emeltek maguknak oltárt, gyóntatószéket és sekrestyét...

Az urasszony, koronkint abbahagyva az írást, a közvetlen mellette levő szobába ment, ahol leánya volt. Rosarionek meg volt hagyva, hogy lefeküdjék, de ő, aki már az engedetlenség lejtőjén állott, ébren maradt.

- Miért nem fekszel le? - kérdezte tőle anyja. - Én nem szándékozom lefeküdni az egész éjszaka alatt. Tudod, hogy Caballuco elvitte azt a hat embert, akik házunkban voltak. Történhet valami és én öröködöm... Ha én nem öröködném, mi lenne belőled és belőlem?...

- Hány óra van? - kérde a leány.

- Nemsokára éjfél lesz... Te bizonyára nem félsz, de én félek.

Rosario remegett és minden arra mutatott, hogy a legsötétebb bubánat gyötri lelkét. Szeme az ég felé fordult, mintha imádkozni akart volna; aztán anyjára tekintett s arcza a legélénkebb rémületet fejezte ki.

- De hát mi a bajod?
- Azt mondta, hogy éjfél van?
- Azt.
- Akkor... De igazán éjfél van már?

Rosario beszélni akart, rázta a fejét, amelyre egy egész világ sulyosodott.

- Neked valami bajod van... veled történik valami, - szólt az anyja, leányára szegezve fürkésző szemét.

- Igen... azt akartam mondani, - hebegte a leány, - azt akartam mondani... Semmit, semmit, lefekszem.

- Rosario, Rosario. Anyád mint könyvben olvas a szivedben, - kiáltott fel Perfecta asszony szigorúan, - te izgatott vagy. Mondtam már, hogy kész vagyok megbocsátani, ha megbánod bűnödöt; ha jó és szófogadó leány vagy...

- Mit, én nem vagyok jó? Ah! mamám, mamám, én meghalok!

Rosario bánata és fájdalma sirásba tört ki.

- Honnan fakadnak e könnyek? - szólt az anya, megcsókolva a leányt. - Ha a megbánás könnyei, legyenek áldottak.

- Én nem bánok meg, én nem bánhatok meg semmit - sikoltott a lány a kétségbeesés rohamában, amely fenségessé tette.

Felvetette fejét és arczára hirtelen ihletett energia kifejezése rajzolódott. Haja vállára hullott alá. Nem lehetett volna szebb képét adni egy angyalnak, amely lázadásra készül.

- De te megőrülsz, vagy mit jelentsen ez? - szólt Perfecta asszony, mindkét kezét leánya vállára téve.

- Megyek, megyek! - mondá a leány, a delirium hevületének kifejezésével.

És kiugrott ágyából.

- Rosario, Rosario... Leányom... Az Istenért! Mi ez?

- Ah, mama, asszonyom - kiáltott fel a leány, megölelve anyját. - Kössön meg engem.

- Igazán megérdemelnéd... Micsoda örültség ez?

- Kössön meg... Én megyek, elmegyek vele.

Perfecta asszony érezte, hogy tűz csap ki szívéből és ajkaira tolul. Elhallgatott és csak fekete szemével, az éjszakánál is feketébb szemével felelt leányának.

- Mama, mama, én gyűlölök mindent, ami nem ő! - kiáltott fel Rosario. - Hallgassa meg vallomásomat, mert meg akarom vallani mindenkinek és először kegyednek.

- Megölsz, megölsz.

- Meg akarom vallani, hogy megbocsásson... Az a teher, az a teher, amelyet viselek, nem hagy élnem...

- Egy bűn terhe!... Vedd még hozzá Isten átkát és próbálj járni ezzel a teherrel, szerencsétlen... Csupán én vehetem le rólad.

- Nem, maga nem - kiáltá Rosario kétségbeesetten. De hallgasson meg, hallgasson meg, meg akarok vallani mindent, mindent... Aztán kikergethet e házból, ahol születtem.

- Kikergesselek én!...

- Akkor elmegyek.

- Azt még kevésbé. Meg foglak tanítani gyermeki kötelességeidre, amelyeket elfelejtettél.

- Akkor megszököm, ő magával visz.

- Mondta, tanácsolta vagy parancsolta? - kérde az anya, aki e szavakat, mint villámokat szórta leánya felé.

- Tanácsolja... Megegyeztünk, hogy férj és feleség leszünk. Ennek meg kell lenni anyám, édes anyám. Én szeretni fogom magát... Tudom, hogy szeretnem kell... Megátkozom magam, ha nem fogom szeretni.

Karjait tördelte és térdre esve, anyja lábait csókolta.

- Rosario, Rosario! - sikoltott fel Perfecta asszony rémületes hangon, - kelj föl.

Kis szünet állott be.

- Az az ember irt neked?

- Igen.

- Látott amaz este ott?

- Igen.

- És te!...

- Én is... Oh asszonyom. Miért néz úgy rám? Kegyed nem anyám nekem.

- Bár ne volnék az. Gyönyörködjél a szenvedésben, amelyet okozol nekem. Megölsz, mulhatatlanul megölsz - kiáltott az urasszony kimondhatatlan izgatottsággal. - Azt mondod, hogy az az ember...

- Férjem... Övé leszek, a törvény támogat... Maga nem nő... Miért néz rám oly módon, amely remegésbe hoz? Anyám, anyám, ne kárhoztasson el.

- Már magad elkárhoztattad magad: elég. Engedelmeskedjél nekem és meg fogok bocsátani... Felelj: mikor kaptál leveleket attól az embertől?

- Ma.

- Mily árulás! Mily gyalázat! - kiáltott fel az anya, inkább ordítva, mint beszélve. - Találkozótok lesz?

- Igen.

- Mikor?

- Ma éjszaka.

- Hol?

- Itt, itt... Mindent megvallok, mindent. Tudom, hogy vétkezem... Becstelen vagyok, de kegyed, aki anyám, ki fog menteni e pokolból. Egyezzek belé... Mondjon csak egy szót, egyetlenegy szót.

- Ez az ember itt, a házamban! - sikoltott Perfecta asszony, ugrásokhoz hasonló lépéseket téve a lakás középpontja felé.

Rosario térdelve csuszott utána. Ugyanabban a perczben három ütés, három kiáltás, három sikoltás volt hallható. Mária Remedios szívéből eredtek, aki a kilincset rángatta. A ház rémületesen megrengett. Anya és leány megkövültek.

Egy szolga lement, hogy kinyissa a kaput és Perfecta asszony szobájába lépett Mária Remedios, aki nem asszony volt, hanem köpenybe burkolva az a mesebeli kigyó, amely tekintetével is öl. Arcza, melyet az aggodalom gyújtott meg, tüzzel lángolt.

- Itt van, itt van - szólt belépés közben. - A kertbe ment a titkos kis ajtón...

Minden szótagnál lélekzetet vett.

- Már értem - ismétlé Perfecta asszony, az ordítás bizonyos nemével.

Rosario álétan rogyott a padlóra és elvesztette eszméletét.

- Menjünk le - szólt Perfecta asszony, a nélkül, hogy leánya elájulására ügyet vetett volna.

A két asszony mint két kigyó siklott le a lépcsőn. A szolgálók és szolgák a folyosón voltak és nem tudták, mitevők legyenek. Perfecta asszony az ebédlőn át a kertbe ment, követve Mária Remediostól.

- Szerencsére itt van Ca... Ca... Caballuco - szólt a kanonok huga.

- Hol?

- Szintén a kertben... Át... átugrott a falon.

Perfecta asszony átkutatta a sötétséget haraggal telt szemével. A harag a macskafaj szokott élességével ruházta fel tekintetét.

- Ott látok egy tömeget, - szólt. - Az oleanderek felé megy.

- Ő az! - kiáltott Remedios. - De ott tűnik fel Ramos... Ramos!

Tisztán észrevették a centaur kolosszális alakját.

- Az oleanderek felé!... Ramos, az oleanderek felé!...

Perfecta asszony néhány lépéssel előbbre ment. Rekedt hangja, amely rémületesen rezgett, e szavakat kiáltotta:

- Cristobal, Cristobal... öld meg!

Egy lövés hallatszott. Azután még egy.

XXXII. Befejezés.

Cayetano Polentinos egy madridi barátjához.

Orbajosa, április 21.

Kedves barátom; küldje el késedelem nélkül az 1562-iki kiadást, amelyről azt mondja, hogy Corchuelo könyves hagyatékában ráakadt. Akármilyen árt is megfizetek ezért a könyvért. Már régóta keresem hiába, és az emberek legboldogabbika leszek, ha birtokomba jut. A könyv hátán jelképes czimernek kell lenni a »Tractatus« szó fölött, és az MDLXII. évszám X. betűjének egyik szava kacsaringóban végződik.

»Ha ezek a jelek valóban megegyeznek a példányéval, legyen szives táviratilag értesíteni, mert nagyon nyugtalan vagyok... bár most jut eszembe, hogy a táviró ez alkalmatlan és bosszantó háboruk miatt nem működik. Postafordultával várom a választ.

»Nemsokára, kedves barátom, Madridba megyek, hogy kinyomassam a várva várt munkát, *Orbajosa nemes családjairól*. Köszönöm a jóakarátát, kedves barátom, de nem fogadhatom el azt, ami hizelgés van benne. Valóban, munkám nem érdemli meg azokat a díszes jelzőket, amelyekkel ön felruházta; a türelem, a tanulás műve az; csiszolatlan, de szilárd és nagy momentum, amelyet szeretett hazám nagyságainak emelek.

»Kidolgozása szegényes, gyarló, de az a nemes eszme élteti, hogy a mostani elkorcsosult és büszke nemzedék szemét őseink csodás tetteire és tiszta erényeire irányítsa.

»Vajha az ország egész tanuló ifjúsága is követné azt az utat, amelyen erőmtől telhetőleg én haladok. Vajha örök feledésbe merülnének azok az utálatos tanulmányok, amelyeket a filozófiai féktelenség és a téves tanok hoztak magukkal. Vajha tudósaink kizárólag csak a dicső korszakoknak szemléletére fordítanák figyelmüket, hogy azoknak szubsztanciáját és jótékony nedvét a modern időkbe is átvivén, eltüntessék a változtatásnak azt az örületes vágyát és az idegen eszméknek azt a nevetséges mániáját, amely magasztos nemzeti szervezetünkkel harcot folytat.

»Félek, hogy óhajtasaim nem fognak teljesülni és hogy a mult tökéletességeinek szemlélete tovább is arra a szűk körre lesz szorítva, amelyben ma van, mert az esztelen ifjúság ma hiábavaló utópiák és barbár ujitások után futkos. Így van ez, kedves barátom. Azt hiszem, rövid idő multán szegény Spanyolországunk képe annyira meg fog változni, hogy még akkor sem fog az ember ráismerni, ha tiszta történetének világos tükrebből nézi.

»Nem akarom befejezni ezt a levelet a nélkül, hogy önnek egy szerencsétlenségről hirt ne adjak; a végzetes haláláról egy derék ifjunak, akit Madridban is jól ismertek. Don José de Rey mérnökről, hugom unokaöccséről van szó.

»Ez a szomorú eset tegnap történt házunk kertjében és még nem alkottam magamnak pontos képet azokról az okokról, amelyek a szerencsétlen Reyt erre a borzasztó és vétkes elhatározásra birták. Mikor ma Mundo Grandeből hazaérkeztem, Perfecta asszony elmondta, hogy Pepe Rey aznap este a kertünkbe hatolt és golyót röpített a homlokába, úgy hogy halva terült el a tett színén.

»Képzelve el azt a rémületes megdöbbenést, amelyet ez az eset békés tisztes házunkban előidézett. Szegény Perfecta asszonyra a dolog oly nagy hatással volt, hogy szinte megijedtünk; de már jobban van és ma este rábirhattuk, hogy egyék valamit. Minden módot felhasználunk, hogy megvigasztaljuk, és mivel ő jó keresztény, épületes megnyugvással tudja elviselni a legnagyobb szerencsétlenségeket is.

»Köztünk mondván, én azt hiszem, hogy a szerencsétlen ifjut az önélete ellen elkövetett borzasztó merényletre viszonzatlan szenvedély bírhatta rá, vagy talán a lelkifurdalás, melyet magaviselete és a keserű hipokondria amaz állapota miatt érzett, amelyben lelke volt. Én sokra becsültem; azt hiszem, nem volt híjjával a kitűnő tulajdonságoknak; de itt oly kevésre becsülték, hogy sohasem hallottam jót beszélni róla.

»Mint mondják, nagyon extravagáns eszméket és nézeteket vallott; csufolta a vallást; a templomba feltett kalappal és szivarozva ment be; nem tisztelt semmit, és rá nézve nem volt a világon sem szemérem, sem erény, sem lélek, sem ideál, sem hit, csak mérték, szabály, gép, ásó, dorong. Mit szól ehhez? Az igazság érdekében meg kell mondanom, hogy velem való társalgásai közben mindig titkolta ilyenén gondolatait, bizonyára azért, mert félt, hogy szét-

zuzom érveim súlyával; de itt széltében sok eretnekséget és megdöbbenő csinyt beszélnek róla.

»Nem folytathatom tovább, mert e perczben puskalövéseket hallok. Mivel nem lelkesedem a háborukért és nem vagyok harczias természetű, érverésem egy kicsikét gyöngül. Majd mondok el önnek néhány részletet e háboruskodás előzményeiről. Maradok igaz barátja, stb. stb.«

*

Április 22.

»Feledhetlen barátom! Ma véres harcz zajlott le Orbajosa közelében. A nagy pártot, mely Villahorrendában fölkelt, a katonák lelkes bátorsággal megtámadták. Mindkét fél sokat vesztett. Aztán szétszóródtak a vitéz harczosok; de bátorságuk nem csökkent és talán csodákat fog ön hallani. Élükön Cristobal Caballuco áll, noha - nem tudni, mikép és mikor történt, - egyik karja meg van sebesülve. Fia ő annak a híres Caballucónak, akit ön már a multkori háboruból ismer. Jelenleg ő az a férfi, akinek nagy tehetsége van a vezérletre s aki a mellett becsületes és egyszerű ember. Mivel a dolgok vége barátságos kiegyezés lesz, azt hiszem, Caballucot megteszik tábornoknak a spanyol hadseregben, a mivel mindketten sokat fognak nyerni.

»Nekem fáj látnom ezt a harczot, amely ijesztő mérveket kezd ölteni; de elismerem, hogy bátor harczosaink nem vonhatók felelősségre, mert a kormány merevsége sodorta őket a véres harczba; igen, a kormány istenkáromló biztosainak demoralizációja, az a rendszeres támadás, amelylyel az állam képviselői üldözték mindazt, ami a népek lelkében él: a vallásos hitet, a tiszta spanyolságot, amelyek szerencsére még megmaradtak azokon a helyeken, melyeket a bűn meg nem mételjezett.

»Ha el akarják venni egy néptől lelkét; hogy másikat öntsenek beléje; ha ki akarják vetköztetni természetéből, megváltoztatván érzéseit, szokásait, gondolatait: természetes, hogy ez a nép védekezik, mint az, akit magános útja közepén rablók támadnak meg. Szálljon fel a kormányig »Orbajosa nemes családjairól« szóló művem (bocsásson meg szerénytelenségemért) szelleme és tiszta szubsztanciája, és akkor majd nem lesznek háboruk.

»Ma nagyon kellemetlen ügyünk volt. A klérus, kedves barátom, megtagadta a szerencsétlen Reynek a szent helyen való eltemetését. Én közbejártam a püspök urnál, hogy mentse fel ettől a súlyos anatómától, de semmit sem tudtam tőle elérni.

Végre a szerencsétlen ifju testét egy árokban hantoltuk el, Murdo Grande mezején, ahol szívós kutatásom azokat a régiségi kincseket felfedezte, melyeket ön ismer. Nagyon szomorú óráim voltak, és még most is tart a fájdalmas benyomás, amely ért.

»Don Juan Tafetán és én vagyunk az egyedüliek, akik a szomorú menetben részt vettünk. Nemsokára eljöttek oda (ami ritka dolog) azok, akiket itt Troyáknak neveznek és hosszú ideig sirtak a matematikus mezei sirja fölött. Bár ez az aktus nevetségesnek tűnt föl, engem mégis meghatott.

»Ami Rey halálát illeti, az a hír járja a városban, hogy meggyilkolták. Nem tudni, kicsoda. Azt állítják; hogy ő maga jelentette ezt ki, mert még élt másfél óráig. Mint beszél, eltitkolta, ki volt a gyilkosa. Ismétlem ezt a verziót, a nélkül, hogy czáfolnám vagy megerősiteném. Perfecta nem akarja, hogy beszéljenek erről a dologról, és mindig nagyon elkomorodik, ha szóba hozom.

»Szegény asszony alig szenvedte el az első szerencsétlenséget, immáron egy másik érte, amely mindnyájunkat megrendít. Kedves barátom! A családjunkban meggyökerezett régi betegségnek ismét nagyon szomorú áldozata van. Szegény Rosario, aki, hála gondjainknak, már kezdett jobban lenni, teljesen elvesztette a fejét. Összefüggéstelen szavai, vad deliriuma, halálos sápadtsága anyámra és nővéremre emlékeztetnek.

»Ez a legszomorubb eset, mely családomban előfordult, mert nem csupán mániákról, hanem valóságos örültségről van szó. Szomoru, nagyon szomoru, hogy annyi között én vagyok az egyedüli, aki e bajtól meg tudtam menekülni, teljesen megőrizvén ép ítélőtehetségemet.

»Nem tudtam átadni tiszteletét don Inocencionak, mert a szegény hirtelen rosszul lett és nem fogad senkit, még azt sem engedi meg, hogy legbensőbb barátai meglátogathassák. De biztos vagyok benne, hogy jól esik neki az ön megemlékezése és nem kételkedem, hogy nemsokára hozzá fog majd ama különböző latin epigrammák lefordításához, amelyeket ön ajánlott... Megint lövések hallatszanak. Mondják, hogy ma este nagy csetepaté lesz. A katonaság az imént vonult ki.

*

Barcelona, június 1.

»Épp most érkeztem ide, miután előbb hugomat, Rosariot San Bandilio Llobregatban hagytam. Az örültek házának igazgatója azt mondta, hogy betegsége gyógyíthatatlan. Az igaz, hogy nagyon jó bánásmódban fog részesülni e barátságos és nagyszerű helyen. Kedves barátom, ha egykor engem is utolér e baj, vigyen szintén ide. Remélem, visszatértemkor már otthon találok »Orbajosa ősi családjai«-ról szóló művem lenyomatait. Néhány ívet még hozzá fogok csatolni, mert nagy hiba volna, ha nem fejteném ki azokat az okokat, amelyeknél fogva azt vélem, hogy Mateo Diez Coronel, a »Verses Dicséret« szerzője, anyai ágon a Guevaráktól és nem a Burguillóktól származik, amint azt a »Floresta amena« szerzője tévesen állította.

»Ezt a levelet főleg azért írom, hogy figyelmeztessem önt valamire. Itt többektől Pepe Rey haláláról hallottam beszélni, elmondták, úgy ahogy történt. Én feltártam önnek ezt a titkot, mikor Madridban találkoztunk, elmondván mindazt, amint a dolog megtörténte után megtudtam. Nagyon csodálkozom, hogy noha nem mondtam el csak önnek, itt mégis mindenki szélteben-hosszában pertraktálja a dolgot, megmagyarázván, mint ment be Rey a kertbe, mint lőtt Caballucora, mikor látta, hogy ez navajájával rá támadt és mint találta el utóbb fegyverével Ramos oly biztosan, hogy halva maradt a hely színén... Szóval, kedves barátom, ha vigyázatlanul beszélt volna erről a dologról valakinek, figyelmeztetem, hogy ez családi titok, és ezzel, azt hiszem, eleget mondtam, hogy olyan okos és diszkrét ember mint ön, megértse.

»Jó hír, jó hír! Egy kis lapban olvastam, hogy Caballuco megverte Batalla brigadérost.

*

Orbajosa, december 12.

»Fontos ujságot kell önnel tudatnom. Már nincs penitenciáriusunk, nem azért, mintha jobb-létre szenderült volna, hanem, mert a szegény április óta olyan bus, olyan melankolikus, olyan magába zárkózott, hogy nem lehet ráismerni. Már nyoma sincs benne annak az attikai humor-nak, annak a klasszikus vidámságnak, amelyek oly szeretetreméltóvá tették. Kerüli az embe-reket, bezárkózik szobájába, nem fogad senkit, alig vesz valami táplálékot magához és megszakított minden összeköttetést a világgal.

»Ha látná, rá sem ismerne, mert csak csontjai maradtak meg. A legkülönösebb, hogy össze-veszett unokahugával és magánosan, egészen egyedül él a Baidejos-utca egy házikójában. Most azt beszélnek, hogy lemond a székesegyház káptalanában elfoglalt székéről és Rómába zárándokol. Ah! Orbajosa sokat veszít, elveszítvén nagy latinistáját. Ugy hiszem, sok év fog elmúlni, míg egy másikra teszünk szert. Dicső Spanyolországunk véget ér, megsemmisül, haldoklik.

*

»A fiatal ember, akit figyelmébe ajánlok e levélben, amelyet ő maga nyújt át, szeretett penitenciáriusunk unokaöccse, aki ügyvéd és írói tehetsége is van. Nagybátyja bölcs nevelése józan gondolkozást fejlesztett benne. Mily kár volna, ha elromlanék a filozofálás és hitetlenség ama fészkeiben! Becsületes, munkás és jó katolikus, amiért is azt hiszem, hogy boldogulni fog az ön irodájában... Talán egy kis ambíció (mert ez benne is megvan) a politikai harcokba fogja sodorni, ami - azt hiszem - nem fog kárára lenni a rend és a hagyomány ügyének, ma, midőn a fiatalságot a lármázó filozófusok teljesen megmételtyezték.

»A fiatal embert anyja kíséri, aki közönséges asszony, nincs társadalmi műveltsége, de jó szíve van és nagyon jámbor. Anyai szeretete a világi ambíciónak kissé tarka formáját ölti fel, és azt állítja, hogy fiából miniszter lesz. Könnyen meglehet.

»Perfecta tiszteletét küldi önnek. Nem tudom biztosan, mi a baja; de az bizonyos, hogy állapota komolyan aggaszt bennünket. Ijesztő módon elvesztette étvágyát, és vagy én nem értek a betegségekhez, vagy keletkező sárgaságról van itt szó. Ez a ház nagyon szomorú, mióta hiányzik belőle Rosario, aki angyali mosolyával és jóságával mindenütt vidámságot fakasztott. Most mintha sötét felhő borongana fölöttünk. Szegény Perfecta gyakran beszél erről a felhőről, amely mindinkább sötétedik, miközben ő mindegyre sárgább lesz.

»A szegény anya fájdalmaiért vigasztalást a vallásban és a hit gyakorlásában keres, amit egyre nagyobb buzgósággal és példássággal üz. Majdnem mindennap elmegy a templomba, nagy vagyonát fényes istentiszteletekre és nagyszerű ünnepélyekre költi el. Neki köszönhető, hogy az istentisztelet visszanyerte Orbajosában hajdani fényességét. Ez mindenesetre vigasztaló nemzetünk süllyedésének és romlásának jelenlegi állapotában...

»Holnap visszaküldöm a levonatokat. Még két ívet írok hozzá, mert egy új orbajosai hírességre akadtam. Ez Bernardo Amador de Soto, aki Osuna herceg lovásza volt és a nápolyi alkirályság korában szolgált alatta. Arról is vannak adatok, hogy semmi, abszolút semmi része nem volt a Velence elleni összeütközésben.

XXXIII.

Ennek vége van. Ennyit mondhatunk most azokról az emberekről, akik jóknak látszanak, de nem azok.

(Vége)